

Lappeenrannan teknillinen yliopisto
Kauppatieteellinen tiedekunta
Yritysjuridiikka

Vastuu toimitusvahingoista polttones- teen toimituksissa case oy Shell ab

Tarkastajat: Matti Niemi
Pia Hurmelinna - Laukkanen

Lappeenrannassa 27.8.2007

Maciej Zylski
Kaartinkatu 2B/25
53850 Lappeenranta
Puh. 040 745 1893

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Maciej Zyłski
Tutkielman nimi:	Vastuu toimitusvahingoista polttonesteen toimituksissa case oy Shell ab
Tiedekunta:	Kauppateellinen tiedekunta
Pääaine:	Yritysjuridiikka
Vuosi:	2007
Pro gradu – tutkielma:	Lappeenrannan teknillinen yliopisto 116 sivua
Tarkastajat:	Matti Niemi Pia Hurmelinna - Laukkanen
Hakusanat:	myyjän vahingonkorvausvastuu, ostajan velvollisuudet, rahdinkuljettajan vastuu, polttonesteiden toimitus

Tutkimustyön tavoitteena oli selvittää polttonesteiden toimituksiin osallistuvien tahojen, eli myyjän, itsenäisen rahdinkuljettajan ja ostajan vastuun jakautuminen. Lähtökohtaisesti myyjällä on viivästystilanteissa sekä kuluttaja-, että yritysasiakkaita kohtaan kontrollivastuu välittömistä ja tuottamusperusteinen vastuu välillisistä vahingoista, mutta korvausvelvollisuudesta voidaan vapautua tietyt tunnusmerkit täyttävän esteen perusteella. Virhevastuukin perustuu samantylaiselle kaksinkertaiselle vahinkolajikohtaiselle vastuuperuste-erottelulle, mutta myyjän on aina korvattava kuluttajalle aiheutuneet välittömät vahingot aiheuttamisvastuun perusteella. Lisäksi hän voi joutua hyvittämään kaikki mahdolliset menetyksen annetun erityisen sitoumuksen nojalla. Maksuviivästystilanteissa ostajan molempia vahinkolajeja koskeva vastuuperuste sijoittuu puhtaan aiheuttamis- ja kontrollivastuun väliin. Lainmukaisen myötävaikutusvelvollisuuden laiminlyönnin aiheuttamat vahingot korvataan noudattamalla myyjän viivästysvastuusäännöksiä, mutta tavaran vastaanottamisen tai noutamisen osalta vastuun toteutuminen edellytetään vielä sitä, että kaupankohteen pois toimittamisella on ollut myyjäpuolelle erityistä merkitystä. Kuluttaja-asiakkaalla ei kuitenkaan ole edellä mainittua vastuuta. Rahdinkuljettajalla on tavara- ja viivästysvahingoista ankara vastuu tietyn force majeure poikkeuksin. Tavallisesti korvausvelvollisuus rajoittuu tavaravahinkojen osalta 20 euroon painokiloa kohti ja viivästysvahingot on korvattava rahtia vastaavaan rahamäärään saakka. Kyseinen taho voi myös vapautua vastuusta kokonaan laissa mainittujen vastuuvapausperusteiden nojalla, mutta tahallinen tai törkeän huolimaton toiminta aiheuttaa täyden vahingonkorvausvastuun.

ABSTRACT

Author: Maciej Zyłski
Title: Responsibility for damages caused in fuel deliveries
 case oy shell ab
Faculty: Lappeenranta School of Business
Major: Business Law
Year: 2007
Master's Thesis: Lappeenranta University of Technology
 116 pages
Examiners: Matti Niemi
 Pia Hurmelinna – Laukkanen
Keywords: seller's responsibility, buyer's obligations, carrier's
 responsibility, fuel deliveries

The goal of this research work was to define the responsibility of parties which are participating in fuel deliveries. In case of delay seller has for both consumers and enterprise customers so called control responsibility for direct damages and culpa liability for indirect losses, but he can avoid responsibility for delay by lawful excuse. The responsibility for defections in merchandise is also based on the same principles as liability in delay, but the seller has to always make up direct damages for consumers. In addition he may have to compensate all possible loses if he has given a special undertaking for the quality of the goods. Buyer's responsibility in the case of delay of payment lies somewhere between unconditional and control liability. In the case that buyer neglects the duty of contribution his responsibility is based on the same principles as seller's liability for delay, but when it comes to receiving or picking up goods law additionally requires that getting rid of merchandise by selling had a significant meaning to the other party. However consumer does not have this kind of liability at all. The transport company has a strict responsibility for the loss of goods and for delay with some force majeure exceptions. Normally the compensation for losses cannot exceed 20 euros per kilogram of gross weight short and in the case of delay transport company may have to pay maximally the amount of carriage charged. The liability can be totally excluded by showing that the damage was caused due to a lawful excuse, but on the other hand a wilful misconduct causes unlimited responsibility.

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimusongelma ja tutkimustavoitteet.....	1
1.2. Aiheen rajaukset.....	3
1.3. Metodologisen lähestymistavan valinta	4
2. Myyjän vastuu ja velvollisuudet.....	5
2.1 Vahingonkorvausvastuu viivästystilanteissa	5
2.1.1 Kontrollivastuu välittömistä vahingoista	7
2.1.2 Välillisiä vahinkoja koskeva tuottamusvastuu	32
2.2 Vastuu virheellisen tavaran aiheuttamasta vahingosta.....	42
2.2.1. Kontrollivastuu välittömistä vahingoista	42
2.2.2 Välittömät vahingot kattava aiheuttamisvastuu kuluttajankaupassa.....	48
2.2.3 Välillisiä vahinkoja koskeva tuottamusvastuu	49
2.2.3 Erityiseen sitoumukseen perustuva vastuu.....	52
3. Kuluttaja- ja yritysasiakkaan vastuu ja velvollisuudet.....	55
3.1. Ostajan vahingonkorvausvelvollisuus maksuviivästystilanteissa	55
3.2 Ostajan velvollisuus myötävaikuttaa kauppaan ja noutaa tai vastaanottaa tavara.....	57
4. Välittömien ja välillisten vahinkojen rajanveto.....	62
4.1 Välittömät vahingot.....	66
4.2 Kauppalain mukaiset välilliset vahingot.....	71
4.3 Kuluttajansuojalain mukaiset välilliset vahingot	78
5. Rahdinkuljettajan tavara- ja viivästysvastuu	82
5.1 Vastuuvapausperusteet	85
5.2 Rahdinkuljettajan tahallisuus tai törkeä huolimattomuus ja sen vaikutukset vastuukysymyksiin.....	94
5.3 Tavarahan luovutusvastuu.....	101
6. Shellin lämmitysöljyjen toimituksiin liittyvien toimintojen kuvaus.....	105
6.1 Klaukkalassa 22.9.2006 kuluttaja-asiakkaan kiinteistöllä tapahtunut öljyonnettomuus	106
7. Johtopäätökset ja yhteenveto.....	113

Lyhenneluettelo

KL	Kauppalaki 27.3.1987/355
KSL	Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38
TKSL	Tiekuljetussopimuslaki 23.3.1979/345
TVL	Tiekuljetusvakuutuksen lautakunta
VKL	Vakuutuslautakunta
KKO	Korkein oikeus
KTM	Kauppa- ja teollisuusministeriö

1. Johdanto

1.1. Tutkimusongelma ja tutkimustavoitteet

Nykyisin vastuukysymykset ovat muodostumassa entistä tärkeämmäksi, nimittäin taloudellisen toimijan vastuuasema on varallisuuteen vaikuttava tekijä silloinkin, kun vahingonkorvaus on vasta potentiaalinen, eikä mahdollinen maksuvelvollisuus ole vielä ajankohtaistunut (Pöyhönen 2001 S.73). Vastuun selvittäminen on erityisen tärkeää polttonesteiden toimitusten kannalta, koska vahinkoja syntyy todella paljon niiden aikana ja yleensä pienelläkin virheellä saattaa olla taloudellisesti suuret vaikutukset.

Onnistuneeseen riskienhallintaan kuuluvat niiden tunnistaminen ja arviointi. Ensin mainitun merkitystä on syytä korostaa, koska vain tiedossa olevia riskitekijöitä voidaan hallita. Arvioinnissa selvitetään riskeistä aiheutuvat taloudelliset menetykset ja samalla myös se, millä todennäköisyydellä ne voivat toteutua. Tämän jälkeen kyseisiä tekijöitä on mahdollista käsitellä oikeilla sopimusoikeudellisilla keinoilla. (Saarnilehto 2005 S.3)

Ongelmallisinta on sellainen vastuunhallinta, jonka omat rajat jäävät tiedostamattomaksi, koska sopimuspuolelle saattaa muodostua esimerkiksi liian positiivinen kuva omasta vastuuasemastaan. Pahimmassa tapauksessa tämä voi johtaa liiketoiminnan kannalta keskeisten riskien hallitsemattomaan vaihteluun ja todellisten korvausvelvollisuuden johtavien tekijöiden vakuuttamatta jättämiseen. (Pöyhönen 2001 S.97)

Tutkimustyössä käsitellään öljyalalla toimivan yrityksen polttoöljyjen toimituksia kuluttajien ja yritysten omistamille kiinteistöille. Kyseisen prosessin aikana vahinkoja voi aiheutua muun muassa puutteellisesti asennetusta lämmityslaitteistosta, rahdinkuljettajan varomattomuudesta ja mahdollisesti öljy-yhtiön työntekijän, tai asiakkaita hankkivan välittäjän huolimattomasta menettelystä. Väärän laatuisen öljy saattaa aiheuttaa toimintahäiriöitä asiakkaan lämmityslaitteissa, tai vau-

rioittaa niitä ja esimerkiksi tilatun raskaan polttoöljyn toimituksen myöhästymisen vuoksi yritysasiakas saattaa kärsiä vahinkoja tuotannon viivästymisestä.

Työssä selvitetään tavaran virheeseen ja toimituksen myöhästymiseen liittyvät oikeudelliset ongelmat ja tutkitaan polttonestetoimituksiin liittyviä riskejä, joita tarkastellaan erityisesti öljynkuljetusten näkökulmasta. Eniten vahinkoja sattuu öljyn purkausvaiheessa, koska silloin muun muassa lämmittylaitteistoihin kohdistuu suurin mahdollinen rasitus. Tutkimuksessa ratkaistaankin vastuukysymysten osalta eräs tapaus, jossa onnettomuus aiheutui silloin, kun polttoöljyä tankattiin asiakkaan säiliöön. Rahdinkuljettajan toiminta on muutenkin tärkeää, koska se vaikuttaa ratkaisevasti siihen, millaisen kuvan asiakas saa öljy-yhtiön tarjoamasta asiakaspalvelutasosta.

Tutkimustyössä keskitytään lähinnä riskien tunnistamiseen tarkastelemalla vastuukysymyksiä. Tavoitteena on polttonesteiden toimituksiin osallistuvan myyjän, itsenäisen maantierahdinkuljettajan, sekä kuluttaja- ja yritysasiakkaan vastuun selvittäminen. Kahden ensimmäisen tahon osalta tutkitaan korvausvastuuta sekä viivästyksen, että tavarassa olevan virheen aiheuttamista vahingoista. Rahdinkuljettajan osalta selvitetään myös se, mikä on kyseisen tahon vastuu vahingoista, jotka aiheutuivat lämmitysöljyn purkamisesta väärään säiliöön. Ostajapuolen varsinaisen vahingonkorvausvastuun lisäksi tarkastellaan myös muita hänelle kuuluvia velvollisuuksia öljykaupassa.

Tarkoituksena on saada aikaan käytännönläheinen työkalu, jota käyttämällä voidaan kussakin yksittäisessä tapauksessa selvittää, kuka on velvollinen korvaamaan aiheutuneet vahingot. Tutkimusongelma ratkaistaan valmiin aineiston pohjalta, eli tarkastelemalla eri lakeja, esitöitä, tuomioistuinten ennakkoratkaisuja ja oikeuskirjallisuutta haetaan vastausta kysymykseen, mikä on voimassa oleva oikeus näiden vastuukysymysten osalta. Tavoitteena on löytää valmis oikeusohje mahdollisimman moneen käytännössä esiintyvään tilanteeseen.

1.2. Aiheen rajaukset

Kirjoitusekonomisista syistä tutkimuksen ulkopuolelle jätetään useita eri asioita. Ensinnäkin työssä käsitellään ainoastaan sopimusperusteista vastuuta, eikä yleiseen vahingonkorvausoikeuteen pohjautuvaa korvausvelvollisuutta tarkastella lainkaan. Sopimusoikeudellisista oikeussuojakeinoista keskitytään vain vahingonkorvaukseen, koska se on käytännön öljykaupassa yleisin keino, jolla aiheutuneet toimitusvahingot voidaan hyvittää.

Toisin sanoen tutkimustyössä selvitetään vain sopimuskumppaneiden keskinäinen korvausvastuu, mikä aiheuttaa sen, että täytäntöönpanoapulaisena toimivan rahdinkuljettajan korvausvelvollisuus Shellin asiakkaita kohtaan jää tarkastelun ulkopuolelle. Sama koskee myös kolmannelle osapuolelle toimitusten aikana mahdollisesti aiheutuvia vahinkoja.

Työssä keskitytään ainoastaan itse vastuun tutkimiseen, joten kaikki yleiset vahingonkorvausoikeudelliset yleiset periaatteen ja myös vahingonkorvauksen määrän laskentaan liittyvät asiat jätetään tarkastelun ulkopuolelle, lukuun ottamatta muutamaa poikkeusta. Lisäksi kaikkia mahdollisia virhe- ja viivästyskäsitteitä ei käsitellä lainkaan. Rahdinkuljettajan vastuuta tarkastellaan vain Suomessa tapahtuvien toimitusten osalta, joten kansainvälisiin kuljetuksiin liittyviin seikkoihin ei puututa. Myös asiakkaita hankkivan polttonesteiden välittäjän ja lämmityslaitteiden asentajan vastuu rajataan tutkimuksen ulkopuolelle.

Tutkimustyö jakautuu selvästi viiteen eri osaan. Aluksi tarkastellaan myyjän viivästys- ja virhevastuuta, minkä jälkeen käsitellään ostajan irtaimen kaupan kuuluvia velvollisuuksia ja niiden laiminlyönnistä johtuvaa vahingonkorvausvelvollisuutta. Kolmannessa osiossa pohditaan välittömän ja välillisen vahingon käsitteitä ja selvitetään näiden kahden vahinkolajin välinen rajanveto, jolla on merkitystä ottaen huomioon kauppalainsäädännön vahingonkorvaussäännökset osapuolten lopullisen vastuun muodostumiseen. Neljännessä osassa käsitellään rahdinkuljettajan viivästys- ja tavaravastuuta ja lopuksi ratkaistaan vastuukysymysten osalta eräs

pienimuotoista öljyvahinkoa koskeva tapaus, jossa polttoneste saastutti kuluttaja-asiakkaan omistaman kiinteistön.

1.3. Metodologisen lähestymistavan valinta

Tutkimustyöt edustavat hyvin harvoin puhtaasti ainoastaan yhtä tieteenfilosofista ideaalimallia. Muutenkin sellaisen määrittäminen voi osoittautua mahdottomaksi. Tarkastelemalla töiden tuloksia voidaan omaksuttu tutkimuksellinen lähestymistapa selvittää vain pääpiirteisesti, mikä johtuu siitä, etteivät ne kerro läheskään kaikkia tutkimukseen vaikuttaneita ratkaisuja ja sen taustalla olevia ajatusrakennelmia. (Neilimo-Näsi 1980 S.8)

Yleensä tutkimuskokonaisuuden eri osatkin voitaisiin ominaisuuksiensa puolesta sijoittaa eri tutkimusotteisiin ja lisäksi töiden taustat näyttäisivät ulottuvan useisiin eri suuntauksiin. Sen vuoksi kokonaisuuden sijoittaminen johonkin tiettyyn viitekehykseen saattaa muodostua ongelmalliseksi ja sitä voidaan joissakin tapauksissa pitää makuasiana. (Neilimo-Näsi 1980 S.8)

Tämä tutkimustyö sisältää eniten käsiteanalyttisen tutkimusotteen tavanomaisia piirteitä, koska siinä suurimmaksi osaksi kuvaillaan eri osapuolten vastuun sisältöä ja tehdään asiaan liittyvään valmiin aineiston perusteella erilaisia päätelmiä. Analysoimalla muun muassa voimassa olevia kauppa- ja kuljetusoikeudellisia säännöksiä, elinkeinoelämään liittyviä tosiasioita ja arvoja luodaan eri ilmiöihin liittyvien käsitteiden välille tietynlainen synteesi. Lisäksi aikaisemmin empiirisillä menetelmillä hankittua aineistoa käytetään todistelun ja argumentoinnin tukena, jolloin kyseinen perusmateriaali on välillisesti mukana tutkimustyössä.

Deskriptiivisyys, teoreettisuus, empiirisillä menetelmillä hankitun materiaalin välillinen hyödyntäminen ja ajattelumetodin käyttäminen ongelmien ratkaisemisessa ovatkin juuri edellä mainitun metodologisen lähestymistavan tyypillisiä piirteitä (Luukka 1991 S.167–168, Neilimo-Näsi 1980 S.32).

Polttonesteiden kauppaan osallistuu kolme itsenäistä tahoa, joiden edesottamuksista toimituksen onnistuminen riippuu. Myyjän on otettava tilaus vastaan ja varmistuttava siitä, että kyseinen tuote soveltuu käytettäväksi asiakkaan lämmityslaitteistossa. Ostajan on luovutettava paikkansapitävät tiedot, jotta myyjä voisi arvioida tilanteen oikein ja järjestää öljyn toimitukset kotiovelle saakka. Itsenäinen kuljetusliike vastaa lämmitysöljyjen lastauksesta, kuljetuksesta ja purkamisesta säiliöihin. Häiriöiden sattuessa on selvítettävä niiden alkuperä, vahinkojen laajuus ja vastuun jakautuminen osapuolten kesken.

Myyjän virheellisen menettelyn vuoksi ostaja voi kärsiä erilaisia viivästysvahinkoja, joiden aineellinen sisältö riippuu siitä, onko kysymyksessä kuluttaja- vai yritysasiakas. Vääränlaatuisen polttoaineen toimittaminen voi myös aiheuttaa erilaisia esimerkiksi lämmityslaitteiden toimintahäiriöistä johtuvia menetyksiä, joten myyjän viivästys- ja virhevastuun selvittäminen muodostuu erittäin tärkeäksi kysymykseksi. Käytännön öljykaupassa kyseisen osapuolen toiminnasta aiheutuvat vahingot voidaan hyvittää ainoastaan vahingonkorvauksella ja siihen liittyviä asioita on käsitelty seuraavassa.

2. Myyjän vastuu ja velvollisuudet

2.1 Vahingonkorvausvastuu viivästystilanteissa

Myyjän velvollisuudesta korvata ostajalle myöhästyneen toimituksen vuoksi syntynyt vahinko on vastuuperusteen osalta nimenomaisesti säännelty. Viivästysvastuusäännös sisältää periaatteellisesti sangen merkittävän sääntöratkaisun, jonka varaan on rakennettu myös kauppalaan mukainen vastuu virheellisen tavaran aiheuttamasta vahingosta. (Kivivuori 1997 S.35-36)

Kyseisen säännöksen mukaan ostajalla on oikeus saada korvausta viivästysvahingoista, ellei myyjä pysty osoittamaan, että myöhästyneen suorituksen syynä on ollut omien vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle sijoittuva este, jota hänen ei kohtuudella voida edellyttää ottaneen huomioon kaupantekohetkellä ja jonka seu-

rauksia hän ei myöskään olisi kohtuudella voinut välttää eikä voittaa (KL 5 luku 27§ 1).

Lainkohdassa esitettyjä periaatteita ei kuitenkaan sovelleta välillisten menetysten hyvittämiseen ja ostajalle syntyy aina oikeus korvaukseen, jos viivästys tai vahinko aiheutui huolimattomuudesta myyjän puolella (KL 5 luku 27§ 3,4).

Edellä mainitusta viivästysvastuusäännöksestä ilmenee korvausvelvollisuuden porrastuminen ankaruudeltaan kahdelle tasolle ja vastuuperusteiden määräytyminen korvattavien vahinkolajien mukaan. Myyjällä on tiukempi ainoastaan välittömät vahingot kattava kontrollivastuu ja hiukan keveämpi korkeamman vastuukynnyksen asettava huolimattomuuteen perustuva vastuu välillisistä menetyksistä. (Kivivuori 1997 S.36,38,43)

Vahingonkorvausvelvollisuuden ulottuvuutta voidaan kuvailla myös kolmiportaisella järjestelmällä niin, että myyjä saattaa vapautua kokonaan korvausvastuusta hyväksyttävän esteen perusteella, voi joutua korvaamaan välittömät vahingot kontrollivastuun mukaisesti, tai hyvittämään kaikki mahdolliset ostajalle aiheutuneet menetykset tuottamuksensa perusteella (Routamo 1996 S.80).

Vahinkolajikohtaisten vastuuperusteiden erottamisen tavoitteena on ollut myyjän viivästysvastuun lieventäminen. Sopimusrikkomuksesta aiheutuva vahingonkorvausvastuu muodostuisi liian ankaraksi, jos myyjä joutuisi korvaamaan kaiken viivästyksestä aiheutuneen vahingon myös silloin, kun se on syntynyt sopijapuolen kontrollipiiriin kuuluvan esteen vuoksi, mutta ilman huolimattomuutta. Tämän takia myyjän vastuu välillisistä menetyksistä on laissa säännelty viivästyksen osalta tuottamusperusteiseksi. (HE 1986/93 S.41)

Tällä tavalla myyjälle on useimmissa tapauksissa annettu mahdollisuus välttyä korvaamasta sellaisia menetyksiä, jotka voivat olla huomattavan suuria ja samalla vaikeasti ennakoitavissa ja huomioon otettavissa silloin, kun arvioidaan kauppaan liittyviä riskejä ja joiden tarkan määrän laskemiseen ostajalla on paremmat mahdollisuudet. Vahinkoa kärsivä voi myös suojautua helpommin sentyyppisten menetysten varalta käyttämällä erilaisia toimintajärjestelyjä. (HE 93/1986 S.28)

Virheellisen menettelyn kohteeksi joutunut voi yleensä helposti estää tai rajoittaa hänen erityisistä olosuhteistaan johtuvia vahinkoja. Tällä perusteella ei ole kohtuutonta, että vahingon aiheuttajalla on ankarampi vastuu menetyksistä, jotka ovat sopimusrikkomuksen tyypillisiä ja ennakoitavissa olevia seurauksia, kuin ennalta arvaamattomien vahinkojen osalta. (Saarinen 1996 S.60-61)

Vahinkolajierottelu tarjoaa tässä suhteessa vahingonaiheuttajalle samantyyppisen suojan kuin esimerkiksi adekvaattisuusoppi, korvauksen sovittelu ja niin sanottu normaalikorvausrajoitus (Savola 1997 S.863). Lisäksi se supistaa myyjän vahingonkorvausvastuuta osittain samalla tavalla kuin tavanomaiset käytössä olevat vakioehdot (HE 93/1986 S.29).

Kuluttajansuojalaissakin on myyjän viivästysvastuun osalta omaksuttu samanlainen kahden vastuuperusteen korvausjärjestelmä, jonka taustalla on eri vahinkotyyppien jaottelu (HE 1992/360 S.12,54). Huolimattomuudesta riippumattoman kontrollivastuun asettamat vapausedellytykset katsottiin riittävän ankariksi kuluttajankauppaa ajatellen, eikä sitä tiukemman vastuun asettamista pidetty tarpeellisena (HE 360/1992 S.13).

Merkittävä ero kauppalakiin verrattuna on kuitenkin se, että kuluttajaostajan oikeudet korvaukseen kuuluvat sellaisenaan myös hänen perheenjäsenelle, joka on kärsinyt vahinkoa viivästyksen vuoksi (KSL 5 Luku 10§ 5). Myyjän korvausvastuun kannalta on merkityksetöntä, ketkä perheessä esimerkiksi vastaavat sopimusrikkomuksen edellyttämistä toimenpiteistä ja suorittavat niistä aiheutuvat menot. Ostajan perheeseen kuuluvalla tarkoitetaan hänen kanssaan samassa taloudessa asuvia henkilöitä, eikä muodollisilla perhesuhteilla ole ratkaisevaa merkitystä. (HE 1992/360 S.55)

2.1.1 Kontrollivastuu välittömistä vahingoista

Kontrollivastuu on laissa määritelty käänteisesti, nimittäin lähtökohtaisesti todetaan, että vahingonkorvausvastuu syntyy yleensä viivästyksen perusteella, minkä jälkeen luetellaan ne olosuhdetekijät, joiden vallitessa myyjä vapautuu velvolli-

suudesta korvata toimituksen myöhästymisestä aiheutuneet vahingot. Viivästysvastuusäännöksen sisällön ymmärtämiseksi on siten tarkasteltava lähemmin vapautumisen edellytyksiä. Vapautumisperuste koostuu neljästä tunnusmerkistä ja näitä voidaan tarkastella yksityiskohtaisemmin erikseen. (Saarinen 1996 S.38)

Kaikkien neljän laissa mainittujen edellytysten on täyttyvä, jotta myyjä vapautuisi velvollisuudesta korvata viivästyksen aiheuttamat vahingot ja lisäksi hänelle on asetettu todistustaakka niiden olemassaolosta (HE 93/1986 S.73). Tässä suhteessa kontrollivastuu näyttäisi ilmentävän sopimusoikeudessa yleisesti omaksuttua tuottamusperusteista korvausvelvollisuutta, jossa näyttötaakka on velallisen harteilla. Vastuuta on vain tiukennettu siten, että myyjän pitää kyetä osoittamaan lainsäännöksillä nimenomaisesti asetut vastuuvapauden tunnusmerkit. (Kivivuori 1997 S.108–109)

Käsittelemällä erikseen kaikkia vastuusta vapautumisen edellytyksiä voidaan löytää kunkin yksittäisen perusteen ydin ja konkreettisesti yksittäistapauksessa on helpompi todeta, ovatko kaikki laissa mainitut ehdot toteutuneet omien sisältövaatimustensa mukaan arvostellen. Toisaalta arvioitaessa yhtä vastuuvapausperusteseen kuuluvaa osatekijää täytyy ottaa huomioon myös muihin tunnusmerkkeihin vaikuttavat olosuhteet. (Routamo – Ramberg 1997 S. 221)

Yksittäisten perusteiden välillä on vahva sidos: tunnusmerkit ovat toisiinsa läheisesti liittyviä ja ne peittävät osittain toisensa. Siitä syystä konkreettista tilannetta ei voida käsitellä loppuun ottamatta huomioon kaikkien osatekijöiden keskinäistä yhteenkuuluvuutta. Näin ollen vapautumisperusteiden olemassaoloa tulisi lopulta arvioida yhtenä kokonaisuutena. (Saarinen 1996 S.50)

Sopimuksen oikea-aikaisen täyttämisen estävillä tapahtumilla on useimmiten vain tilapäinen vaikutus myyjän toimintamahdollisuuksiin ja vahingonkorvausvelvollisuudesta vapautuminen on voimassa yleensä ainoastaan niin kauan kuin lain mukaiset vaatimukset täyttyvät, eli ostajalla on oikeus korvaukseen vapautumisperusteiden lakkaamisen jälkeen syntyneestä vahingosta (HE 1986/93 S.30,77).

2.1.1.1 Este

Ensimmäisenä vastuusta vapautumisen edellytyksenä on kauppalaisissa mainittu este tavaran oikeanaikaiselle luovutukselle, mikä tarkoittaa sitä, että viivästyksen syyn täytyy olla sellainen, että se todella estää velvoitteiden täyttämisen sovittuna aikana (HE 93/1986 S.29,73). Lain tarkoittamalle esteelle on mahdollista esittää eräitä tunnusmerkkejä, vaikka koko säännökseen liittyy selvästi harkinnan käyttämisen mahdollisuus (Routamo 1996 S.82).

Sopimuksen täyttämisen osoittautumista arvioitua vaikeammaksi tai enemmän kustannuksia vaativaksi pidetään riittämättömänä perusteena vastuusta vapautumiselle. Säännös ei kuitenkaan edellytä, että kysymys olisi objektiivisesta mahdottomuudesta eli siitä, että myyjän lisäksi kukaan muu ei pystyisi täyttämään sitoumusta oikeaan aikaan. (HE 93/1986 S.29,73)

Toisaalta objektiivinen mahdottomuus täyttää kaikissa tapauksissa hyväksyttävän esteen määritelmän (Routamo 1996 S.82). Kontrollivastuusta on siten mahdollista vapautua yleisvaikutuksen omaavan tapahtuman perusteella, mutta hyväksyttäväksi suoritusesteeksi kelpaavat myös ainoastaan yksittäistä tahoja kohtaavat vaikeudet (Routamo- Ramberg 1997 S.215–216).

Tietynlainen harkinnanvaraisuus sijoittuu nimenomaan sille alueelle, jossa sopimuksen täyttäminen ei muodostu kaikille absoluuttisesti mahdottomaksi, mutta estää myyjää toteuttamasta aikomaansa suoritustapaa (Routamo 1996 S.82). Tosin muut vahingonkorvausvastuusta vapautumiselle asetetut vaatimukset saavat aikaan sen, että vastuun välttämiseksi voidaan menestyksekkäästi vedota ainoastaan tiettyntyyppisiin olosuhdetekijöihin (HE 93/1986 S.73).

Lain mukainen peruste on käsillä, jos vallitsevat olosuhteet ovat myyjän kannalta olleet niin poikkeuksellisen raskaita, että ne objektiivisesti arvioiden muodostavat tosiasiallisen esteen veloitteen oikea aikaiselle täyttämiseksi, vaikka kyseiset seikat eivät tekisikään suoritusta täysin mahdottomaksi (HE 93/1986 S.73). Ehdottoman rajan vetäminen tosiasiallisiin suoritushäiriöihin vaikuttavien ja ainoastaan veloitteen täyttämisen kalliimmaksi tekevien esteiden välillä ei kuitenkaan ole mahdollista (Routamo - Ramberg 1997 S.217).

Sopimuksen täyttäminen voi estyä esimerkiksi luonnonmullistuksesta, joka keskeyttää tavaran kuljetukset, tai aiheuttaa tuotannon pysähtymiseen johtavan sähkökatkon. Myös tulipalon ja räjähdysten kaltaiset onnettomuudet, tai lakko voivat keskeyttää sopimusvelallisen toiminnan. Lisäksi viranomaisen omilla toimenpiteillään saattaa estää myyjän suorituksen asettamalla esimerkiksi myytävälle tuotteelle, taikka tilatun tavaran valmistuksessa tarvittavalle raaka-aineelle tuonti-, tai vientikiellon.(HE 93/1986 S.73)

Tämän kaltaiset tapahtumat eivät sinänsä ole vapautumisperusteita, vaan ne muodostavat lain tarkoittaman hyväksyttävän esteen ainoastaan sillä edellytyksellä, että myyjän kyseiseen sopimukseen liittyvä suoritus on tosiasiallisesti estynyt sellaisten olosuhdetekijöiden vuoksi. Lakko tai tulipalo voi koskea myyjän tuotantoprosessia tai muuta toimintaa vain osittain ja vaikuttaa sopimusten täyttämiseen eri tavoilla riippuen muun muassa siitä, miten pitkälle suorituksen valmisteluissa on edetty ja kuinka suuri valmiiden tuotteiden varasto myyjällä on käytettävissä. Vastaavalla tavalla esimerkiksi tuontikielto muodostaa hyväksyttävän suoritusesteen vain, mikäli kysymyksessä olevaa tavaraa ei ole saatavilla kotimarkkinoilta. (HE 93/1986 S.73)

Myös luonteeltaan taloudelliset esteet voivat muodostaa hyväksyttävän vastuuvapausperusteen, mutta myyjä joutuu aina vastuuseen sopimusrikkomuksista, jotka aiheutuivat hänen puutteellisesta maksukyvystään (HE 93/1986 S.29,73). Toisaalta monissa pohjimmiltaan taloudellisten suoritusvaikeuksien tai –esteiden tapauksissa on pohdittava ylittävätkö sattuneen tapahtuman tai sen seurausten voittamiseksi uhrattavat kustannukset sen, mitä objektiivisesti katsoen voidaan pitää ajateltavissa olevana panoksena kyseisenlaisen sopimuksen täyttämisessä (HE 1986/93 S.73–74).

Viivästyksen tapauksessa myös aikatekijällä on suuri merkitys arvioitaessa, millaiset vaikeudet voivat muodostaa lain tarkoittaman esteen. Aika-aspektin vuoksi sopimuksen täyttämisen valmisteluihin kohdistuvien häiriötekijöiden vaikutus riippuu useimmissa tapauksissa ratkaisevalla tavalla, missä vaiheessa sellainen tapahtuma sattuu. Kaupankohteena olevan standarditavaran tuhoutuessa kuljetuksen aikana tapahtuneessa onnettomuudessa myyjälle voi syntyä suorituseste, mi-

käli hänellä ei ole mahdollisuuksia saada uutta tuotetta ajoissa vaurioituneen tilalle. Kyseisessä tilanteessa onnettomuustapahtuma muodostaa esteen sitoumuksen täyttämiseksi siksi ajaksi, jonka uuden toimituksen perille saaminen edellyttää vallitsevissa olosuhteissa.(HE 93/1986 S.74)

Sitä vastoin aikaisemmassa vaiheessa sattunut ja yksittäisen kaupankohteen tuhonnut tapaturma ei muodosta hyväksyttävää estettä velvoitteen oikeanaikaiselle täyttämiseksi, mikäli myyjällä on varastossa useita kappaleita samanlaista tuotetta, tai jos hän muutoin kykenee hankkimaan ajoissa uuden tavaran ostajalle toimitettavaksi (HE 93/1986 S.74).

Myyjäosapuoli voi joutua tilanteeseen, jossa hänellä ei ole käytettävissään useampia kappaleita tuotteita, jolloin kyse on kylläkin suoritusesteestä, mutta silti kyseinen seikka ei välttämättä muodosta vahingonkorvausvastuusta vapauttavaa perustetta. Sellaisia tapauksia varten myyjällä on saattanut olla velvollisuus varautua ennalta esimerkiksi pitämällä varastossa kohtuulliseksi katsottavaa määrää tuotteita toimitusmahdollisuuksien varmistamiseksi.(HE 93/1986 S.74)

Kyseisessä tilanteessa syntyykin erikoinen ongelma, koska myyjää on kohdannut este, minkä vuoksi tavaravarasto ei riitä kaikille asiakkaille, jolloin hän kykenee oikea-aikaisesti täyttämään ainoastaan osan velvoitteistaan. Silloin on tulkinnanvaraista, täytyykö hänen noudattaa aikajärjestystä ja toimittaa ostajille tuotteita siinä järjestyksessä kuin sopimukset on tehty, tai vaihtoehtoisesti jakaa käytettävissään oleva tavaramäärä asiakkaiden kokonaistilauksien suhteessa. Tämänäyttävät tilanteet ovat lailla sääntelemättömiä. (Routamo – Ramberg 1997 S. 219–220)

Ajan perusteella tapahtuvassa suorituksen jakamisessa tietyt ostajat saisivat toimituksensa täysimääräisenä ja toiset eivät mitään, jolloin kauppalain viivästysvastuusäännöksen nojalla voitaisiin ajatella, että myyjällä on velvollisuus korvata suoritusta vaille jääneiden asiakkaiden vahingot, koska valitessaan toisin hän olisi voinut toimittaa heille tavaraa. Varastossa olevien tuotteiden suhteellinen jakaminen puolestaan aiheuttaisi vahingonkorvausvastuun kaikkia ostajia kohtaan.(Routamo – Ramberg 1997 S. 220)

Ongelma täytyy ratkaista harkinnalla, jossa huomioidaan toimintavelvollisuuden kohtuullisuusvaatimus ja se, että myyjän on periaatteessa kohdeltava kaikkia asiakkaitaan yhdenvertaisesti. Erityisesti hänen on toiminnassaan huomioitava ne, joiden kanssa kauppasopimukset laadittiin ennen varastovajauksen syntymistä, eikä kyseisten tahojen asemaa saa huonontaa tekemällä uusia toimitussopimuksia ja pienentämällä siten käytettävissä olevaa tavaramäärää. Toimitukset vaikeuksien ilmenemisen jälkeen otetuille asiakkaille aiheuttaisivat siten korvausvelvollisuuden ennen suoritusesteen syntymistä tehtyjen sopimusten perusteella. (Routamo – Ramberg 1997 S. 220)

Vahingonkorvausvelvollisuudesta ei vapauta sellainen este, joka ilmenee vasta viivästyneen suorituksen jälkeen, mikäli kyseinen olosuhdetekijä ei olisi vaikuttanut sopimuksen täyttämiseen tilanteessa, jossa velvoitteet suoritetaan alun alkaen oikea-aikaisesti (HE 1986/93 S.77). Tilanteiden havainnollistamiseksi voidaan esimerkkinä kyseisestä vastuuvapausperusteeksi kelpaamattomasta tekijästä mainita satamalakko, joka syntyy sen jälkeen, kun myyjä on laiminlyönyt tavaran toimittamisen laivattavaksi. Hän voi kuitenkin vapautua vastuusta esteen syntyessä niin aikaisessa vaiheessa, ettei tavaraa olisi saatu kuormatuksi, vaikka se lähetettäisiin paikkakunnalta sopimuksen mukaisesti. (Routamo- Ramberg 1997 S.213)

Myös kauppasopimuksen sisällöllä on merkitystä arvioitaessa, mitkä tapahtumat voivat muodostaa esteen myyjän suoritukselle. Sopimuksen täyttäminen estyy, jos kauppa koskee määrätystä erästä otettavaa tavaraa, joka tuhoutuu onnettomuudessa. Esimerkkinä tästä voidaan mainita tietynlaista öljyä nimeltä mainitusta aluksesta koskeva kauppasopimus. Sitä vastoin suoritusestettä ei synny tapauksessa, jossa kaupat on tehty tietynsuuruudesta erästä määrättyä tavaraa, esimerkiksi tietynlaatuisesta öljytuotteesta, sen tavaraerän tuhoutuessa, josta sopimus aiottiin täyttää, mikäli vastaavanlaista tuotetta on mahdollista hankkia muualta, eikä myyjän toimitusvelvollisuutta ole rajoitettu tiettyyn hankintalähteeseen. (HE 93/1986 S.74)

Toimitus katsotaan estyneeksi lain tarkoittamalla hyväksyttävällä tavalla kaupan kohteena olevan tietyn ominaisuuksiltaan yksilöidyn esineen tuhoutuessa ennen luovutusta. Sen sijaan vastaavanlaisessa tilanteessa vapautumisperustetta ei synny,

mikäli kysymyksessä on sarjatuotannossa valmistettu standarditavara, jota myyjällä on varastossaan useita kappaleita. (HE 93/1986 S.74)

Esitettyjen periaatteiden mukaan myyjän viivästysvastuun ankaruus riippuu siitä, millaista tuotetta kauppa koskee (HE 93/1986 S.30). Hyväksyttävien esteiden arvioinnin kannalta voidaan todeta, että mitä rajoitetumpi ja erikoisempi myyjän sitoumus on, sitä suuremmat mahdollisuudet ovat siihen, että jokin ennalta arvaamaton tapahtuma muodostaa lain tarkoittaman suoritusesteen, sillä jäljellä olevat edellytykset sopimuksen täyttämiseen ovat silloin vähäisemmät (HE 93/1986 S.30,74).

Vastaavasti mitä avoimemmaksi ja laaja-alaisemmaksi myyjän toimitusvelvollisuus on määritelty, sitä suuremmaksi kasvavat velvoitteiden täyttämässä käytettävät mahdollisuudet, jolloin vaaditaan laajakantoisempia tapahtumia ennen kuin suorituksen voidaan katsoa estyneen lain mukaisella tavalla (HE 93/1986 S.30,74). Näin ollen myyjän vastuu muodostuu sitä ankarammaksi, mitä enemmän lajivelvoitteen luonteinen hänen suoritusvelvollisuutensa on ja sitä lievemäksi, mitä ahtaammin kaupan kohde on sopimuksessa yksilöity (HE 93/1986 S.30).

2.1.1.2 Vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolisuus

Viivästyksen aiheuttaman esteen sijoittumista myyjän vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle pidetään toisena vastuusta vapautumisen edellytyksenä. Sen vuoksi kontrollipiiriin lukeutuvat seikat synnyttävät kaikissa tapauksissa vahingonkorvausvastuun, vaikka ne estäisivätkin sopimuksen oikea-aikaisen täyttämisen. (HE 93/1986 S.74)

Vaikutuspiirin ulkopuolisuusvaatimuksella on ratkaiseva merkitys kauppalain mukaisen kontrollivastuun muotoutumiselle. Ilman sitä myyjä saattaisi vapautua korvausvelvollisuudesta näyttämällä tehneensä kaiken, mitä häneltä kohtuudella voitiin edellyttää tavaran luovuttamiseksi ajoissa. (Saarinen 1996 S.44)

Myyjän kannalta on siten olennaisen tärkeää, että hän kykenee näyttämään esteen kuulumisen yrityksen vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle (Kiiha 2002 S.199). Oikeastaan vain sellaisessa tapauksessa, jossa tapahtuman ei voida katsoa kuulu-

van hänen vaikutuspiirin, on tarpeellista ottaa kantaa, ovatko mahdollisesti muut vapautumisperusteeseen sisältyvät tunnusmerkit täyttyneet omien sisältövaatimustensa osalta (Kiiha 2002 S.199 alav 11).

Tietyn vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle kuuluvan esteen määrittäminen eroaa tuottamusarvioinnista muun muassa siinä, ettei missään tapauksessa ole mahdollista vapautua vahingonkorvausvelvollisuudesta, mikäli sopimusrikkomuksen syiden katsotaan kuuluvan myyjän kontrollipiiriin (HE 93/1986 S.75). Tästä esitöiden lausumasta ilmenee kontrollivastuun rakentuminen ajatukselle, jonka mukaan myyjän on vastattava vaikutuspiiriinsä kuuluvista odottamattomistakin tapahtumista (Kiiha 2002 S.198).

Tuottamuksella ei ole kyseisen arvioinnin kannalta lainkaan merkitystä, joten myyjä voi joutua vastuuseen viivästyksen aiheuttamasta vahingosta, vaikka hänen menettelyään ei voitaisikaan pitää moitittavana (HE 93/1986 S.29,75). Vahingonkorvausvastuun toteutumisen kannalta riittävänä pidetään suoritusesteen syntymistä olosuhdetekijöistä, jotka ovat periaatteessa myyjän kontrolloitavissa (HE 93/1986 S.75).

Tämä ilmentää tietynlaisen hypoteettisen vaikutusmahdollisuuden tausta-ajatusta, jonka mukaan vastuu voi toteutua, vaikka sopimusrikkomus aiheutuisikin syistä, joiden todellinen kontrolloitavuus on vähäistä (Hemmo 2005 S.302–303). Näin ollen vastuupiiriin katsotaan yleisesti kuuluvan suhteellisen laajasti kaikkien niiden tekijöiden, joihin myyjällä olisi periaatteessa ollut tilaisuus vaikuttaa ja hänen tosiasiallisilla mahdollisuuksilla kontrolloida olosuhdetekijöitä ei siten ole ratkaisevaa merkitystä (Kiiha 2002 S.199).

Lain esitöissä on selvennetty ulkopuolisuuden vaatimuksen sisältöä kuvaamalla vaikutuspiiriin kuuluvia tapahtumia, jotka aiheuttavat vahingonkorvausvelvollisuuden. Ensinnäkin vastuualue ulottuu kaikkiin niihin seikkoihin, jotka riippuvat suoraan tai välillisesti myyjän toimenpiteistä, tai hänen toiminnastaan. Kysymys on siten kontrolloitavissa olevista asioista tai tekijöistä, joihin saatetaan vaikuttaa suunnittelemalla, organisoimalla tai valvomalla omia suorituksia. Näin ollen myy-

jälle syntyy vahingonkorvausvastuu, mikäli sopimusrikkomuksen syyt liittyvät siihen tapaan, jolla yritystä hoidetaan. (HE 93/1986 S.74-75)

Kontrollipiiriin kuuluvat sen vuoksi aina kaikki mahdolliset yrityksen sisäisistä olosuhteista johtuvat virheet. Luonnollisesti nämä poikkeavat merkittäväällä tavalla sen mukaan, minkä tyyppisestä myyjäyrityksestä on kysymys (Saarinen 1996 S.45). Organisaation sisältä tulevista suoritusvirheitä aiheuttavista seikoista voi olla kysymys huolimattomuudesta, riittämättömästä suunnittelusta yksittäisen sopimuksen täyttämiseksi ja taustalla olevista yleisimmistä puutteista yhtiön rakenteessa, hallinnossa, voimavaroissa, tai tehokkuudessa. Vaikutuspiiriin kuuluvat myös esimerkiksi tuotannon vähentymiseen johtavat tapahtumat, jotka aiheutuivat myyjän valmistuskapasiteettia koskevien laskelmien pettämisestä, tai tuotantokoneistossa esiintyvistä teknisistä häiriöistä. (HE 93/1986 S.75)

Vapautumisperusteeksi ei kelpaa tuotannon lasketun tason saavuttamatta jääminen valmistusprosessissa ilmenevien teknisten vikojen tai onnettomuuksien vuoksi, eikä tähän arviointiin vaikuta se, voidaanko myyjän katsoa laiminlyöneen asioiden hoidon riittävän huolellisesti. Tämä merkitsee myös sitä, että suorituksen estävä tulipalo muodostaa hyväksyttävän perusteen vahingonkorvausvastuusta vapautumiselle ainoastaan silloin, kun sen syy ei kuulu myyjän kontrollipiiriin. Virheen ollessa peräisin yhtiön sisäisistä tekijöistä ei ole tarpeen erikseen selvittää, mistä syystä yksittäinen sopimusrikkomus tarkalleen ottaen aiheutui. (HE 93/1986 S.75)

Edellä mainituista esitöiden lausumista ilmenee, että kontrollivastuun vapautumisperusteet on muotoiltu yritysmuotoista velallista silmällä pitäen ja esteen sijoittumista vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle voidaankin arvioida tätä taustaa vasten. Vastuuperusteita muotoiltaessa on korostettu myös tuotantoprosessien toimivuutta ja kehittämistä koskevia vaatimuksia. Kysymys on tietynlaisesta organisaatiovastausta juuri siinä merkityksessä, että velallisen on aina vastattava yhtiönsä sisällä ilmenevistä seikoista. (Hemmo 2003 S.230, Kiiha 2002 S.199)

Myyjän kontrollipiiriin kuuluvat aina hänen palveluksessaan olevien henkilöiden toimintaan liittyvät seikat ja vastualueen katsotaan ulottuvan myös sellaisiin tahoihin, joiden edesottamuksista hän on yleisten periaatteiden mukaan korvausvas-

tuussa. Poikkeuksena tästä voidaan mainita tietyin edellytyksin vaikutuspiirin ulkopuolelle jäävä työselkkaus. Esimerkiksi työehtosopimusneuvotteluja koskevassa ja lakkoon johtavassa konfliktissa on kysymys myyjän suorituksen estävästä ja työntekijöiden itsenäisestä toiminnasta, jota ei yleensä voida pitää vastuupiiriin kuuluvana seikkana. Tilanne voi kuitenkin osoittautua toisenlaiseksi, mikäli työnseisaus johtuu siitä, että myyjä on selvästi rikkonut voimassa olevaa lakia, tai työehtosopimuksen määräystä. (HE 93/1986 S.74)

Oikeuskirjallisuudessa on pohdittu, kuuluuko tietojärjestelmässä ilmenevä häiriö myyjän vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle. Kysymys on mielenkiintoinen, koska sillä voidaan tarkastella yhtiön kontrollipiirin rajojen määrytymistä. Vallitsevan kannan mukaan yritys vastaa ilmeisesti aina itsenäisesti järjestetystä tietohallinnosta. (Kiiha 2002 S.200)

Kauppalain esitöissä olevien lausumien perusteella käytetyn tietojärjestelmän häiriöt näyttäisivät kuuluvan vaikutusmahdollisuuksien piiriin. Tähän viittaavat ennen kaikkea yrityksen sisäisiä olosuhteita koskeva maininta ja teknisten häiriöiden kohtelu. Kontrollivastuusäännöksessä käytetty sanamuoto mahdollistaa kuitenkin sen, että tietokonehäiriöiden osalta voidaan ottaa huomioon myös yrityksen tosiasialliset vaikutusmahdollisuudet ja esteen suhde yhtiöön, koska lakitekstissä ei oteta kantaa siihen, määrääkö yritysorganisaation ja ulkomaailman välinen raja myös kontrollimahdollisuuksien ulottuvuuden. (Hemmo 1999 S. 57-58)

Suoritusesteen kuuluminen yrityksen sisälle, kohdistuen mahdollisesti käytössä olevaan tietokonejärjestelmään, ei vielä sellaisenaan todista sen aitoa kontrolloitavuutta. Periaatteellinen vaikutusvalta on useimmiten olemassa siinä mielessä, että osapuoli on voinut omilla päätöksillä vaikuttaa organisaationsa sisäisten ratkaisujen toteuttamistapaan. (Hemmo 1999 S. 57) Velallisen mahdollisuudet selvittää hankitussa tietojärjestelmässä esiintyvät häiriöriskit voivat olla ohjelmistotoimittajan antaman tiedon varassa ja sen vuoksi tästä riippumaton mahdollisuus kontrolloida kyseisiä vikoja saattaa tosiasiaassa osoittautua suppeaksi (Hemmo 2005 S.303).

Tietokoneviruksen aiheuttaessa sopimusrikkomukseen johtaneen häiriön ongelma on peräisin velallisen organisaation sisältä, mutta aiheuttava tekijä on päätynyt sinne tietoverkon, tietokoneessa käytetyn ohjelman tai ulkoapäin hankitun tiedoston välityksellä. Häiriön ollessa peräisin selvästi ulkoisesta lähteestä sen voitaisiin ajatella jäävän kontrollipiirin ulkopuolelle. Vaikutusmahdollisuuksiin kuulumattomuutta voisi puoltaa myös viruksen taustalla oleva häirintä- tai vahingoittamistarkoitus. Näillä edellytyksillä velallinen saattaisi vapautua vastuusta, mikäli hän ei ole laiminlyönyt tarpeellisia varotoimia, kuten asianmukaisen virustorjunnan ottamista järjestelmiinsä. (Hemmo 1999 S. 57 alav 107)

Teknisen järjestelmän häiriöstä kärsivän sopimusvelallisen kannalta edullisin tulkinta olisi se, että ulkopuolisen toimittaman tietokoneohjelman toimimattomuutta pidettäisiin vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolisena esteenä siitä syystä, että käyttäjällä ei ole hyödykkeen luonteen vuoksi mahdollisuuksia sen jatkuvan toiminnan varmistamiseen (Hemmo 1999 S. 58).

Kyseisen näkemyksen ongelmana olisi kuitenkin siihen liittyvä laajakantoisuus, koska ohjelmiston piilevän virheen vapauttaessa vastuusta saman täytyisi ilmeisesti koskea muun muassa mekaanisissa laitteissa ja komponenteissa olevia katkeytyneitä vikoja, mikä kaventaisi sopimusvelallisen korvausvelvollisuutta olennaisesti. Samalla vastuuarviointi vaikeutuisi virheen piilevyyden ja velallisen tosiasiallisen kontrollimahdollisuuden noustessa ratkaisukriteereiksi. (Hemmo 1999 S. 58)

Tietokonehäiriöiden kuuluminen vaikutuspiiriin ulkopuolelle poistaisi myös mahdollisuuden vahinkoseuraamusten kanavoimiseen virheellisten kohteiden myyjälle, mitä usein pidetään niin sanotun aiheuttamisperiaatteen mukaisena tuloksena ja sekä velallisen, että velkojan yhteisen edun kannalta parhaimpana vaihtoehtona. Edellä esitettyjen argumenttien perustella päädytään sellaiseen lopputulokseen, että tietokonehäiriöt kuuluvat yleensä suoritusvelvollisen omaan vastuupiiriin. (Hemmo 1999 S. 58-59)

Myyjän vastuualue kattaa myös organisaation ulkopuolelle suuntautuvan toiminnan. Kontrollipiiriin sijoittuvat siten kaikki sellaiset sopimusrikkomuksia aiheuttavat seikat, jotka liittyvät siihen tapaan, jolla on hoidettu toiminnan harjoittamisen kannalta tarpeelliset järjestelyt ulkopuolisten kanssa. (HE 93/1986 S.75) Tämän vuoksi muun muassa sopimuksen täyttämässä käytettävän apulaisen valinta kuuluu myyjärytymisen vaikutuspiiriin (HE 93/1986 S.29).

Tuotannon riittämätöntä raaka-ainepulasta aiheutuvaa tasoa ei pidetä lain tarkoitamana hyväksyttävänä vapautumisperusteena, mikäli ongelmat tarvittavien aineiden saannissa johtuvat siitä, ettei toimitusten jatkuvuutta ole varmistettu riittäväällä huolellisuudella. Näin ollen myyjän jättäytyessä riippuvaiseksi yhdestä raaka-ainetoimittajasta tämän suoritushäiriöt eivät voi vapauttaa häntä vahingonkorvausvastuusta, mikäli kyseisten aineiden saanti olisi ollut varmistettavissa toisenlaisin järjestelyin. (HE 93/1986 S.75)

Vastuuvapautta ei myöskään synny esimerkiksi sillä perusteella, että korjausten tai huollon suorittamiseksi tuotantolaitoksessa tai polttoaineen hankkimisessa apuna käytetty yhtiö ei täytä velvollisuuksiaan myyjää kohtaan sovituilla tavalla. Sama on voimassa myös silloin, kun osoittautuu, että myyjän aikaisemmalta myyntiportaalta tilatut toimitukset eivät riitä kaikkien asiakkaiden kanssa solmitujen sopimusten täyttämiseksi. (HE 93/1986 S.75)

Vaikutusmahdollisuuksien piiriin kuuluvat myös myyjän puutteellisista taloudellisista resursseista aiheutuvat suoritusesteet, jotka saattavat ilmetä niin, että toimitus viivästyy sen vuoksi, ettei sopimuksen täyttämisen kannalta tarpeellisia hankintoja kyetä rahoittamaan. Tosin suoritusvelvoitteiden toteuttamiseksi tarvittavien valmistelujen keskeytyessä muun muassa maksuliikenteen ja rahoitustoiminnan pitempiaikaisen pysäyttämisen aiheuttavan pankkilakon vuoksi myyjä saattaa vapautua vastuusta, koska esteen syy on kyseisessä tilanteessa hänen vaikutusmahdollisuuksiensa ulkopuolella. (HE 93/1986 S.75)

Esitöissä mainittuja vapautumisperusteita ei sisällytetty lakitekstiin, koska sen ajateltiin johtavan säännöksen liian ankaraan tulkintaan. Jonkinlaisen tyyppipakon asettaminen esteelle voisi toisin sanoen aiheuttaa sen, että korvausvastuusta va-

pautuminen muodostuisi liian vaikeaksi (Saarinen 1996 S.46). Käytetyt esimerkit liittyvät useimmiten ylivoimaisen esteen vaatimukseen, jolloin tapahtumalta edellytetään yleensä laaja-alaisia ja syvällekyäviä vaikutuksia.(HE 93/1986 S.29)

Laissa tätä ei kuitenkaan vaadita ja vastuuvapauden kannalta voi riittäväksi osoittautua se, että kysymys on tosiasiallisesti sopimuksen täyttämisen estävästä tekijästä, jonka syyt ovat myyjän kontrollipiirin ulkopuolella (HE 93/1986 S.29). Tarkoituksena on siten esteen luonnehdinnan ja vaikutusmahdollisuuksien ulottuvuuden kannalta, että mikä tahansa lain mukaiset vaatimukset täyttävä tapahtuma vapauttaa myyjän korvausvastuusta (Saarinen 1996 S.46).

Kontrollipiiri saattaa muodostua erilaiseksi kuin myyjän toimintapiiri, koska sen rajoissa voi esiintyä tapahtumia, joihin hän ei periaatteessakaan kykene vaikuttamaan. Lisäksi ulkopuolisen tapahtuman vaikutusten näkyminen ainoastaan tietyn myyjän kohdalla ei automaattisesti merkitse kyseisen olosuhdetekijän kuulumista hänen vastuualueeseensa.(Saarinen 1996 S.45-46) Oikeuskirjallisuudessa on muun muassa salamaniskun aiheuttamaa tehtaan paloa pidetty myyjän vaikutusmahdollisuuksiin kuulumattomana esteenä, vaikka sellaisen tapahtuman seuraukset kohdistuvatkin ainoastaan häneen (Wilhelmsson et al 2006 S.81).

2.1.1.3 Ennakoimattomuus

Kolmas vahingonkorvausvelvollisuudesta vapautumisen edellytys on se, ettei vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle sijoittuvaa estettä voida kohtuudella huomioida kaupan teon aikana. Esimerkiksi asianomaisen sopimuksen täyttämiseen vaikuttava vienti- tai tuontirajoitus taikka lakko ei muodosta hyväksyttävää vapautumisperustetta, mikäli kyseinen tapahtuma oli ennakoitavissa jo sopimusta tehtäessä. (HE 93/1986 S.75)

Tämän edellytyksen vuoksi suoritushdollisuuksia on mietittävä huolellisesti etukäteen. Varsinkin ammattimaisen myyjän täytyy seurata alansa siten, että hän on tietoinen esimerkiksi odotettavista tuontikielloista, tai jakelurajoituksista. (Routamo 1996 S.83)

Ennakoitavissa olevat suoritusta vaikeuttavat seikat on huomioitava myös silloin, kun ne ovat myyjän kontrollipiirin ulkopuolella. Tämä voi tapahtua muun muassa varaamalla pidempi toimitusaika, jolla vältetään ennen luovutusajankohtaa mahdollisesti sattuvan tilapäisen esteen seuraukset. Esimerkiksi työtaisteluvaroituksen tapauksessa myyjän on huomioitava mahdollisesti syntyvän lakon todennäköinen kesto uusia sopimuksia tehtäessä. (HE 93/1986 S.75–76) Sitä vastoin hänen ei tarvitse aina työehtoja koskevan neuvottelukauden läheisyydessä varata itselleen tavallista pidempiä toimitusaikoja ainoastaan sen takia, että työnseisaus saattaa toteutua (Wilhelmsson et al 2006 S.82).

Luonnollisesti vallitsevista olosuhteista riippuu suuressa määrin, millaisia tapahtumia on otettava huomioon sopimuksia tehtäessä. Kyseisen toiminnan kannalta tyypilliset usein esiintyvät vaikeudet on säännönmukaisesti huomioitava, mutta epätavallisemmat ja etäisemmät tapahtumat täytyy ennakoida vain, jos voidaan katsoa, että on olemassa ajankohtainen riski siitä, että harvinaisempi olosuhdetekijä voi toteutua ja estää suorituksen. (HE 93/1986 S.76)

Esimerkkinä toimintaan liittyvästä tavanomaisesta riskistä voidaan mainita vallitsevat sääolosuhteet, joista myyjän suoritusmahdollisuudet saattavat riippua. Yleisesti on tunnettua, että ne voivat vaihdella suhteellisen paljon ja sen takia myyjän täytyy ottaa huomioon sopimaton sää, kuten rankat ja pitkäaikaiset sateet tai vaikeat jääolot (Routamo- Ramberg 1997 S.218). Tiettynä vuodenaikana toistuvasti esiintyviin lumi- tai tulvaesteisiin täytyy ennalta varautua asettamalla riittävän pitkä toimitusaika (HE 93/1986 S.76). Säästä johtuva huono ajokeli ei yleensä muodosta hyväksyttävää vastuuvapausperustetta, mikä ilmenee seuraavasta oikeustapauksesta.

KKO 1950 II 77. Puutavaran hankinta-aikana vallinneesta epäedullisesta säästä johtuvaa kuljetusestettä ei katsottu hyväksyttäväksi olosuhdetekijäksi, joka vapauttaisi myyjän määräaikaisten hankintaa koskevien velvoitteiden täyttämistä. Vaatimus suoritettun ennakon takaisin maksamisesta sovittuine 10 prosentin korkoineen hyväksyttiin, koska tavaraa ei toimitettu sovittuna aikana.

Sitä vastoin poikkeuksellisen huonot sääolosuhteet voivat muodostaa vahingonkorvausvastuusta vapauttavan esteen, jota ei tarvitse ennakoida kaupantekohetkellä (HE 93/1986 S.76). Yleiseltä kannalta ei ole syytä pakottaa myyjää ottamaan erityisen vaikeita sääesteitä huomioon riskien arvioinnissa ja varautumaan niihin pitkillä toimitusajoilla, tai epätavallisen suurella varastolla (Routamo- Ramberg 1997 S.218).

Tietynlaisen ennakoitavissa olevan suoritusesteen kesto voi olla vaikeasti arvioitavissa, mikä luonnollisesti vaikuttaa myyjän vahingonkorvausvelvollisuuden muodostumiseen. Esimerkiksi sääeste tai lakko saattaa joissakin tapauksissa kestää kauemmin kuin kohtuudella saatettiin odottaa, jolloin myyjä voi tältä osin vapautua vastuusta. (Wilhelmsson et al 2006 S.83)

Lain sanamuodon mukaan velvollisuus esteen huomioon ottamiseen koskee ainoastaan sopimuksentekohetkeä. On kuitenkin mahdollista, että kaupantekoajankohdantana tuntemattomaksi jäänyt suorituseste voidaan ennakoida myöhemmässä vaiheessa ennen tavarantoimitusta. Myös sellaisissa tapauksissa myyjän on mukautettava toimintansa olosuhteisiin nähden sopivaksi ja tämä vaatimus sisältyy neljänteen vastuuvapauden edellytykseen. (HE 93/1986 S.76)

2.1.1.4 Voittamattomuus

Vahingonkorvausvastuun välttäminen edellyttää myös sitä, ettei myyjä ole kohtuudella voinut välttää, eikä voittaa estettä tai sen seurauksia. Lakitekstissä on mainittu ainoastaan esteestä johtuvat seuraamukset, mutta itsestään selvänä pidetään sitä, ettei korvausvelvollisuudesta vapauduta, jos sopimuksen rikkomuksen aiheuttamat vaikeudet olisi voitu kohtuullisin toimenpitein raivata omatoimisesti tieltä. (HE 93/1986 S.76). Kohtuudella vaadittavat esteen poistamiseksi tarkoitetut toimenpiteet määräytyvät yksittäisessä tapauksessa vallitsevien olosuhteiden perusteella (HE 93/1986 S.29-30).

Suorituseste voidaan välttää ryhtymällä etukäteen toimenpiteisiin sopimuksen täyttämistä uhkaavan olosuhdetekijän tai sen seurausten torjumiseksi, tai yrittämällä poistaa tällaisen tapahtuman vaikutukset jälkepäin. Tietty muun muassa raaka-aineiden tai energian saatavuuden häiriöistä aiheutuvat seuraukset voidaan

välttää pitämällä riittävän suurta tavaravarastoa toimitusmahdollisuuksien jatkuvuuden varmistamiseksi. (HE 1986/93 S.76)

Kauppalain säätämisen jälkeen logistiikkakäytäntö muuttui kuitenkin sellaiseksi, että on ryhdytty pitämään pieniä varastoja ja harjoittamaan ”just on time” – tyyppistä tuotantoa, vaikka vastuusäännöstö näyttäisi tietyissä tilanteissa edellyttävän laajempaa varautumista toimitushäiriöihin. Asiaa on mahdollista lähestyä niin, että tuotantotapojen kehitys otetaan tietyiltä osin huomioon kyseistä lakia sovellettaessa, jolloin varaston mitoittamisvaatimus voitaisiin osittain kytkeä logistisiin tehokkuusnäkökohtiin. (Hemmo 2003 S.234 alav 39)

Toimenpiteet suoritusesteiden seurausten välttämiseksi voivat tulla kysymykseen lähinnä tavanomaisten, tai muutoin ennakoitavissa olevien olosuhteiden vaikutusten torjumiseksi. Myyjän on ryhdyttävä kohtuullisiin toimenpiteisiin välttääkseen myös kontrollipiirin ulkopuolelle kuuluvat suoritusesteet, joita ei voida ennakoida vielä kaupantekohetkellä. Lisäksi hänen on mahdollisuuksien mukaan pyrittävä voittamaan jo sattuneet tapahtumat. (HE 1986/93 S.76)

Vaihtoehtoihin käytettävissä oleviin menetelmiin on turvauduttava, mikäli osoittautuu, ettei sopimusta voida täyttää alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti (HE 1986/93 S.76). Myyjän on esimerkiksi käytettävä mahdollisuuksien mukaan toista kuljetusmuotoa tai muuta reittiä, jos tavaraa ei voida toimittaa luovutuspaikkakunnalle aiotulla tavalla. Toimintavelvollisuus koskee vain kohtuullisia toimenpiteitä, eli sopimuksen täyttämiseksi ei ole turvauduttava sellaisiin täysin poikkeuksellisiin mahdollisuuksiin, joita kukaan ei tavallisesti edellytä käytettävän kyseisenlaisessa kaupassa. (Wilhelmsson 2006 S.83)

Toteutuneen suoritusesteiden vaikutusten poistaminen voi kuitenkin osoittautua mahdottomaksi, nimittäin kauppatavara saattaa ominaisuuksiltaan olla sellainen, tai sopimuksen sisältö voidaan laatia niin, ettei velvoitteita ole mahdollista täyttää vaihtoehtoisella tavalla estetapahtuman jälkeen. Lisäksi myyjää kohdannut olosuhdetekijä saattaa tehdä viivästyksen välttämisen lopullisesti mahdottomaksi. Sopimuksen täyttämisen osoittautuminen kaupanteon jälkeen ilmenneiden seikko-

jen takia odotettua kalliimmaksi on useimmiten merkityksetöntä ja tämä koskee myös myyjän velvollisuutta voittaa odottamaton suorituseste, nimittäin hänen on ryhdyttävä torjuntatoimenpiteisiin, vaikka siitä aiheutuisikin ylimääräisiä kustannuksia. (HE 1986/93 S.76-77)

Vaadittavien toimenpiteiden mitoittamisessa täytyy ottaa huomioon aiheutuvien menojen määrä, sekä niiden suhde sopimushäiriön todennäköisyyteen ja seurauksiin. Näin ollen vastuusta on mahdollista vapautua, vaikka jokin ylimääräinen varmuustoimenpide olisi sinänsä ollut toteutettavissa, mikäli siitä syntyvät kustannukset ovat olosuhteet huomioon ottaen kohtuuttomia. Suoritusesteen voittamiseksi ei luonnollisestikaan edellytetä henkilöturvallisuutta olennaisesti vaarantavia tekoja ja mahdollisen omaisuusvahinkoriskin tapauksessa on todennäköisesti verrattava toimenpiteiden aiheuttamia kustannuksia niillä saavutettaviin hyötyihin nähden. (Hemmo 2003 S.233)

Vahingonkorvausvelvollisuudesta vapautuminen ei edellytä sitä, että esteen tai sen vaikutusten torjuminen osoittautuu objektiivisesti tarkastellen täysin mahdottomaksi ja tämä ilmenee myös säännöksessä käytetystä sanamuodosta (HE 1986/93 S.77). Myyjältä ei luonnollisestikaan vaadita toimenpiteitä tilanteessa, jossa suoritusestettä ei voida lainkaan poistaa. Toimintavelvollisuus on täytetty silloin, kun on täysin selvää, ettei vaikeuksia kyetä välttämään eikä voittamaan. Yksittäisen myyjän mahdollisuudet ja omat subjektiiviset olosuhteet eivät ratkaise sitä, onko esteen poistamista pidettävä mahdottomana, vaan asiaa tarkasteltaessa on harkittava, mitä yleisesti on voitu tehdä vastaavassa tilanteessa. (Routamo – Ramberg 1997 S. 219)

2.1.1.5 Kaksinkertaisen suoritusesteen vaatimus

Viivästyksen aiheutuessa sopimuksen tai sen osan täyttämässä apuna käytetystä tahosta vahingonkorvausvelvollisuudesta on mahdollista vapautua ainoastaan, jos kaikki esteelle asetettavat edellytykset täyttyvät myös täytäntöönpanoapulaisen kohdalla (KL 5 luku 27§ 2). Lainkohdan tarkoituksena on varmistaa, ettei vahingonkorvausvelvollisuus muodostu lievemmäksi ainoastaan sen johdosta, että velvoitteiden täyttäminen on annettu kokonaan tai osittain itsenäisten avustajien suorittavaksi (HE 93/1986 S.30,77).

Monissa tapauksissa vahingonkorvausvelvollisuus syntyisi kolmannesta henkilöstä johtuvan rikkomuksen vuoksi jo kontrollivastuuta koskevan perussäännöksen nojalla, koska sopimuksen täyttämisen organisointi ja tarkkailu kuuluvat lain tarkoittamaan vaikutusmahdollisuuksien piiriin. Sen vuoksi myyjä on muutenkin vastuussa ulkopuolisten täytäntöönpanoapulaisten asianmukaisesta valinnasta ja heidän suoritustensa riittävästä valvonnasta. (HE 93/1986 S.77)

Toisaalta voi syntyä tilanteita, joissa vastuusta vapauttavat edellytykset täytyvät myyjän osalta, mutta eivät sen avustajan kohdalla, josta sopimusrikkomus perimmältään aiheutui. Näin ollen myyjä voisi ilman kyseistä säännöstä vapautua viivästysvastuusta, vaikka näin ei olisi vastaavanlaisissa olosuhteissa käynyt, jos velvoitteet suoritettaisiin itsenäisesti turvautumatta ulkopuoliseen apuun. (HE 93/1986 S.77-78)

Säännöksen mukaan myyjä välttää korvausvelvollisuuden vain, jos kontrollivastuun mukaiset vapautumisperusteet täytyvät sekä hänen itsensä, että myös käytetyn apulaisen kohdalla. Vaatimuksena on toisin sanoen se, että kaikkien neljän esteelle asetettujen edellytysten on täytynyt vallita avustavan henkilön osalta, mikä on puolestaan aiheuttanut myyjälle hyväksyttävän vastuusta vapauttavan perusteen. (HE 93/1986 S.30,77)

Täytäntöönpanoapulaisten aiheuttaman sopimusrikkomuksen johtuessa tämä oman apulaisten toiminnassa ilmenneestä häiriöstä kontrollivastuusta vapautuminen edellyttää kaikkien hyväksyttävälle esteelle asetettujen tunnusmerkkien täyttymistä myös kyseisen tahon ja koko hänestä myyjään päin kulkevan sopimusketjun osalta (Hemmo 2003 S.231 alav 28). Näissäkin kaksinkertaisen suoritusesteiden tilanteissa myyjäpuolella on todistustaakka vahingonkorvausvastuusta vapautumisen edellytysten täyttymisestä (HE 93/1986 S.77).

Säännös on laadittu silmällä pitäen tilanteita, joissa avustajan panosta hyödynnetään tietyn yksittäisen sopimuksen täyttämässä. Kysymys voi olla esimerkiksi siitä, että kolmatta henkilöä käytetään tietyn osan valmistamisessa ostajan tilaamaan koneeseen, tavaran asentamisessa asiakkaan luona tai valmiin tuotteen kuljettamisessa sopimuksen mukaiseen luovutuspaikkaan. (HE 93/1986 S.77)

Kyseisissä tapauksissa myyjän vahingonkorvausvastuu muodostuu samanlaiseksi kuin, jos hänen oma henkilökuntansa olisi hoitanut vastaavanlaiset tehtävät. Käyttämällä ulkopuolisia täytäntöönpanoapulaisia myyjä sitoutuu kantamaan näiden yritysten osalta samat riskit, joista hän olisi vastuussa omassa toiminnassaan. (Wilhelmsson et al 2006 S.84)

Sopimusperusteisessa vastuussa on yleisestikin omaksuttu periaate, jonka mukaan velallinen on vastuussa täytäntöönpanoapulaistensa suorituksista kuin omistaan ja näin ollen hänen kannaltaan itsenäisen avustajan virhe ei muodosta hyväksyttävää vastuuvapausperustetta. Yleiset sopimusoikeudelliset opit on tältä osin dokumentoitu kauppalain vastuunormistoon. (Hemmo 1998 S.119–120)

Vastuuvapautta ei synny sellaisen hyväksyttävän täytäntöönpanoapulaisen kohdalla vallitsevan suoritusesteen perusteella, mikäli kolmannen henkilön sopimusrikkomus ei muodosta myyjän osalta laissa vaadittua estettä. Näin voi käydä muun muassa silloin, kun avustajan virhe sattuu tai ilmenee niin aikaisessa vaiheessa, että sen vaikutukset sopimuksen oikea-aikaiseen täyttämiseen pystytään välttämään. Esimerkiksi tapauksessa, jossa itsenäiseltä apulaiselta tilattu suoritus on korvattavissa jonkun muun toimesta, myyjällä on mahdollisuus vapautua vahingonkorvausvelvollisuudesta ainoastaan sen viivästyksen osalta, jota ei voida välttää käyttämällä vaihtoehtoisia tarjolla olevia tapoja sopimuksen täyttämiseksi. (HE 93/1986 S.78)

Lainvalmisteluaineistossa ja oikeuskirjallisuudessa on pohdittu, minkä tyyppisiä täytäntöönpanoapulaisia ja millaisia tilanteita kaksinkertaisen suoritusesteen vaatimus koskee. Vastuupiirin ulottamista käytettyyn avustajaan on katsottu perusteluksi ainakin silloin, kun tämä palveluja hyödynnetään tietyn yksittäisen sopimuksen täyttämässä niin, että suoritettavana on esimerkiksi jälleenmyytävän tavaran tai komponentin toimitus tai valmiin kohteen kuljettaminen. (Hemmo 2005 S.303)

Kaksinkertaisen suoritusesteen edellytysten ei yleisesti ole katsottu ulottuvan perusinfrastruktuuriin kuuluvien tuotannontekijöiden, kuten veden ja sähkön toimittajien omassa toiminnassa esiintyviin häiriöihin. Kyseistä kantaa on mahdollista perustella sillä, että sellaisten hyödykkeiden toimittajat ovat useimmiten monopo-

liasemassa, minkä vuoksi yritys ei kykene estämään perusjärjestelmässä ilmenevien esteiden seurauksia. (Kiiha 2002 S.204)

Energia-, tele-, tai tietojärjestelmäpalveluja tarjoavien yrityksen toiminnan perusteita luovien tahojen aiheuttamien virheiden kuulumista myyjän vastuulle voidaan pitää epäselvempänä, koska sellaisessa tapauksessa sopimusrikkomuksen syyllä ei ole yhtä vahvaa kytkentää velallisen ja vaatimuksia esittävän sopimusvelkojan suhteeseen verrattuna tilanteeseen, jossa täytäntöönpanoapulainen palvelee omalla toiminnallaan yksittäiselle ostajalle tehtävää suoritusta. Toistaiseksi aihepiiri on kuitenkin täsmentymätön, ja voidaan huomauttaa, että kyseinen velallismyönteinen vapautumisperusteiden tulkinta tuo uutena ongelmana esille sen, mihin yksittäisten sopimusten täyttämiseen osallistuvien ja velallisen toimintaa yleisesti palvelevien itsenäisten yritysten välinen raja on vedettävä. (Hemmo 2005 S.303)

Verkostoituneessa yritystoiminnassa sopimuskumppani saattaa osallistua itsenäisen avustajan valintaan, mikä onkin yleistä, sillä esimerkiksi yrityksen antaessa tietyn toiminnon kolmannen suoritettavaksi tämä puolestaan voi siirtää osan näin saamistaan tehtävistä omalle täytäntöönpanoapulaiselle. Myyjän asema voi heikentyä, mikäli ostaja tosiasiallisesti valitsee kolmannen osapuolen, koska hänellä ei ole tilaisuutta päättää, tulisiko tietty toiminto suorittaa oman organisaationsa rajoissa, tai mahdollisuuksia solmia sopimusta vaihtoehdoisen luotettavammaksi katsotun apulaisen kanssa. Tämän voidaan ajatella johtavan vastuuvapauteen kyseisellä tavalla valitun avustajan aiheuttamasta sopimusrikkomuksesta. (Kiiha 2002 S.209)

Kauppalain esitöissä onkin kiinnitetty huomiota siihen, että lakitekstissä viitataan myyjän sopimuksen täyttämiseksi apuna käyttämään kolmanteen henkilöön, mikä mahdollistaisi sen, että nimenomainen täytäntöönpanoapulaisia koskeva säännös voidaan tilanteesta riippuen jättää huomioon ottamatta ja arvioida vahingonkorvausvastuuta ainoastaan myyjän omien olosuhteiden perusteella. (HE 93/1986 S.78)

Arvioitaessa vastuuta kauppasopimuksessa mainitun kolmannen henkilön aiheuttamasta viivästyksestä on huomiota kiinnitettävä sopimuksen sisältöön ja muihin olosuhteisiin. Lähtökohtaisesti asiakirjoissa oleva maininta tietystä avustajasta ei välttämättä muodosta riittävää perustetta lainkohdan soveltamatta jättämiselle, nimittäin kyse voi olla esimerkiksi säännöllisesti apuna käytetystä tahosta tai täytäntöönpanoapulaisestä, jonka nimeämistä on saatettu pitää myyjän etujen mukaisena ratkaisuna, jolloin ostajan nimenomaista suostumusta tällaisen avustajan käyttöön ei voida pitää riittävänä perusteena kaksinkertaista suoritusestettä koskevan säännöksen syrjäyttämiseksi. Arviointiin ei myöskään vaikuta se tosiseikka, ettei myyjällä ole, esimerkiksi vallitsevan markkinarakenteen vuoksi, tosiasiallisia mahdollisuuksia valita useampien itsenäisten yrittäjien välillä. (HE 93/1986 S.78)

Esitöiden mukaan ostajan määrätessä sopimuksen täyttämiseksi käytettävän kolmannen henkilön omaa etuaan silmällä pitäen kyseistä kaksinkertaista suoritusestettä koskevaa säännöstä ei yleensä pitäisi soveltaa, mikäli kyseisellä tavalla valittu taho aiheuttaa sopimusrikkomuksen omalla virheellään. Sellaisessa tapauksessa ei voida katsoa, että kysymyksessä on täytäntöönpanoapulaisten, johon myyjä olisi tosiasiallisesti turvautunut laissa mainitulla tavalla. (HE 93/1986 S.78)

Lain valmisteluaineistossa esitetty kanta on poikkeus pääsäännöstä ja sitä on tulkittava suppeasti, joten ostajan määräysvallan kolmannen henkilön valintaan ei yleensä tulisi syrjäyttää kontrollivastuusäännösten mukaista vaatimusta kaksinkertaisesta suoritusesteestä (Kiiha 2002 S.210). Oikeuskirjallisuudessa on hallituksen esityksessä mainittu näkemys katsottu lakitekstissä käytetyn sanamuodon vastaiseksi. Tätä on perusteltu sillä, että myyjän käyttäessä jotakin avustajaa velvoitteidensa täyttämiseksi ei voida sanoa, ettei kolmannen palveluita ole hyödyntänyt tiettyyn suoritukseen itse velvoittautunut osapuoli riippumatta siitä, kenen edun vuoksi apulaista on käytetty. (Routamo – Ramberg 1997 S.224)

Pääsäännöstä voitaisiin kuitenkin poiketa, jos ostaja on erityisesti halunnut, että tiettyyn avustajaan on turvauduttava, eikä myyjällä ollut mahdollisuuksia valvoa ja kontrolloida näin valittua kolmatta osapuolta. Lisäksi vaaditaan, että ostajapuolella on tavalla tai toisella yhteisiä etuja käytetyn täytäntöönpanoapulaisten kanssa,

kuten konsernisuhde tai muu kiinteä yhteistoimintasopimus. (Routamo – Ramberg 1997 S.224–225) Ensin mainitussa tapauksessahan itsenäiseen apulaiseen kohdistuvan takautumiskanteen nostaminen merkitsisi ainoastaan vahingon siirtämistä konserniyhtiöltä toiselle (Kiiha 2002 S.210).

Kyseisessä poikkeustilanteessa myyjän vapauttamista vastuusta yksinomaan sopimuksen täyttämiseen käytetystä apulaisesta johtuvasta viivästyksestä voidaan pitää oikeutettuna. Tämä aiheuttaisi sen, että hän välttyisi vahingonkorvausvelvollisuudesta riippumatta siitä, oliko hänellä kontrollivastuusäännösten tarkoittama hyväksyttävä kaksinkertainen suorituseste. Edellä mainitut olosuhteet voivat ilmetä muidenkin kuin nimenomaisesti kauppasopimuksessa mainittujen apulaisten kohdalla. (Routamo – Ramberg 1997 S.224–225)

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty myös hieman toisenlainen kauppalain esitöiden kanssa osittain ristiriidassa oleva näkemys, jonka mukaan sopimusoikeudellisesta isännänvastuusta poikkeaminen olisi perusteltua velkojan suorittaessa velallisen käyttämän täytäntöönpanoapulaisen valinnan tai, jos käytetty avustaja on monopoliasemassa ja hänen vastuunsa rajoitetaan jollakin tavalla (Hemmo 2003 S.231 alav).

Kaksinkertaisen suoritusesteen vaatimus on voimassa myös silloin, kun viivästys aiheutui myyjän käyttämästä tavarantoimittajasta tai muusta aikaisemmasta myyntiportaasta (KL 5 luku 27§ 2). Lainkohdassa mainitut kolmannet henkilöt toimivat yleisinä hankintalähteinä, eikä kysymys ole tahoista, jotka osallistuvat yksittäisen kauppasopimuksen täyttämiseen (Routamo – Ramberg 1997 S.223, Wilhelmsson 2006 S.84–85).

Kyseisen säännöksen vuoksi viivästyksen aiheutuessa käytetystä tavarantoimittajasta vahingonkorvausvastuusta vapautuminen edellyttää, että kyseisen tahon suorituksen myöhästymisen on johtunut vaaditut tunnusmerkit täyttävästä esteestä, mikä puolestaan on muodostanut myyjälle hyväksyttävän vastuuvapausperusteen esimerkiksi sen vuoksi, että kysymyksessä on tavara, jota ei ole mahdollista saada muualta kuin kyseisestä hankintalähteestä (HE 360/1992 S.54).

Vastuuta aikaisemman myyntiportaan tai tavarantoimittajan virheellisestä menettelystä pidettiin asianmukaisena, koska myyjällä on ainakin periaatteessa mahdollisuus takautumisoikeuden käyttämiseen kyseisiin tahoihin nähden, joten hänen eikä ostajan tulisi vastata näiden virheellisestä menettelystä (HE 93/1986 S.30). Tavarantoimittajalla tarkoitetaan sitä, jolta myyjä hankkii valmiita tuotteita, tai raaka-aineita, puolivalmisteita ja osia käytettäväksi omassa tuotannossa, mutta esimerkiksi sähköä tuotantolaitoksiin järjestävää ei valmisteluaineiston mukaan pidetä säännöksen mukaisena tahona (HE 93/1986 S.78).

Erilaisia palveluita suorittavien alihankkijoiden kuulumista kontrollivastuusäännöksen soveltamisalaan voidaan lakitekstissä käytetyn sanamuodon vuoksi pitää jossain määrin harkinnanvaraisena. Oikeuskirjallisuudessa ei ole kuitenkaan löydetty mitään asiasyitä, jotka puoltaisivat tavarantoimittajien kohtelusta eri tavalla ja yleisesti on päädytty laajentavan tulkintatapaan, jonka mukaan kaksinkertaisen suoritusesteen vaatimus koskee myös näitä tahoja. (Kiiha 2002 S.204)

Kontrollivastuuta koskevasta perussäännöksestäkin saattaa seurata, ettei myyjä voi välttää vahingonkorvausvastuuta rikkomuksen aiheutuessa käytetystä tavarantoimittajasta, koska sellaisen tahon asianmukainen valinta ja sopimuksen täyttämisen organisointi kuuluvat hänen vaikutuspiiriinsä. Näin ollen myyjäpuoli joutuu viivästysvastuuseen esimerkiksi käytetyn toimittajan osoittautuessa epäluotettavaksi. (HE 93/1986 S.78)

Myyjän viivästyksen aiheutuessa aikaisemmasta myyntiportaasta, esimerkiksi maahantuojan toiminnassa esiintyvistä virheistä, jotka puolestaan johtuivat valmistajan sopimusrikkomuksesta, vastuuvapaus voi toteutua vain, jos lain tarkoittaman suoritusesteen edellytykset ovat vallinneet kaikkien kolmen osapuolten kohdalla. Muussa tapauksessa ostajaa kohtaan korvausvelvolliseksi joutuneen myyjän on esitettävä vaatimuksia maahantuojalle, jolla puolestaan on mahdollisuus saada korvausta takautumisteitse tavarantoimittajalta. (HE 93/1986 S.79)

Vastuu tavarantoimittajasta ei ole ehdoton, koska kaksinkertaista suoritusestettä koskevaan säännökseen on mahdollista vedota, jos kaikki sen mukaiset edellytyk-

set täyttyvät, vaikka myyjällä sinänsä olisikin mahdollisuus valita useampien tahojen välillä. Kaupan koskiessa markkinoilla useammasta eri hankintalähteestä saatavissa olevaa tavaraa ja tilauksen kohdistuessa asianmukaisesti yhdelle mahdollisista tavarantoimittajista, valittua tahoja kohdanneet ongelmat voivat toisinaan aiheuttaa väliaikaisen suoritusesteen myös myyjälle. Erityisesti näin saattaa käydä toimittajan esteen ilmaantuessa niin myöhäisessä vaiheessa, ettei korvaava suoritus saada ajoissa käännyksellä jonkun muun puoleen. (HE 93/1986 S.79)

Kaiken kaikkiaan yrityksen kontrollivastuupiiri muodostuu laajaksi ja käsittää määrätyn yksittäisen sopimuksen täyttämiseksi käytettyjen täytäntöönpanoapulaisten lisäksi myös yhtiön toimintaan yleisesti liittyvät alihankkijat sekä myös näiden käyttämät avustajat. Kaksinkertaisen suoritusesteen vaatimuksesta voidaan poiketa ainoastaan perusinfrastruktuuria ylläpitävien tahojen toiminnassa esiintyvien häiriöiden kohdalla. Laaja täytäntöönpanoapulaista koskeva vastuu kuvastaa kontrollivastuun taustalla olevaa ajatusta abstraktista vaikutusmahdollisuudesta, jolloin yrityksen tosiasiallisille edellytyksille kontrolloida alihankkijoidensa toimintaa annetaan vain rajallinen merkitys. (Kiiha 2002 S.205)

2.1.1.6 Estettä ja sen vaikutuksia koskeva ilmoitusvelvollisuus

Myyjän on ilmoitettava suoritusesteestä ja sen vaikutuksista sopimuksen täyttämismahdollisuuksiin, mikäli velvoitteista ei ole mahdollista suoriutua oikea-aikaisesti. Ilmoitusvelvollisuus on täytettävä kohtuullisessa ajassa siitä, kun este on tullut tai sen olisi pitänyt tulla myyjän tietoon. Muussa tapauksessa ostaja on oikeutettu korvaukseen vahingoista, jotka olisi voitu välttää oikeaan aikaan suoritettulla tiedonannolla. (KL 5 luku 28§) Lainkohtaa sovelletaan myös elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisessä kaupassa (KSL 5 Luku 29§, Kivivuori 1997 S.44).

Säännös on eräänlainen tuottamuvastuun ilmentymä, mikä täsmentyy erityisesti siinä, ettei korvausvelvollisuus rajoitu vain tilanteeseen, jossa myyjä on tietoinen esteestä, vaan se syntyy myös silloin, kun hänen olisi pitänyt huomata suoritusvaikeudet ajoissa. Myyjäpuoli syyllistyy huolimattomuuteen, mikäli hän ei huolehdi riittävästi vastapuolensa edusta, vaan jättäytyy ainoastaan hänet itsensä korvausvelvollisuudesta vapauttavan esteen varaan. (Routamo 1996 S.85-86)

Myyjän tekemä ilmoitus voi parantaa ostajan mahdollisuuksia rajoittaa esteestä johtuvan myöhästyneen suorituksen aiheuttamaa vahinkoa. Lainkohdan mukainen korvausvelvollisuus on riippumaton varsinaisista viivästysvastuusäännöksistä, joten myyjän laiminlyödessä ilmoitusvelvollisuutensa hän voi joutua korvaamaan siitä aiheutuvan menetyksen, vaikka kaikki esteelle määrätty edellytyksen täyttyisivätkin. Tosin sellaisessa tapauksessa vastuu ei kuitenkaan ulotu tappioihin, joita ei voitu välttää oikea-aikaisella tiedonannollakaan. (HE1986/93 S.81)

Lainkohdassa tarkoitetun vastuun kannalta jaottelu välittömiin ja välillisiin vahinkoihin on täysin merkityksetöntä, koska tuottamuksellinen menettely aiheuttaa tavallisestikin molempia vahinkolajeja kattavan korvausvelvollisuuden. Tapauskohtaisella harkinnalla on ratkaistava ainoastaan se, mikä on myyjälle kuuluva kohtuullinen aika ja mitkä tappiot on hyvitetävä ilmoituksen laiminlyönnin vuoksi. (Routamo 1996 S.86)

Ilmoitusvelvollisuus kattaa myös esteen vaikutuksia koskevat tiedot, mikä saattaa merkitä sitä, että myyjän on kerrottava ostajalle esimerkiksi, estävätkö ongelmat suorituksen täysin vai ainoastaan osittain, ja onko tapahtuma ohimenevä tai lopullinen niin, että toimittamisesta on kieltäydyttävä kokonaan (Routamo-Ramberg 1997 S.231).

Kyseisellä säännöksellä on vähemmän itsenäistä merkitystä, mikäli hyväksyttävältä suoritusesteeltä vaadittavat kriteerit eivät täyty, mutta silloinkin ilmoituksen tekeminen on myyjän oman edun mukaista, koska se antaa ostajalle mahdollisuuden rajoittaa syntynyttä vahinkoaan. Riski lainkohdassa tarkoitetun tiedon saapumisesta perille on myyjällä. (HE1986/93 S.81) Sen vuoksi kiistatilanteissa hänen täytyy todistaa, että ilmoitus on ollut ostajan saatavilla (Routamo 1996 S.86).

Suoritusestettä koskeva ilmoitus on tehtävä viivyttämättä, mutta olosuhteista johtuen myyjä saattaa tarvita tietyn ajan esteen vaikutusten ratkaisemiseksi. Poikkeuksellisesti voi syntyä tilanteita, joissa samat viivästysvastuusta vapauttavat olosuhteet tekevät myös ilmoituksen toimittamisen ostajalle mahdolliseksi. Esimerkiksi tietty yleislakko voi pysäyttää sekä myyjän toiminnan, että kaikki mahdolliset tietoyhteydet. Tällöin lähtökohdaksi on otettava se, että samat perusteet

vapauttavat viivästysvastuusta ja velvollisuudesta korvata ilmoituksen laiminlyönnistä aiheutuvat vahingot. (Routamo-Ramberg 1997 S.231–232)

Säännöksessä käytetty sanamuoto viittaa esteisiin, jotka ovat jo vaikuttaneet myyjän suoritusmahdollisuuksiin, mutta ostajan kannalta saattaa olla tärkeää, että hän tietää sellaisistakin ongelmista, jotka voivat mahdollisesti estää suorituksen. Lakitekstin perusteella ei ole kuitenkaan mahdollista velvoittaa vahingonkorvaukseen sen vuoksi, ettei ilmoitusta odotettavissa olevista vaikeuksista suoriteta. Tosin vastuu saattaa syntyä toiseen osapuoleen kohdistuvan lojaliteettivelvollisuuden laiminlyönnin takia, jos myyjä tietää, että ostaja on riippuvainen kyseisestä tiedonannosta. (Routamo-Ramberg 1997 S.230)

Velvollisuus ilmoittaa esteestä edellyttää kaikissa tapauksissa, että jonkinasteisella varmuudella voidaan päätellä sen vaikuttavan suoritukseen. Esimerkiksi tiedonantovelvollisuus ei koske sitä, että lakon mahdollisuus on olemassa työehtosopimusneuvotteluissa esiintyvien ongelmien vuoksi. Myös toteutuneen suoritukseen lakkaamista voidaan joissakin tapauksissa pitää todennäköisenä, jolloin ilmoitusta ei sen takia suoriteta. Myyjälle on jätettävä tietty liikkumavara tämällyppisten päätösten tekemiselle, joten lainkohdan tarkoittamaa vahingonkorvausvastuuta ei välttämättä synny, jos arvioiden mukaan ohimenevää estettä koskevaa tiedonantoa ei tehdä. (Routamo-Ramberg 1997 S.230–231)

2.1.2 Välillisiä vahinkoja koskeva tuottamusvastuu

Viivästysvastuuta koskevan lainkohdan mukaan kontrollivastuuseen liittyviä periaatteita ei sovelleta laissa tarkoitettujen välillisten menetysten korvaamiseen ja lisäksi ostajalla on aina oikeus vahingonkorvaukseen, mikäli myöhästynyt suoritus tai aiheutunut vahinko johtui huolimattomuudesta myyjän puolella (5 Luku 27§ 3,4).

Nämä säännökset rajoittavat vahingonkorvausvelvollisuutta siinä mielessä, että vastuu välillisistä vahingoista muodostuu huomattavasti lievemmäksi kuin välittömien tappioiden osalta (HE 93/1986 S.73). Yhdessä ne saavat aikaan sen, että

velvollisuus korvata viivästyksestä aiheutuneet epäsuorat menetykset perustuu tuottamukseen (Saarinen 1996 S.54).

Lainkohdalla on merkitystä ensisijaisesti kauppalaissa tarkoitettujen välillisten vahinkojen korvaamisen kannalta, mutta eräissä tapauksissa se voi vaikuttaa myös muiden menetysten hyvittämiseen. Säännöksen mukaan myyjä joutuu vastuuseen, mikäli suorituksen viivästyminen aiheutui hänen puolellaan olevasta tuottamuksesta. Lisäksi vahingonkorvausvelvollisuus toteutuu myös silloin, kun toimituksen myöhästymisen aikana ostajalle syntynyt vahinko johtui myyjän tuottamuksellista menettelystä.(HE 93/1986 S.80)

Esimerkiksi myyjä ollessa tietoinen, että suoritus viivästyy syystä, jota ei voida lukea hänen viakseen tuottamuksena, hän voi aiheuttaa vahinkoa ostajalle laiminlyömällä ilmoittaa ennakkoon siitä, ettei sopimusta täytetä ajoissa. Kyseinen menettely saattaa johtaa ylimääräisten kustannusten, tai muiden menetysten syntymiseen, mikä olisi ollut vältettävissä toimittamalla ostajalle aikaisemmin viivästystä koskevat tiedot. Tuottamuksen sisältöä ei laissa täsmennetä, vaan sen arvioiminen, millaisissa tilanteissa myyjän menettelyä on pidettävä huolimattomana, jätettiin tietoisesti yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden ja viime kädessä oikeuskäytännön varaan. (HE 93/1986 S.80-81)

Sopimussuhteessa tuottamuksella tarkoitetaan sen huolellisuuden laiminlyöntiä, jota on noudatettava toista osapuolta kohtaan lupauksen täyttämiseksi. Velvoitteisiin sitoutuva on itse vastuussa siitä, että hänellä on sopimuksen täyttämiseen edellyttämä ammattitaito, tai muu tarvittava kyvykkyys. (Routamo 1996 S.84) Tuottamuksellinen menettely voi ilmetä yhtä hyvin huolimattomuutena, taitamattomuutena tai laiminlyöntinäkin ja se saattaa koskea joko sopimuksen tekovaihetta, tai esiintyä sen täyttämisen aikana (HE 93/1986 S.80).

Velvoitteen solmimisvaiheessa ilmenevästä tuottamuksesta on kysymys, jos myyjä ryhtyy sopimussuhteeseen, vaikka hänen olisi pitänyt tietää, ettei siitä voida suoriutua luvatussa ajassa. Sama koskee tapauksia, joissa sopimuksen täyttäminen ole lainkaan mahdollista.(HE 93/1986 S.80)

Tuottamuksellinen menettely voi näkyä myös täytäntöönpanoapulaisen valinnassa, koska myyjä saattaa tehdä tarvittavan alihankintasopimuksen tietyn yrityksen kanssa huolimatta siitä, ettei kyseisellä elinkeinonharjoittajalla ole riittäviä taloudellisia tai ammatillisia edellytyksiä suoriutua toimintavelvoitteistaan. Esimerkiksi tavaran kuljettamiseen luovutuspaikalle saatetaan palkata sellainen yritys, jolla ei ole kyseiseen tehtävään soveltuvaa kalustoa. Toisaalta myyjän vastuu täytäntöönpanoapulaisten menettelystä merkitsee korvausvastuuseen joutumista myös silloin, kun hänen käyttämänsä kuljetusyritys suorittaa toimituksen tilanteeseen nähden sopimattomalla kalustolla.(HE 93/1986 S.80)

Sopimuksen täyttämisvaiheeseen sijoittuvasta tuottamuksesta voi olla kysymys tapauksessa, jossa velvoitteen täyttämisen kannalta välttämättömien hankintojen tai muiden sopimusjärjestelyjen suorittaminen ajoissa laiminlyödään, mikä johtaa siihen, ettei tavaraa pystytä luovuttamaan ilman sovitun toimitusajan ylittämistä. Viivästymisen aiheuttava tuottamus voi ilmetä myös tavaran valmistamiseen, tai sen luovutuksen suunnittelemiseen liittyvänä taitamattomana ja huolimattomana toimintana.(HE 93/1986 S.80)

Tuottamukselliseksi menettelyksi voidaan katsoa myös sellainen työntekijöiden tai alihankkijoiden suoritusten asianmukaisen valvonnan laiminlyönti, jonka takia tavaran luovutus viivästyy. Ainutlaatuisen tuotteen ollessa kaupan kohteena myyjä tuottamus voi aiheuttaa myös sen, että tavara tuhoutuu, jolloin sopimuksen täyttäminen käy mahdottomaksi. (HE 93/1986 S.80)

Myyjä ei vapaudu tuottamusvastuusta, jos viivästys aiheutui hänen puutteellisesta maksukyvystään, mikä onkin yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden mukaista. Näin ollen vahingonkorvausvelvollisuus syntyy esimerkiksi, mikäli hänellä ei ole riittäviä taloudellisia resursseja, tai luottokelpoisuutta sopimuksen täyttämässä vaadittavien hankintojen rahoittamiseen ja siitä syystä toimitukset myöhästyvät. Poikkeuksen tästä pääsäännöstä voivat muodostaa tapaukset, joissa myyjän toiminnan edellyttämät normaalit rahoitusjärjestelyt estyvät esimerkiksi rahoitusmarkkinoilla vallitsevan yleisen pankkilakon vuoksi.(HE 93/1986 S.80)

2.1.2.1 Vastuu käytetyn täytäntöönpanoapulaisten tuottamuksesta

Tuottamuvastuun ulottuvuuden tarkkaa määrittelemistä ei katsottu tarkoituksenmukaiseksi, vaan asia jätettiin tietoisesti yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden ja oikeuskäytännön varaan. Myyjä vastaa kuitenkin hänen palveluksessaan olevien työntekijöiden ja sopimuksen täyttämiseksi käytettyjen täytäntöönpanoapulaisten tuottamuksesta, eli muun muassa erilaiset alihankkijat ja tavaran kuljettamisesta huolehtivat yrittäjät kuuluvat hänen vastuupiiriin. (HE 93/1986 S.80)

Luonnollisesti korvausvelvollisuus käsittää myös edellä mainittujen tahojen palveluksessa olevien työntekijöiden tuottamuksellisen menettelyn. Näin ollen sopimussuhteessa myyjän vastuulle kuuluva itsenäisten apulaisten joukko muodostuu laajemmaksi kuin esimerkiksi vahingonkorvauslain mukainen työnantajan isännänvastuu. (HE 93/1986 S.80)

Oikeuskirjallisuudessa on pohdittu, millaisten täytäntöönpanoapulaisten tuottamus täytyy vierittää myyjä vastuulle. Pääsääntöisesti sopimusoikeudellisen vastuupiirin on katsottu useimmissa tapauksissa ulottuvan kaikkiin mahdollisiin itsenäisiin yrittäjiin, jotka osallistuvat sopimuksen täyttämiseen hänen puolelleen. (Kiiha 2002 S.212)

Toisaalta itsenäisiä avustajia koskevan vastuupiirin rajoittamista pidetään useista eri syistä tarkoituksenmukaisena. Yhtiöön suoraan tai välillisesti kytköksissä olevia avustajia on valtavan paljon ja nämä voivat aiheuttaa vahinkoa velallisyrittäjien sopimuskumppaneille lukemattoman monella tavalla. Sellaisilla tahoilla voi olla useita eri toimeksiantajia ja he saattavat harjoittaa muutakin toimintaa kuin sitä, mikä yhdistää heidät yhtiöön. Lisäksi myyjäyrittäjien vastuu muodostuu todisteluvaikeuksien vuoksi tosiasiallisesti laajemmaksi, kuin mitä sen laajuutta koskevat tunnistamissäännöt antavat ymmärtää ja yhtiö voi joutua korvausvelvolliseksi myös täytäntöönpanoapulaisten valintaan, ohjaamiseen tai valvontaan liittyvän oman tuottamuksensa perusteella. (Mäntysaari 2000 S.13–14)

Sen vuoksi myyjäyrittäjien vastuuta itsenäisten avustajien toiminnasta on tarkoituksenmukaista rajoittaa niin, että sopimuskumppaninsa nähden yhtiö joutuisi

korvausvastuuseen ainoastaan sopimuksia kokonaan tai osittain täyttävistä apulaisista, sekä vain sellaisesta näiden toiminnasta, jota voidaan pitää velvoitteiden suorittamisena. Näin ollen yhtiön vastuupiirin henkilöllinen ja toiminnallinen ulottuvuus määräytyisi sopimuksen täyttämisen perusteella. (Mäntysaari 2000 S.13,20)

Myyjän tuottamuvastuun ulottuvuuden rajoittamista ainoastaan sopimuksen täyttämässä läheisen suhteen perusteella kohtuudella identifioitavissa oleviin avustajiin voidaan pitää tarkoituksenmukaisena, jotta tavoiteltu kahden vastuuperusteen eriyttämisestä johtuva vahingonkorvausvastuun kevennys toteutuisi käytännössä. Muutoin korvausvelvollisuuden kanavointi viime kädessä tuottamukseen syyllistyneen avustajan kannettavaksi muuttuisi huomattavasti vaikeammaksi. (Saarinen 1996 S.55)

Isännänvastuu on välittömästi yksittäisen sopimuksen täyttämässä käytettävien itsenäisten yrittäjien, esimerkiksi kuljetusliikkeiden ja tavarantoimittajien, osalta välttämätön, jotta velallisen korvausvelvollisuus ei lievene pelkästään apulaisen käytön vuoksi (Hemmo 1999 S.63). Sitä vastoin on mahdollista esittää samankaltaisella tavalla kuin kontrollisvastuun kohdallakin, että suoritusvelallisen vastuu muodostuisi suppeammaksi sopimusrikkomuksen aiheutuessa perusinfrastruktuuriin kuuluvan tahon toimintahäiriöstä (Hemmo 2005 S.306).

Toiminnan perusteita luovan yrittäjän tuottamuksen vierittämiseen velallisen vastuulle ei ole samanlaista pakkoa, koska kysymys on velallisorganisaation kannalta yleisempien tukipalvelujen tuottamisesta (Hemmo 1999 S.63). Tosin vaikka tuottamuvastuu ei yleensä kattaisikaan sellaisen apulaisen virheitä, myyjä saattaa itse syyllistyä huolimattomuuteen muun muassa kyseisen tahon valinnassa (Wilhelmsen et al 2006 S.87).

Vastuun ulottaminen ainoastaan joidenkin itsenäisten yrittäjien toimintaan ei ole kohtuuton ratkaisu yhtiön sopimuskumppaneiden kannalta, koska rajoitus koskee vain virheellisen suorituksen perusteella maksettavaa vahingonkorvausta, eli nämä tahot voisivat edelleenkin turvautua muihin oikeussuojakeinoihin (Mäntysaari 2000 S.13). Useimmiten ne ovat käytettävissä samanlaisina riippumatta siitä, onko

virhe aiheutunut myyjän oman organisaation alaisuudessa olevasta seikasta, vai käytetyn täytäntöönpanoapulaisen toiminnasta (Kiiha 2002 S.197).

Kaksiasteisen vastuuperustenormiston olosuhteissa tulkinnanvaraiseksi voidaan katsoa myös se, muodostuuko tuottamus- ja kontrollivastuun piiriin kuuluva itsenäisten yrittäjien joukko eri laajuiseksi (Kiiha 2002 S.214). Suomen oikeudessa ei ole muodostunut täysin vakiintunutta käsitystä siitä, onko tuottamusarviointia koskeva samastus yhtä kattavaa kuin kontrollivastuussa (Hemmo 1999 S.62).

Hemmon mukaan tuottamusvastuu voidaan mieltää astetta lievemmäksi, jolloin on mahdollista huomioida sopimusvelallisen tosiasialliset edellytykset sopimusrikkomuksen välttämiseksi. Näin ollen vahingonkorvausvelvollisuus ei syntynyt samanlaisten periaatteellisten vaikutusmahdollisuuksien nojalla kuin kontrollivastuussa. (Hemmo 1999 S.61)

Mäntysaaren mielestä kauppalaian välittömiä vahinkoja koskevassa vastuuperusteessa omaksuttujen periaatteiden mukaisia täytäntöönpanoapulaisia koskevia tunnistamissääntöjä ei voida noudattaa yleisesti sopimusoikeudessa, koska se ei johtaisi nykyisin asianmukaisena pidettävään riskinjakoon. Tämän välttämiseksi tuottamusvastuun tulisi ulottua suppeammalle alueelle. (Mäntysaari 2000 S.8)

Täytäntöönpanoapulaisia koskevien vastuupiirien ulottuvuuden katsominen eri laajuiseksi saattaisi kuitenkin aiheuttaa ristiriitaisia lopputuloksia, koska muun muassa palveluja tuottavan yrityksen ja tavaroita valmistavan yhtiön ulkoistaessa käytännöllisesti katsoen samanlaiset toiminnot joutuisi ainoastaan tuotteita myyvä tahon sopimuskumppania kohtaan vastuuseen käytetyn itsenäisen avustajan virheellisestä menettelystä. Tästä syystä lähtökohtaisesti on perusteltua katsoa sekä kontrolli-, että tuottamusvastuun mukainen vastuupiiri laajuudeltaan samanlaisiksi. (Kiiha 2002 S.215)

Sopimusoikeudellinen yleinen periaate, jonka mukaan velallinen vastaa apulaisensa suorituksista kuin omistaan, ilmenee tuottamusperusteisessa vastuussa siten, että täytäntöönpanoapulaisen huolimaton menettely riittää sopimusvelallisen vahingonkorvausvelvollisuuden edellytykseksi (Hemmo 1998 S.119–120).

Tämä vuoksi on ratkaistava, voiko tietyn toiminnon delegoiminen vaikuttaa tuottamusarviointiin siten, että täytäntöönpanoapulaiselle asetettaisiin erilaiset vaatimukset huolellisuustason suhteen kuin ulkoistajalle saman tehtävän osalta. Näin tapahtuessa korvausriskiä voitaisiin alentaa valitsemalla avustaja, jonka toiminnalle ei ole mahdollista asettaa yhtä korkeita vaatimuksia kuin yhtiölle itselleen. Toisaalta riski kasvaisi tapauksessa, jossa toiminto ulkoistetaan omaa organisaatiota asiantuntevammalle taholle. Edellä mainitun perusteella on selvää, ettei tuottamusarviointia voida suorittaa kyseisellä tavalla. (Kiiha 2002 S.216)

Tämä ongelma on mahdollista ratkaista tarkastelemalla yhtiön toimintaan liittyvää normaalistandardia, jolloin vaatimustaso tulisi asettaa sellaiseksi, mitä tietyn kokoiselta, kyseisellä toimialalla olevalta yritykseltä voidaan vaatia organisaation, liikkeenjohdon, valvonnan ja asiantuntemuksen kannalta. Tämä johtaisi siihen, että ulkoistetun tehtävän suorittamiselle asetettava vaatimustaso saattaisi vaihdella eri yritysten kohdalla. Näin ollen käytetyn avustajan tuottamusta olisi mahdollista arvioida ulkoistajaa ankarammin, jos ydinosaamisalueeseen kuulumaton toiminto siirretään juuri kyseiseen alaan erikoistuneelle asiantuntijalle. (Kiiha 2002 S.216)

Oikeuskirjallisuudessa on ehdotettu ratkaisuksi myös niin sanottua organisaatiotuottamusta, eli näkemystä, jonka mukaan huolellisuuden arviointi tehdään sekä yritykselle, että täytäntöönpanoapulaiselle asetettujen edellytysten perusteella valitsemalla näistä korkeampi vaatimustaso. Näin ollen vastuu voisi syntyä silloin, kun avustajan toiminnalle asetetaan korkeampia vaatimuksia kuin ulkoistajalle ja myös päinvastaisessa tilanteessa. (Mäntysaari 2000 S.24-25)

Periaate on verraten ongelmaton tilanteessa, jossa käytetyltä itsenäiseltä apulaiselta edellytettävä vaatimustaso on alhaisempi kuin tietyn toiminnon siirtäjällä. Tällöin tuottamusta arvioitaisiin ulkoistajan omien vaatimustensa perusteella, eikä vastuunkierto olisi mahdollista. Vastakkaisessa tapauksessa yhtiötä rangaistaisiin tosiasiallisesti kiristyneellä tuottamusarvioinnilla silloin, kun jokin tehtävä ulkoistetaan perustellusta syystä. (Kiiha 2002 S.216–217)

Toisaalta käyttämällä täytäntöönpanoapulaisia yritys saavuttaa kustannussäästöjä ja kasvattaa toimintansa tehokkuutta, minkä vuoksi ei olisi kohtuutonta, jos tuot-

tamusta arvioitaisiin nimenomaan itsenäisen avustajan korkeamman standardin mukaisesti. Edellä esitetyn perusteella voitaisiin organisaatiotuottamuksen käsitettä pitää hyväksyttävänä huolellisuusarvioinnin pohjana, joka kuvastaisi apuna käytetyn yrittäjän toiminnan yhteyttä ulkoistajan organisaatioon.(Kiiha 2002 S.216–217)

Välillisiä vahinkoja koskevan tuottamuvastuun osalta lakiin ei ole sisällytetty nimenomaista todistustaakan jakoa koskevaa säännöstä. Kontrollivastuusta poikkeavasti näyttövelvollisuutta ei ole asetettu yksin myyjälle niin, että vastuusta vapautuakseen hän joutuisi osoittamaan tuottamuksen puuttumisen.(HE 93/1986 S.81) Kuluttajansuojalaissakaan ei oteta kantaa todistustaakan jakautumista koskevaan kysymykseen huolimattomuuteen perustuvan vastuun osalta, joten säännökset ovat siinä suhteessa yhdenmukaisia (HE 360/1992 S.10).

Kauppalain esitöiden mukaan näyttövelvollisuuden jakautumista ei tulisi ratkaista noudattamalla mitään kaavamaisia sääntöjä, vaan tuomioistuimen on tapauskohtaisesti harkittava, mitä on pidettävä riittävänä näyttönä, ja kenelle todistustaakka täytyy asettaa eri tosiseikkojen osalta ottaen huomioon sopijapuolten näyttömahdollisuudet, sekä muut olosuhdetekijät (HE 93/1986 S.81).

Sopimusoikeudellisten yleisten periaatteiden mukaan määräytyvä tuottamuserusteinen vastuu on pääsääntöisesti niin sanottua eskulpaatiovastuuta. Tämä tarkoittaa sitä, ettei vahingonkorvausta vaativan velkojan tarvitse osoittaa vastapuolen tuottamuksen olemassaoloa. Sopimusvastuussa virheellisestä menettelystä syntyy yleensä tietynlainen oletama pelkästään suoritushäiriöstä aiheutuneen vahingon perusteella ja velkojan on näytettävä syy-yhteydessä olevat menetykset, mutta ei selvitystä huolimattomuudesta (Routamo et al 2006 S.63). Rikkomukseen syyllistyneellä velallisella on mahdollisuus vapautua korvausvelvollisuudesta ainoastaan silloin, kun hän kykenee osoittamaan noudattaneensa riittävää huolellisuutta omassa toiminnassaan. (Virtanen 2005 S.484, Kiiha 2002 S.217, Routamo 1996 S.85)

Sopimusrikkomuksen aiheutuessa alihankkijan tai muun täytäntöönpanoapulaisen toiminnassa esiintyvistä virheistä, vastuusta vapautuminen edellyttää eskulpa-

tionäytön esittämistä niin velallisen, kuin käytetyn avustajankin osalta (Kiiha 2002 S.217, Hemmo 1998 S.120). Sellaisessa tilanteessa tuottamusarviointi kohdistuu suoritushäiriön syihin ja myös siihen, onko apulaisen valinnassa noudatettu riittävää huolellisuutta (Hemmo 1998 S.120).

Todistustaakka on siis asetettu velalliselle samaan tapaan kuin kontrollivastuussa, mutta vaadittavan näytön sisältö on eräiltä osin poikkeavaa. Yleisessä tuottamusperusteisessa sopimusoikeudellisessa vastuussa tietyt kriteerit täyttävällä esteellä ei ole välttämätöntä merkitystä, vaan ratkaisevana pidetään sitä, kykeneekö suoritusvelvollinen osoittamaan, että hän on menetellyt huolellisesti velvoitteita täyttäessään. Tosin käytännössä vastuusta vapautuminen saattaa monesti edellyttää selvitystä sellaisista velallisesta riippumattomista olosuhdetekijöistä, jotka saavat aikaan sen, ettei sopimuksen täyttäminen ole onnistunut asianmukaisesta toiminnasta huolimatta.(Hemmo 2005 S.304)

Oikeuskirjallisuudessa on pohdittu, miten näyttövelvollisuuden tulisi jakautua osapuolten kesken irtaimen kaupan mukaisessa tuottamusperusteisessa vastuussa. Perusteltuna ratkaisuna voidaan pitää todistustaakan määräytymistä reaalitylannesidonnaisena sekä kauppalainsäädäntöön, että yleisiin sopimusoikeudellisiin periaatteisiin nojautuvassa tuottamusvastuussa, jolloin harkinnassa täytyy ottaa tapauskohtaiset erityispiirteet huomioon (Kiiha 2002 S.217).

Tällöin useimmissa välillisten vahinkojen korvaustilanteissa näyttövelvollisuus jakautuisi muun selvityksen puuttuessa eskulpaatiosäännön mukaisesti, koska suoritusvelvollisella on tavallisesti paremmat mahdollisuudet esittää selvitystä vahinkoa aiheuttaneista tapahtumista kuin sopimusvelkojalla (Hemmo 2005 S.306, Kiiha 2002 S.217–218).

Perimmäiset syyt todistustaakan jakautumiseen ovatkin juuri näyttömahdollisuuksissa ja aineellisen oikeuden toteutumisessa, joten näyttötaakka on tarkoituksenmukaista asettaa sille osapuolelle, jolla on parhaimmat edellytykset todisteiden esittämiseen. Suoritusvirhe aiheutuu usein niin erityisistä asioista, kuten yrityksen sisäisistä menettelytavoista, joten käytännössä vain sopimuksen rikkojalla itsellään on tosiasialliset mahdollisuudet esittää näyttöä kyseisistä tekijöistä. (Routa-

mo et al 2006 S64) Lisäksi myös käännettyyn todistustaakkaan perustuvan vastuun perinteinen asema sopimusoikeudessa voidaan nähdä tätä käsitystä tukevana seikkana (Hemmo 2005 S.306).

Kauppalain esitöissä olevassa näyttövelvollisuutta koskevassa lausumassa ei ole huomioitu lainkaan näyttötaakan tavanomaista merkitystä. Kysymyshän on siitä, kumpi osapuoli kärsii haitallisen seuraamuksen, ellei todistusaineistoa esitetä ja tämä puolestaan saattaa aiheutua joko asianosaisen laiminlyönnistä, tai siitä, ettei näyttöä ole saatavissa. Kyseisessä tilanteessa todisteiden riittävyys ei oteta kantaa, vaan pohditaan, mihin lopputulokseen on päädyttävä niiden puuttuessa. Tämäkin tosiseikka näyttäisi puoltavan todistustaakan jakamista kuten sopimusoikeudessa yleensä, eli viivästyneen myyjän tuottamuksesta syntyisi tietynlainen oletama. (Routamo 1996 S.85)

Toisaalta lainsäädäntötaustaan perustuvana vasta-argumenttina voidaan esittää, että valmisteluaineistossa kontrolli- ja tuottamusvastuu määritellään ankaruudeltaan erilaiseksi, minkä tarkoituksena on, että epäsuorien vahinkojen korvausvelvollisuus muodostuisi rajoitetummaksi kuin välittömien menetysten osalta. Kyseinen tavoite ei toteudu kovin hyvin, mikäli suoritusvelvolliselle asetetaan eskulpaatiovastuun mukainen näyttötaakka. (Hemmo 2005 S.306, Saarinen 1996 S.56)

Lisäksi todistusvelvollisuuden voitaisiin olettaa kuuluvan ostajalle sen tosiseikan vuoksi, ettei sitä ole nimenomaisesti määrätty myyjälle ja tämäkin näyttäisi olevan sopusoinnussa yleisen välillisiä vahinkoja koskevan vastuun lieventämispyrkimyksen kanssa. (Routamo-Ramberg 1997 S.227). Tosin väite on kumottavissa sillä, ettei lainsäätäjä tavoitellut näyttövelvollisuuden asettamista kategorisesti ostajapuolellekaan (Wilhelmsson 2006 et al S.88).

Kauppalain esitöiden lausumista suoraviivaisempaa linjausta ole tehty myöskään muussa kaksiasteiselle vastuuperustenormistolle rakentuvassa lainsäädännössä, eikä irtaimen kauppaa koskevassa oikeuskäytännössä ole kyseistä asiaa otettu tarkastelun kohteeksi (Hemmo 2005 S.306).

2.2 Vastuu virheellisen tavaran aiheuttamasta vahingosta

Virhetilanteita koskeva vahingonkorvausvelvollisuuden sääntely on perusteiltaan yhdenmukainen viivästysvastuusäännösten kanssa, mutta joiltakin osin nämä eroavat toisistaan (HE 1986/93 S.32). Kauppalaissa vahingonkorvausvelvollisuus on porrastettu kahdelle eri tasolle, nimittäin myyjällä on tiukempi ainoastaan välittömät menetykset kattava kontrollivastuu, mikä sinänsä rajoittaa korvausvastuuta merkittävästi, ja sekä tuottamukseen, että erityiseen sitoumukseen perustuva molempia vahinkolajeja koskeva täysi korvausvelvollisuus (Kivivuori 1997 S.105, Routamo – Ramberg 1997 S.291).

Kuluttajansuojalaissa oleva virhevastuusäännös poikkeaa kauppalain mukaisesta, koska myyjä on aina velvollinen korvaamaan syntyneet välittömät vahingot. Eroja syntyy myös siinä, että vastaavasti kuin viivästystilanteissakin samanlainen oikeus vahingonkorvaukseen on myös ostajan perheenjäsenellä, joka on kärsinyt menetyksiä virheellisen tavaran vuoksi. Myyjän vastuun kannalta ei tässäkään tapauksessa ole merkitystä sillä, kuka perheeseen kuuluva on muodollisesti sopijapuolen asemassa ja kenelle heistä aiheutui vahinkoa. (KSL 5 Luku 21§ 1, HE 1992/360 S.10,67)

Virhettä koskevat vastuusäännökset koskevat tilanteita, joissa ostajalle luovutettu tavara osoittautuu vialliseksi. Sitä vastoin toimituksen myöhästyessä siitä syystä, että myyjä huomaa tuotteessa olevan virheen niin myöhäisessä vaiheessa, ettei uutta kaupankohdetta saada hankituiksi ajoissa, vahingonkorvausvelvollisuuden arvioinnissa on sovellettava viivästysvastuuta koskevia sääntöjä.(HE 93/1986 S.91)

2.2.1. Kontrollivastuu välittömistä vahingoista

Kauppalain mukaan ostajalla on oikeus korvaukseen tavarassa olevan virheen vuoksi kärsimästään vahingosta, ellei myyjä osoita, että virheettömän tavaran luovuttamiselle on ollut viivästysvastuusäännöksessä määritelty suorituseste. Kontrollivastuun mukaisesti ei kuitenkaan korvata välillisiä vahinkoja ja myös virheti-

lanteisiin sovelletaan säännöksiä, jotka koskevat myyjän velvollisuutta ilmoittaa ostajalle sopimuksen täyttämistä kohdanneesta esteestä.(KL 6 Luku 40§ 1,2)

Viittaamalla viivästysvastuuta koskevaan lainkohtaan ja myyjän ilmoitusvelvollisuuteen on pyritty saavuttamaan täydellinen yhtenäisyys vahingonkorvauksen osalta tavaran viallisuuden ja toimituksen myöhästymisen tapauksissa. Todellisuudessa syntyy kuitenkin merkittäviä eroja, koska virhetilanteet vaihtelevat tavattomasti.(Routamo – Ramberg 1997 S.286)

Vahingonkorvaussäännöksen soveltamisala on yleinen, eli se koskee myös tilanteita, joissa tavaroita ei voida ottaa huomioon niiden ominaisuudet ja osapuolten tarkoitus korvata muilla tuotteilla ja lisäksi sen perusteella arvioidaan myös hankintakaupoissa syntyviä virhetilanteita (HE 93/1986 S.33). Viallisen tavaran tapauksissakin myyjälle on yksipuolisesti asetettu todistustaakka kontrollivastuun mukaisten vapautumisperusteiden olemassaolosta (HE 93/1986 S.93).

Lainkohdan perusteella myyjä joutuu pääsääntöisesti vahingonkorvausvelvolliseksi ja kaikissa tapauksissa vastuusta vapautuminen edellyttää, että virheettömän tavaran luovuttamiselle on ollut vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelta tuleva este, jota hänen ei kohtuudella voitu edellyttää ottaneen kaupantekohetkellä huomioon ja jonka seuraukset eivät myöskään olleet kohtuullisin toimenpitein vältettävissä eivätkä voitettavissa (HE 93/1986 S.32, 91–92).

Virhetilanteiden kannalta tämä merkitsee sitä, että myyjällä on hyvin rajalliset mahdollisuudet välttää vahingonkorvausvelvollisuudesta, eli vastuuvapauden edellytykset voivat olla käsillä vain harvoissa tapauksissa. Tästä esitöiden lausumasta ilmenee, että estemäärittelyn ahdas tulkinta on ollut lainsäätäjän tarkoitus (Kivivuori 1997 S.106). Edellä mainittuja yksittäisiä hyväksyttävälle suoritusasteelle asetettuja tunnusmerkkejä on tarkasteltu yksityiskohtaisemmin viivästysvastuuta koskevassa osassa. (HE 93/1986 S.32, 91-92)

Vastuuvapauden kannalta merkityksellistä on myös se, saako myyjä ennen luovutushetkeä tietää tavarassa olevasta virheestä, joka on aiheutunut hyväksyttävän esteen vaikutuksesta. Sellaisessa tapauksessa on mahdollista vedota suoritusvai-

keuksiin ja vapautua viivästysvastuusta, mutta virheellisyydestä johtuva korvausvelvollisuus syntyy, mikäli kaupankohde luovutetaan tietoisesti viallisena. Sen vuoksi vahingonkorvausvastuun välttäminen edellyttää virheen aiheutumista lain mukaiset edellytykset täyttävästä suoritusesteestä ja sitä, että myyjä toimittaa puutteellisen kaupankohteen tietämättään. (Routamo – Ramberg 1997 S.286–287)

Korvausvastuusta voidaan mahdollisesti vapautua, jos virhe ilmenee vasta tavaran toimittamisvaiheessa esimerkiksi kuljetuksen aikana, tai se havaitaan välittömästi ennen sovittua luovutushetkeä. Kyseisissä tilanteissa viivästysvastuu saattaa muuttua virhevastuuksi, mikäli tavara luovutetaan siitä syystä, että ostaja haluaa ottaa sen vastaan tai, jos myyjällä ei ole käytännön mahdollisuuksia estää toimituksen joutumista vastaanottajalle. Näissä tilanteissa osapuolet voivat myös yksimielisesti päättää, että kaupankohde on luovutettava ja virhe korjattava. (Routamo – Ramberg 1997 S.287)

Kontrollivastuusäännökset merkitsevät sitä, että kaikkien tietyn tyyppisten tavaroiden tuotantoprosessista peräisin oleva valmistus-, materiaali-, rakenne- tai suunnitteluvirhe aiheuttaa aina vahingonkorvausvastuun, koska kysymyksessä on myyjän vaikutusmahdollisuuksien piiriin kuuluva seikka (HE 93/1986 S.92).

Samalla tavalla on kohdeltava virheitä, jotka syntyvät esimerkiksi tavaran varastoinnissa tai käsittelyssä. Tämä tarkoittaa sitä, että useimmissa käytännön tilanteissa kauppalaan mukaiset vapautumisperusteet eivät ole merkittäviä teollisesti valmistetuissa tavaroissa olevien vikojen kannalta, joten myyjän vastuu ostajan välittömistä vahingoista muodostuu tosiasiallisesti ankaraksi. (Wilhelmsson et al 2006 S.137)

Viivästysvastuusäännöstä koskeva viittaus aiheuttaa sen, että virhetilanteisiinkin sovelletaan kaksinkertaisen suoritusesteen vaatimusta, eli tavarassa olevan vian syntyessä kyseisessä lainkohdassa tarkoitetun kolmannen henkilön toimesta myyjä vapautuu vahingonkorvausvelvollisuudesta vain, jos kaikki esteelle asetetut tunnusmerkit täyttyvät sekä hänen itsensä, että myös käytetyn ulkopuolisen osalta. (HE 93/1986 S.93) Vastuupiiri käsittää näissäkin tilanteissa samat henkilötahot

kuin viivästyksen osalta, joten tässä kohdassa on mahdollista viitata aikaisemmin käsiteltyihin asioihin (Kivivuori 1997 S.109).

Itse tavarassa oleva puute ei sinänsä muodosta hyväksyttävää vastuusta vapauttavaa estettä. Piilevän virheen tapauksessa myyjä ei välttä vahingonkorvausvelvollisuutta esimerkiksi vetoamalla siihen, ettei sitä voitu havaita ennen luovutusta tai ettei hänellä ollut minkäänlaista syytä epäillä, että tuote voisi osoittautua vialliseksi.(HE 93/1986 S.91)

Myyjä voi vapautua vastuusta tavarassa olevan piilevän valmistusvaiheesta lähtöisin olevan vian perusteella vain, jos virheetöntä velvoitteiden täyttämiseksi käytettävää tuotetta ei ollut lainkaan saatavilla luovutushetkellä. Säännöksen tarkoittama este saattaa olla kysymyksessä, jos vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelta lähtöisin oleva piilevä virhe esiintyi koko sopimuksessa määrättyssä tavaraerässä, tai mikäli kaikissa myyjän varastoissa ja markkinoilla olevissa sopimuksen mukaisissa tavaroissa oli sellainen kätkeytynyt vika (HE 93/1986 S.91–92). Toisin sanoen myyjä ei voi välttyä säännöksen mukaisesta vahingonkorvausvastuusta, jos maailmasta löytyy yksikin hankittavissa oleva sopimuksenkohdemäärityksen tunnusmerkit täyttävä virheetön hyödykekappale tai tavaraerä (Kivivuori 1997 S.107).

Kaupankohteen virheellisyyden on saattanut aiheuttaa esimerkiksi viinisadolle aikaisemmin tuntematon bakteeri, joka vaikutti epäedullisesti kypsymisprosessiin niin, ettei tuottajalla, tai kenellä muullakaan ole ollut mahdollisuuksia huomata asiaa ennen tavarantoimitusta. Myös puolittaislajikaupassa, jossa toimitukset on suoritettava sopimuksessa määrätystä hankintalähteestä, voidaan ajatella koko tuote-erän saaneen salaisen virheen myyjän vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelta. (Routamo – Ramberg 1997 S.287)

Hyväksyttävä este voi siten muodostua kaupan koskiessa esimerkiksi myyjäpuolen omasta tuotannosta otettavaa tavaraa, jos kontrollipiirin ulkopuolelta lähtöisin oleva onnettomuus vahingoittaa koko hänen silloista varastoaan niin, ettei kyseistä seikka voitu huomata ennen tuotteen luovutusta. Näin voi käydä esimerkiksi, mikäli yöllinen sähkökatkos paikkakunnalla keskeyttää jäähdytyslaitteiden toiminnan, jolloin varastossa valmiiksi pakattuna ollut tuoretavara pilaantuu niin, ettei

myyjä olisi voinut havaita kyseistä seikkaa ennen tuotteiden jälleenmyyntiä.(HE 93/1986 S.92)

Vastuuvapautta ei synny virheen aiheutuessa vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella olevasta tekijästä, mikäli puute ilmenee ainoastaan siinä yksittäisessä tuotteessa tai tavaraerässä, joka on mielivaltaisesti otettu tietylle ostajalle toimitettavaksi. Sellaisessa tapauksessa ei muodostu säännöksessä tarkoitettua estettä, koska sopimuksen täyttämiseksi olisi voitu valita toinen virheetön tavara. Täysin vaila merkitystä on myös se, ettei vikaa kyetty havaitsemaan ennen luovutusta. Vahingonkorvausvelvollisuus syntyy aina kyseisissä tilanteissa, olipa myyjänä valmistaja itse, tai jokin myöhempi jakeluporras.(HE 93/1986 S.91)

Kaupan koskiessa ominaisuuksiltaan yksilöllistä tavaraa, jota osapuolten tarkoituksen huomioon ottaen ei voida korvata muulla tuotteella, piilevä vika aiheuttaa useimmiten sen, ettei virheettömän esineen luovuttaminen ole sen ainutlaatuisuuden vuoksi lainkaan mahdollista. Näissä tilanteissa voidaan toisin kuin yleensä katsoa, että kätkeytynyt virhe itsessään voi muodostaa säännöksessä tarkoitettun esteen. Tosin vahingonkorvausvastuusta vapautuminen edellyttää kuitenkin myös muiden tunnusmerkkien täyttymistä. Kyseisessä tilanteessa korvausvelvollisuuden kannalta ratkaisevaksi tekijäksi muodostuu kuitenkin ennen muuta se, ovatko virheen syyt peräisin myyjän kontrollipiiristä. (HE 93/1986 S.91-92)

Kaksinkertaisen estevaatimuksen takia vastuuvapautta ei synny esimerkiksi sillä perusteella, että kysymys on myyjän tuotantoa varten kolmannen henkilön valmistamassa erityiskomponentissa olevasta piilevästä virheestä. Vastaavasti tukku- tai vähittäisportaan myyjä ei vapaudu korvausvelvollisuudesta, jos hän on estynyt luovuttamasta virheetöntä tavaraa sentyyppisissä tuotteissa olevan valmistus-, materiaali-, rakenne- tai suunnitteluvirheen takia. (HE 93/1986 S.93)

Myös tavarasta annetut tiedot kuuluvat myyjän kontrollipiiriin ja vahingonkorvausvastuu syntyy siten aina luovutettujen ohjeiden osoittautuessa virheellisiksi, vaikka niiden paikkansapitämättömyys johtaisikin siihen, ettei luvattua tuotetta ole lainkaan saatavilla (HE 93/1986 S.92). Muun muassa yksilöityä esinettä tai tavaraerää koskevat virheelliset tiedot merkitsevät sitä, että moitteetonta kaupan-

kohdetta ei ole mahdollista luovuttaa, jolloin vallitsee tosiasiallinen este sopimuksen mukaisen tuotteen toimittamiselle. Siitä huolimatta myyjä joutuu korvaamaan välittömät vahingot, koska oikean tiedon hankkiminen ja kertominen ostajalle kuuluu hänen vaikutuspiiriinsä. (Kivivuori 1997 S.108)

Vastuusta vapauttava este voi ilmetä myös tavaran luovuttamista varten tehtävien järjestelyjen aikana. Kaupankohde saattaa vahingoittaa myyjän kontrollipiirin ulkopuolisista syistä aiheutuvassa onnettomuudessa sen ollessa toimitettavana määräpaikkakunnalle. Valmisteluaineistossa mainitaan esimerkkinä kyseisestä tapauksesta se, että ostajaa varten valittu tavaraerä pilaantuu kuljetukseen liittyvän välivarastoinnin aikana sattuneessa tulipalossa savun ja kuumuuden vaikutuksesta, mikä havaitaan vasta luovutuspaikkakunnalla ostajan luona. (HE 93/1986 S.92)

Samankaltainen tilanne voi syntyä tuotteiden luovutuksen myöhästyessä kuljetuksen aikana sattuneen onnettomuuden tai muun ylivoimaisen esteen vuoksi, mikäli tämä aiheuttaa sen, että tavaroiden laatu on virhearvioinnin kannalta ratkaisevana ajankohtana huonontunut. Esimerkiksi laivan viivästyessä tällaisen tapahtuman vuoksi hedelmä- tai vihanneslasti voi saapua määräsatamaan pilaantuneena. (HE 93/1986 S.92)

Nimenomaisesti asetetun suoritusestettä koskevan tiedonantovelvollisuuden vuoksi myyjä saattaa joutua korvaamaan vahingot, jotka olisi voitu välttää oikea-aikaisella ilmoituksella, vaikka itse virhe syntyisikin vastuuvapauden edellytykset täyttävissä olosuhteissa. Tiedonanto saattaa tulla ajankohtaiseksi muun muassa kuljetuksen aikana sattuneen onnettomuuden aiheuttaessa sen, että tavara saapuu perille vahingoittuneena. Toisaalta kontrollivastuusäännöksestä voi johtua, ettei myyjä havaitessaan tavarassa olevan virheen myöhäisessä vaiheessa joudu korvaamaan ostajalle mahdollisesti luovutuksen viivästyisestä aiheutuvaa vahinkoa, mikäli hänen on hankittava uusi tavara sopimuksen täyttämistä varten. (HE 93/1986 S.93)

Tiedonannon laiminlyönti ei aiheuta uutta korvausvelvollisuutta tilanteessa, jossa vastuuvapauden edellytykset eivät täyty, koska myyjä on vastuussa välittömien vahinkojen korvaamisesta jo virheen perusteella. Tosin kyseisessä tapauksessakin

tehty ilmoitus saattaa keventää hänen vastuutaan, koska se antaa ostajalle mahdollisuuden rajoittaa vahinkoaan. (Kivivuori 1997 S.110)

2.2.2 Välittömät vahingot kattava aiheuttamisvastuu kuluttajan- kaupassa

Kuluttajansuojalain tuotteen virhettä koskevat vahingonkorvaussäännökset eroavat kauppalain mukaisista siinä, että jälkimmäistä sovellettaessa myyjä voi tiettyjen suoritusesteelle asetettujen vaatimusten täytyessä vapautua myös välittömän vahingon korvaamisesta. Vastaavanlaisia rajoituksia ei pidetty tarkoituksenmukaisina, koska virhetilanteissa ne tapaukset, joissa vastuuvapaus voi syntyä, ovat kulutustavaran kaupassa erittäin poikkeuksellisia. (HE 360/1992 S.10)

Esimerkiksi kuljetuksen aikana tapahtuneista onnettomuuksista aiheutuneet virheet ovat kuluttajasuhteissa epätavallisia ja niiden sattuessakin ostajalle syntyy vain harvoin merkittävää vahinkoa, koska tavara voidaan useimmissa tapauksissa korvata nopeasti toimittamalla sen tilalle uusi virheetön tuote. Myös mahdollisuus sovitella myyjän vastuuta tarvittaessa katsottiin seikaksi, joka puolsi vahingonkorvausta koskevan perussäännöksen laatimista kauppalain vastaavaa yksinkertaisemmaksi. (HE 360/1992 S.10)

Kuluttajansuojalain mukaan ostajalla on oikeus korvaukseen tavaran virheen vuoksi kärsityistä vahingoista, mutta tämä periaate ei koske välillisten menetysten hyvittämistä (KSL 5 Luku 20§ 1). Kyseisestä lainkohdasta ilmenee myyjän välittömät tappiot kattava aiheuttamis-, eli objektiivinen vastuu, jota pidetään kuluttajakaupan tärkeimpänä korvaussääntönä (Kivivuori 1997 S.105). Säännöksessä on virhetilanteiden kannalta omaksuttu periaate, jonka mukaan korvausvelvollisuus syntyy aina tiettyjen käytännössä yleisesti esiintyvien vahinkoerien osalta (HE 1992/360 S.10).

Pääsääntöisesti vastuun toteutuminen ei riipu siitä, johtuiko virhe tai vahinko huolimattomuudesta myyjän puolella (HE 1992/360 S.66). Tämän takia korvausvelvollisuuden kannalta merkityksettömänä pidetään sitä, mistä syytä tavarassa ole-

va vika on aiheutunut. Myyjä joutuu korvaamaan välittömät vahingot, vaikka virhe olisikin tullut kaupankohteeseen sivullisen toimesta, tai jonkin ylivoimaisen olosuhdetekijän vaikutuksesta. Sitä vastoin kuluttajan omasta epäasianmukaisesta menettelystä, esimerkiksi tavarahan ohjeiden vastaisesta käytöstä, aiheutunutta vahinkoa ei tarvitse hyvittää kyseisen säännöksen perusteella. (Kivivuori 1997 S.106)

2.2.3 Välillisiä vahinkoja koskeva tuottamusvastuu

Kauppalain mukaisen kontrollivastuun perusteella ei hyvitetä välillisiä vahinkoja ja ostajalle syntyy aina oikeus korvaukseen, jos virhe tai vahinko aiheutuu huolimattomuudesta myyjän puolella (KL 6 Luku 40§ 2,3).

Säännöksestä ilmenee, että välilliset vahingot korvataan tuottamuksen perusteella. Myös virhetilanteissa ainoastaan kontrollivastuun periaatteille rakentuva vahingonkorvausvelvollisuus muodostuisi myyjän kannalta liian ankaraksi. Vastuusta olisi mahdollista vapautua vain poikkeuksellisissa tilanteissa, mikä aiheuttaisi tarpeen säännellä sen jakautumisesta nimenomaisilla sopimusehdoilla. Siitä syystä vastuuta tavarassa olevan virheen aiheuttamista vahingoista on pyritty rajoittamaan lain säännöksillä niin, että myyjä joutuu hyvittämään välilliset menetykset vain tuottamuksellisen menettelynsä perusteella. (HE 1986/93 S.33)

Kuluttajankaupassakin ostajalle tavarassa olevan vian vuoksi aiheutuneet epäsuorat vahingot korvataan vain, jos myyjän puolella on tuottamusta ja tältä osin virhevastuusäännökset ovat yhdenmukaisia kauppalain kanssa (HE 1992/360 S.10,66). Virhetilanteisiin liittyvän tuottamusperusteisen vastuun osaltakaan lakiin ei otettu nimenomaista todistustaakaan jakautumista koskevaa mainintaa ja näyttövelvollisuudesta on tässäkin voimassa se, mitä on käsitelty viivästysvastuuta koskevassa osiossa (HE 93/1986 S.95).

Lainkohta on merkityksellinen varsinkin epäsuorien tappioiden korvaamisen kannalta ja viivästystapauksia varten laaditun vastaavanlaisen säännöksen perusteluihin on mahdollista viitata tässä kohdassa. Näin ollen myyjä vastaa omasta ja hänen palveluksessaan olevien työntekijöiden, sekä myös käytettyjen itsenäisten täytäntöönpanoapulaisten tuottamuksesta, joka saattaa ilmetä yhtä hyvin huolimat-

tomuutena tai taitamattomana menettelynä kuin laiminlyöntinäkin.(HE 93/1986 S.93)

Myyjän tuottamusvastuun käsittämän henkilöpiirin määräytymistä on käsitelty yksityiskohtaisemmin viivästystä koskevassa osiossa ja samat opit ovat voimassa myös virhetilanteissa (Wilhelmsson et al 2006 S.139–140). Seuraava oikeustapaus havainnollistaa sen, miten vastuuseen voidaan joutua kaupankohteessa olevan virheen aiheutuessa sopimuksen täyttämässä käytetyn itsenäisen avustajan toiminnasta.

KKO 1994:98. Kalanviljelylaitoksen hankkimissa verkkoaltaiden saumoissa oli valmistusvirheen takia aukkoja, joista kaloja pääsi karkaamaan. Myyjä asetettiin yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden mukaisesti vahingonkorvausvastuuseen, koska vika johtui valmistuksessa käytetyn itsenäisen alan yrityksen huolimattomasta menettelystä ja siten hänen puolellaan olevasta tuottamuksesta. Myyjän katsottiin vastaavan avustajan toiminnasta niin kuin hän itse olisi huolehtinut lankakassien valmistuksesta. Laitokselle viallisesta tavarasta aiheutunutta tuotannon vähentymistä pidettiin kauppalaisissa tarkoitettuna välillisenä vahinkona.

Vastuu käsittää sekä sopimuksen teko-, että täyttämisvaiheessa ilmenevän tuottamuksellisen menettelyn. Kaupan solmimisvaiheeseen sijoittuvasta tuottamuksesta voi olla kysymys, jos markkinoinnissa tai sopimusta tehtäessä annetaan tavaran ominaisuuksista tai käytöstä tietoja, jotka myyjän olisi pitänyt tietää virheellisiksi tai harhaanjohtaviksi. Esimerkiksi myyjä on saattanut laiminlyödä varmistua ostajalle annettujen tietojen paikkansapitävyydestä, vaikka häneltä kohtuudella olisi voitu sitä edellyttää.(HE 93/1986 S.93)

Yleisistä tavaran virheellisyyttä koskevista säännöistä poiketen lainkohdan mukaisen tuottamukseen perustuvan vastuun toteutuminen edellyttää sitä, että myyjä tiesi tai hänen olisi pitänyt käsittää tavarasta annetun tiedon olevan paikkansapitämätön. Vahingonkorvausvastuu voi syntyä myös sillä perusteella, ettei sopimus-kumppanille anneta tietoja sellaisista tavaran ominaisuuksista tai käyttöä koskevista seikoista, vaikka myyjän olosuhteet huomioon ottaen olisi pitänyt ymmärtää, että niillä on olennaista merkitystä ostajalle.(HE 93/1986 S.93–94) Öljykauppaan

liittyvästä sopimuskumppanin kannalta tärkeitä tietoja koskevasta myyjän ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnistä oli kysymys seuraavassa oikeustapauksessa.

KKO 1989:110. Ammatikseen kasvihuoneviljelyä harjoittava A oli muutamien vuosien ajan tilannut lämmitysöljyn B:ltä. Öljyerät tilattiin kulloinkin puhelimitse nimikkeellä raskas polttoöljy ja hänelle toimitettiin jatkuvasti samanlaista Neuvostoliittolaista tuontiöljyä viskositeetiltaan 105–115. Kyseisen öljyn loputtua eräänä talvena B toimitti A:lle ainakin kaksi kertaa C:n valmistamaa raskasta polttoöljyä, jonka viskositeetti oli 180, eli tuontiöljyyn verrattuna huomattavasti korkeampi. Tuotteen muutoksesta ilmoitettiin A:lle puhelimitse suoritettavan tilauksen aikana. Uusi öljyalaatu ei soveltunut käytettäväksi A:n lämmityslaitteistossa, koska palakseen C:n tuote oli vaatinut olennaisesti korkeamman lämpötilan kuin tuontiöljy tarvitsi ja A:n kasvihuoneen lähes 20 vuotta vanhan öljypolttimen teho oli riittämätön vaaditun lämmön tuottamiseksi. Tämä tosiseikka ei paljastunut ensimmäisellä toimituskerralla, koska säiliössä oli uuden öljyalaadun kanssa sekoitettuna puhdistustarkoituksiin käytettyä kevyttä polttoöljyä, mikä alensi jonkin verran seoksen palamislämpötilaa. Toisen toimituksen jälkeen C:n valmistama öljy oli palanut epätäydellisesti, minkä seurauksena kasvihuoneen lämpötila aleni ja syttyi nokipalo. Toimitettavan lämmitysöljyn laadun muuttuessa B:llä olisi ollut velvollisuus ilmoittaa A:lle, miten uusi tuote erosi aikaisemmin käytetystä öljystä. Tiedonanto olisi pitänyt tehdä niin, että A, joka ei ollut öljyalan ammattimies, saattoi ymmärtää olennaisimmat seikat. Uuden polttoöljyn valmistajan nimen ja mahdollisesti sen viskositeetiluvun ilmoittamista pidettiin riittämättömänä. B:n katsottiin laiminlyöneen varmistua, soveltuiko A:n lämmityslaitteisto uuden korkeaviskositeettisen öljyalaadun käyttöön. Siitä syystä B ei täyttänyt asianmukaisesti tiedonantovelvollisuuttaan, joten hänet tuomittiin korvaamaan lämmityslaitteen korjauskulut ja liiketulon vähennyksen, jonka syynä oli kasvihuoneen alentuneesta lämpötilasta johtuva kurkkusadon pienentyminen.

Sopimuksen täyttämisenä tuottamus voi ilmetä esimerkiksi huolimattomuutena tai taitamattomuutena tavaran, tai sen osan valmistuksessa käytettävän materiaalin valinnassa taikka tuotteiden laadun tarkkailussa. Se voi näkyä myös laiminlyöntinä luovutusta edeltävässä tavaran varastoinnissa tai säilytyksessä taikka sen pakkaamisessa ja kuljetuksessa määräpaikkakunnalle. Suoritusvaiheeseen liittyvästä

tuottamuksesta saattaa olla kysymys, jos myyjä syyllistyy huolimattomuuteen kaupankohteen kokoamisessa tai asentamisessa paikoilleen ostajan luona.(HE 93/1986 S.94)

Säännökseen mukainen vahingonkorvausvelvollisuus voi syntyä myös tavaran luovutuksen jälkeisen aikaan kohdistuvan huolimattoman menettelyn perusteella. Näin ollen myyjä voi joutua vastuuseen muun muassa kaupankohteen vaurioituessa siinä olevan virheen korjaamisessa esiintyvän taitamattomuuden tai laiminlyönnin vuoksi. Korvausvelvollisuus ulottuu myös sellaisiin vahinkoeriin, jotka aiheutuivat sen vuoksi, että vikojen poistamisessa on viivytelty tuottamuksellisesti. (HE 93/1986 S.93,95)

Vastuu voi syntyä silloinkin, kun virhe itsessään ei johdu vastuun piiriin kuuluvasta seikasta, mikäli siitä aiheutuneen vahingon syynä on ollut tuottamuksellinen menettely myyjän puolella. Esimerkiksi myyjän korvausvastuu voi toteutua, jos ostajalle ei ilmoiteta ajoissa tavaran kuljetuksen aikana sattuneesta tapaturmasta, jonka takia tuote on vaurioitunut ennen vaaranvastuun siirtymistä, mikäli tästä aiheutuneet vahingot olisi voitu välttää sellaisella tiedonannolla. (HE 93/1986 S.94-95)

2.2.3 Erityiseen sitoumukseen perustuva vastuu

Kauppalain mukaan ostajalla on aina oikeus vahingonkorvaukseen tavaran poikkeassa sopimuksentekohetkellä siitä, mihin myyjä on erityisesti sitoutunut (KL 6 Luku 40§ 3). Kuluttajansuojalaissakin on virhetilanteita koskevassa säännöksessä omaksuttu samanlainen kaikki mahdolliset vahingot kattava erityissitoumusvastuu (HE 1992/360 S.66-67).

Erityisen sitoumukseen perustuva korvausvastuu käsittää vain tapaukset, joissa tavara jo kaupantekoaajankohtana poikkesi sovitusta (HE 93/1986 S.94). Tämä tarkoittaa sitä, että tuotteen on täytynyt olla olemassa sopimusta tehtäessä ja kyseinen vaatimus täyttyy erityisesineen tapauksessa, mikäli kaupankohde on täysin yksilöity. Tulkinnanvaraisiksi muodostuvat tilanteet, joissa tuote on määrätty otettavaksi rajatusta tavarajoukosta, kuten tietyistä varastoerästä.(Kivivuori 1997 S.117)

Sitä vastoin myyjä ei joudu vahingonkorvausvelvolliseksi kyseisen erityissäännöksen nojalla tavaran vahingoituessa kaupanteon jälkeen ilman hänen puolellaan olevaa tuottamusta niin, ettei se vaaranvastuun siirtymishetkellä ole sopimuksen mukainen. Tosin kyseisessä tilanteessakaan ei välttämättä synny kontrollivastuuta vapauttavaa suoritusestettä. (HE 93/1986 S.94)

Säännöksen mukaisen sopimuksentekovaiheeseen kytkeytyvän vastuun syntyminen ei edellytä myyjän tietoisuutta tavaran poikkeamisesta siitä, mitä ostajalle on ilmoitettu. Tosin kyseinen menettely voidaan kuitenkin katsoa tuottamukselliseksi, jos tuotteen ominaisuuksista tai käytöstä luvataan erityisesti jotakin, minkä paikkansapitävyydestä ei ole mahdollista varmistua. (HE 93/1986 S.94) Tämä ilmenee seuraavasta oikeustapauksesta, joka havainnollistaa myös sen, että erityissitoumusvastuu ei koske sopimuksenteon jälkeen valmistettavia tavaroita.

KKO 2001:77. A oli vakuuttanut B:lle, että kaupan kohteena ollut laminaatti soveltuisi perunasta valmistettujen tuotteiden pakkausmateriaaliksi. Kysymys oli kaupantekoajankohdan jälkeen valmistettavasta tavarasta, joten erityistä sitoumusta koskevaa säännöstä ei sovellettu. A oli kuitenkin kaupasta neuvoteltaessa antanut ostajan kannalta olennaisen tuotteen ominaisuuksia koskevan tiedon, jonka paikkansapitävyydestä hän ei varmistunut ja joka myöhemmin osoittautui virheelliseksi. A:n menetteli kauppalain virhevastuusäännöksessä tarkoitetulla tavalla huolimattomasti ja oli siten tuottamuksensa perusteella velvollinen korvaamaan B:lle tavaran virheellisyydestä johtuvat välittömät ja välilliset vahingot.

Kyseisen erityissäännöksen mukaisen vastuun syntyminen ei kuitenkaan edellytä tuottamusargumentointia, vaan tällainen vahingonkorvausvelvollisuus perustuu suoraan siihen tosiseikkaan, että mainitunlainen erityinen sitoumus on annettu. Ongelmana on tällöin huolimattomuusarvioinnin sijasta se, millaisissa tilanteissa voidaan katsoa lain tarkoittaman erityisen sitoumuksen olevan käsillä. (Wilhelmsen et al 2006 S.140)

Kyseisen erityissäännöksen mukainen vastuu ei synny kaikkien tavarasta annettujen tietojen perusteella, vaan se edellyttää sitä, että ostajalla on ollut huomioon ottaen seikkojen merkityksen tai tiedonantotavan erityistä syytä olettaa, ettei tuote

ominaisuuksiltaan poikkea ilmoitetusta (HE 93/1986 S.94). Lainkohtaa sovellettaessa on tärkeää erotella tietyissä tavarassa olevat yleisimmät piirteet sellaisista erityisistä ominaisuuksista, jotka ovat ostajalle niin tärkeitä, että ne täytyy varmistaa täydellä vahingonkorvausvastuulla (Routamo – Ramberg 1997 S.292).

Erityisenä sitoumuksena ei pidetä yleisluontoista ja täsmentämätöntä tavaran kehumista, vaan useimmissa tapauksissa edellytetään ilmoitusta määrätystä konkreettisesta seikasta, kuten tavaran tietystä fyysisestä ominaisuudesta tai käyttömahdollisuuksista. Yleensä erityissitoumusvastuun täytyy perustua siihen, mitä myyjä on ilmaissut, joten korvausvelvollisuus syntyy esimerkiksi silloin, kun on nimenomaisesti vakuutettu, että tavaraan liittyy määrätty ominaisuus.(HE 93/1986 S.94)

Esimerkiksi osapuolen painottaessa, että käyttämällä kaupankohteena olevaa konetta saavutetaan tuotantoprosessissa energiansäästöjä kysymys voi olla sellaisesta erityisestä sitoumuksesta, jonka perusteella on korvattava laitteessa olevan virheen takia menetetyt kustannussäästöt. Kyseisessä tilanteessa vastuu syntyy, vaikka myyjä ei tiennyt, eikä hänen pitänytkään käsittää, että koneisto on viallinen. (HE 93/1986 S.94)

Useimmiten erityisen säännöksessä tarkoitetun sitoumuksen katsotaan olevan käsitteellä myyjän korostaessa nimenomaisesti markkinoinnissa tai sopimusneuvotteluissa määrättyä tavaran ominaisuutta, tai muutoin käyttäessä ilmaisutapaa, joka on omiaan aikaansaamaan ostajassa erityisen luottamuksen annetun tiedon totuudenmukaisuudesta. Erityissitoumusvastuun aiheuttava tahdonilmaisu voi pohjautua myös siihen, että ostaja ilmoittaa vaativansa tavaralta tiettyä ominaisuutta ja myyjä tekee sopimuksen kyseisestä seikasta tietoisena. (HE 93/1986 S.94)

Myyjän laajasta vahingonkorvausvastuusta huolimatta ostaja ei voi jäädä täysin passiiviseksi öljykaupassa, vaan häneltäkin edellytetään useita eri toimenpiteitä, jotta virheetön lämmitysöljyn toimitus onnistuisi. Asiakkaan on muun muassa ilmoitettava oikea osoite ja annettava riittävät lämmityslaitteistoa koskevat tiedot. Häiriötilanteita voi syntyä myös ostajan laiminlyönnin vuoksi, jolloin on selvitettävä, miten suuri osuus aiheutuneista vahingoista on vieritettävä kyseisen tahon

vastuulle ja millaisia velvollisuuksia hän jätti tekemättä. Näitä asioita käsitellään seuraavassa kappaleessa.

3. Kuluttaja- ja yritysasiakkaan vastuu ja velvollisuudet

3.1. Ostajan vahingonkorvausvelvollisuus maksuviivästystilanteissa

Vahingonkorvaus, jota useimmiten pidetään sopimusrikkomuksen tärkeimpänä seuraamuksena, voi tulla kysymykseen myös ostajan viivästyessä kauppahinnan maksamisessa. Vastuun toteutumisen edellytykset ovat hänen kannaltaan ankarat, nimittäin vakiintuneen näkemyksen mukaan rahavelallisen korvausvelvollisuuden on sopimusrikkomustilanteissa muodostuttava tavara- tai muun luontoissuoritusvelallisen vastuuta ankarammaksi. (Wilhelmsson et al 2006 S.170)

Kauppalain mukaan myyjällä on oikeus korvaukseen maksuviivästyksen aiheuttamasta vahingosta, ellei ostaja osoita, että myöhästynyt suoritus johtuu lain säännöksestä, yleisen liikenteen tai maksuliikenteen keskeytyksestä taikka muusta samankaltaisesta esteestä, jota hänen ei kohtuudella voida edellyttää ottaneen huomioon kaupantekohetkellä ja jonka seuraukset eivät myöskään olleet kohtuudella vältettävissä eivätkä voitettavissa (KL 10 Luku 57§ 1).

Lainkohtaa sovelletaan tilanteessa, jossa kauppa puretaan ja myös sopimuksen jäädessä voimaan. Tosin nämä seikat vaikuttavat korvattavaksi tuleviin vahinkoeriin.(HE 1986/93 S.112) Kuluttajansuojalaissakin on vastaavanlainen ostajan maksuviivästyä koskeva säännös, joka kuitenkin poikkeaa kauppalain mukaisesta siinä, ettei korvausvelvollisuudesta vapautuminen edellytä maksuesteen ennakoitavuutta kaupantekohetkellä (HE 360 1992 S.72).

Lakitekstissä ei nimenomaisesti mainita, että esteen täytyy olla ostajan vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella, koska tämän vaatimuksen on katsottu ilmenevän riittävän selvästi siinä käytetystä sanamuodosta, minkä takia asian sisällyttämistä lakiin ei pidetty välttämättömänä (HE 1986/93 S.112). Maksuestettä koskeva ti-

lanneluettelokin tarkoittaa sitä, etteivät vaikeudet saa kuulua osapuolen vaikutusmahdollisuuksien piiriin, nimittäin siinä kuvatut olosuhteet ovat sellaisia, että yksittäinen ostaja kykenee vain harvoin vaikuttamaan niihin (Routamo - Ramberg 1997 S. 410, Kivivuori 1997 S. 157).

Lakitekstin esimerkit osoittavat, että hänen mahdollisuutensa vapautua maksuviivästykseen perustuvasta vahingonkorvausvelvollisuudesta ovat rajoitetummat kuin vastaavat myyjän toimituksen myöhästymistä koskevat vapautumisperusteet (HE 1986/93 S.112). Kyseisessä säännöksessä ei myöskään viitata kaksinkertaista suoritusestettä koskevaan vaatimukseen, koska sellaisella määräyksellä ei olisi ostajan maksun laiminlyönnin tapauksessa käytännöllistä merkitystä (Routamo - Ramberg 1997 S. 410).

Vastuuperuste sijoittuu rakenteeltaan puhtaan aiheuttamisvastuun ja kontrollivastuun väliin, nimittäin korvausvelvollisuuden toteutuminen ei edellytä tuottamusta ostajan puolelta ja hän saattaa vapautua vastuusta osoittamalla tietyt tunnusmerkit täyttävän esteen olemassaolon (Kivivuori 1997 S. 157). Maksuvelvollisuutta pidetään siinä määrin korostetusti lajityyppisenä velvollisuutena, että suorituksen viivästymistä on vapautumisperusteiden kannalta syytä arvioida ankarammin kuin tavaran luovutuksen myöhästymistä (HE 1986/93 S.37).

Huomiota on syytä kiinnittää myös siihen, että erottelulla välittömän ja välillisen vahingon kesken ei ole tämäntyyppisissä tilanteissa korvausvelvollisuuden kannalta merkitystä (Wilhelmsson et al 2006 S.171). Nimittäin ostajalla on hiukan tiukempi vastuu kaikista myyjälle aiheutuneista menetyksistä (Kivivuori 1997 S.160, Wilhelmsson et al 2006 S.170).

Myyjän pysyessä kaupassa vastapuolen maksuviivästyksestä huolimatta hänen kärsimänsä menetykset korvataan ensisijaisesti viivästyskorolla, mutta sitä suuremmasta vahingosta voidaan kuitenkin vaatia korvausta. Käytännössä sellaisen korvausvaateen esittäminen saattaa osoittautua ongelmalliseksi näyttövaikeuksien ja yleisen adekvaattisen syy-yhteyden vaatimuksen ja sovittelu mahdollisuuden vuoksi. Sopimuksen purkamisen tapauksessa vahingonkorvauksella on huomatta-

vasti suurempi merkitys. (Kivivuori 1997 S. 160, Rudanko 1988 S.40, Wilhelmsson et al 2006 S.170)

Myyjä voi saada vahingonkorvausta myös sellaisessa erikoistapauksessa, jossa ostaja peruuttaa tavarankorvauksen. Tällöin hän ei halua ottaa kaupankohdetta vastaan, eikä myöskään suorittaa maksua sopimuksen mukaisesti, joten vahingonkorvausvelvollisuus määräytyy yleensä kyseisen säännöksen perusteella. Syynä tilauksen peruuttamiselle ei useimmiten ole lainkohdassa tarkoitettu vastuusta vapauttava maksuete ja siitä syystä ostaja joutuu yleensä kyseisissä tilanteissa korvaamaan myyjälle aiheutuneet vahingot. (HE 1986/93 S.112-113)

3.2 Ostajan velvollisuus myötävaikuttaa kauppaan ja nou- taa tai vastaanottaa tavara

Osapuolten välisellä yhteistoiminnalla on yhä suurempi merkitys, nimittäin tyypillinen kauppa ei välttämättä merkitse ainoastaan yksittäistä sopimusta, jonka edellyttämä kontakti osapuolten välillä rajoittuu pääasiallisesti sovittujen suoritusten vaihtamiseen. Useimmiten sopimukseen perustuvien velvoitteiden täyttäminen vaatii kummankin osapuolen myötävaikutusta sekä jatkuvaa yhteydenpitoa heidän välillään. (Wilhelmsson et al 2006 S.172)

Yhteistoiminnallisuuden merkityksen vahvistuessa on aihetta korostaa sopimusoidellista lojaliteettia, johon perustuvia velvoitteita voi osapuolilla olla lain tai yleisten sopimusehtojen taikka mahdollisesti ilman sääntelyn tukeakin (Rudanko 1988 S.29–30). Lojaliteettivelvollisuus merkitsee sitä, että sopijaosapuolen on otettava omassa toiminnassaan huomioon myös kumppaninsa etu. Kyseisen periaatteen rikkominen ei aiheuta mitään erityisiä, nimenomaisia tai yksiselitteisiä oikeusseuraamuksia, vaan sanktiot määräytyvät aina tapauskohtaisesti kokonaisharkinnalla. Tästä huolimatta sillä on vaikutusta etenkin niin sanottujen sopimuksesta johtuvien sivuvelvoitteiden muodostumiseen. Nämä saattavat koskea esimerkiksi tiedonantoa, reklamaatiota, huolenpitoa sekä yleisiä myötävaikutustoimenpiteitä. (Muukkonen 1993 S.1031)

Sopimusoikeudellisen lojaliteettivelvollisuuden voimassaolo ei perustu yhteenkään nimenomaiseen lainkohtaan, eikä sillä ole institutionaalista tukea muodollisesti voimassa olevissa säännöksissä. Kyseinen periaate on kuitenkin yksimielisesti hyväksytty oikeuskirjallisuudessa ja se esiintyy eräiden lakien esitöissä, sekä sopimus- ja oikeuskäytännössä. (Muukkonen 1993 S.1032)

Siitä syystä tämän velvollisuuden sitovuutta ei voida enää kieltää ja sen voimassaoloa on mahdollista perustella myös jatkuvalla merkityksen kasvulla, jonka syynä on ollut nykyaikaisten sopimusoikeudellisten käsitysten muuttuminen. Nykypäivänä sopimus katsotaan osapuolten yhteiseksi yritykseksi, eli kyseiset tahot ovat useimmissa tilanteissa tietyssä määrin yhteistyökumppaneita. (Muukkonen 1993 S.1039-1340)

Tavallisesti ostaja myötävaikuttaa tavaran toimitukseen asianmukaisella tavalla oman etunsa takia. Mielenmuutoksen tai puutteellisen asianhoidon vuoksi saattaa kuitenkin hänen toimiensa riittämättömyys vaikeuttaa kaupan kohteen valmistamista, hankkimista, toimittamista tai luovuttamista. Tästä syystä kauppalakiin on sisällytetty eräitä ostajan velvollisuuksia ja niiden rikkomisen seurauksia koskevia säännöksiä. (Kivivuori 1997 S.162)

Kyseisen lain mukaan ostajan on myötävaikutettava kauppaan sillä tavalla kuin häneltä voidaan kohtuudella edellyttää, jotta myyjä voisi täyttää sopimuksen, sekä noudettava tai vastaanotettava tavara (KL 9 Luku 50§). Myös kuluttajan velvollisuudet irtaimen kaupassa määräytyvät tämän säännöksen perusteella (Kivivuori 1997 S.163).

Kyseiset toimenpiteet ovat tarpeen erityisesti tilanteessa, jossa kaupankohteena on tilauksen perusteella valmistettava tai hankittava tavara, jolloin sopimuksen toteuttaminen vaatii useimmiten osapuolten välistä yhteistyötä (HE 1986/93 S.37–38, 104). Standardituotteiden ollessa kysymyksessä ostajan myötävaikutustoimenpiteillä ei yleensä ole vaikutusta myyjän mahdollisuuksiin suorittaa omista sopimukseen perustuvista velvollisuuksista (Routamo – Ramberg 1997 S.355).

Säännöksessä tarkoitettua myötävaikutuksesta on kysymys, jos ostajan on toimitettava myyjälle piirustuksia tai muita ohjeita, materiaaleja, komponentteja, mallikappaleita tai prototyyppisiä, joita tarvitaan tilatun tavaran tai tuotesarjan valmistuksessa. Ostaja saattaa olla velvollinen hankkimaan materiaalin ja osat ulkopuoliselta tavarantoimittajalta, tai valmistamaan kyseiset tarveaineet itse. (HE 1986/93 S.38,104)

Hänen on tietyissä tapauksissa osallistuttava tavaran kehitystyöhön tutkimuspanoksien. Kyseisen tahon tehtäviin voi kuulua myös valittujen alihankkijoiden suoritusten koordinointi. (HE 1986/93 S.38) Joissakin tilanteissa ostajan täytyy asettaa myyjän käyttöön henkilöstöä esimerkiksi määrättyä, erityisasiantuntemusta edellyttävää työvaihetta varten. Myötävaikuttaminen voi käsittää velvoitteiden täyttämisen kannalta välttämättömien lupien tai lisenssien hankkimisen. Hänellä saattaa olla velvollisuus tarkastaa ja hyväksyä myyjän osasuoritukset sopimuksen edellyttämällä tavalla. (HE 1986/93 S.104)

Nimenomainen myötävaikutusta koskeva säännös katsottiin tarpeelliseksi juuri tämäntyyppisten ostajalle kuuluvien velvollisuuksien lisääntyneen merkityksen vuoksi. Lainkohdassa ei kuitenkaan säännellä tyhjentävästi kaikista mahdollisista toimenpiteistä, koska ne saattavat vaihdella tapauskohtaisesti. (HE 1986/93 S.38)

Se koskee vain tavaran luovutusta edeltävään vaiheeseen sijoittuvaa myötävaikutusta, joka on edellytyksenä sille, että myyjä kykenee täyttämään oman suoritusvelvollisuutensa. Ostajan muut mahdolliset sivuvelvoitteet jäävät sen sijaan kyseisen säännöksen ja samalla myös lain seuraamusjärjestelmän ulkopuolelle. (HE 1986/93 S.38,104)

Siitä huolimatta kyseinen taho saattaa olla velvollinen myötävaikuttamaan kaupan eri tavoin silloinkin, kun se ei ole täysin välttämätöntä myyjän suorituksen täyttämisen kannalta. Esimerkiksi hänen on joissakin tilanteissa annettava tavaran toimittamista helpottavia neuvoja ja ohjeita, jotka eivät kuitenkaan ole tarpeellisia lainkohdassa tarkoitettulla tavalla. (Routamo – Ramberg 1997 S.355)

Tämän tyyppiset sivuvelvoitteet ja niiden suorittamatta jättämisen seuraukset määräytyvät yleisen lojaliteettiperiaatteen mukaisesti (Muukkonen 1993 S.1031).

Useimmissa tapauksissa ostajalle kuuluvat myötävaikutustoimenpiteet on nimenomaisesti määritelty sopimuksessa, mikä ei kuitenkaan ole välttämätöntä, koska ne voivat johtua myös epäsuorasti kaupan sisällöstä ja muista olosuhteista (HE 1986/93 S.104).

Vahingon aiheutuessa siitä, ettei ostaja myötävaikuta kauppaan lain tarkoittamalla tavalla, myyjän oikeus korvaukseen määräytyy viivästysvastuusäännöksen perusteella. Sama koskee myös tavara noutamatta tai vastaanottamatta jättämistä ajoissa, mikäli sopimuksesta tai olosuhteista ilmenee, että sen pois toimittamisella on myyjäpuolelle erityistä merkitystä. (KL 10 Luku 57§ 2)

Tätä ostajan korvausvelvollisuutta koskevaa säännöstä ei kuitenkaan sovelleta kuluttajakauppaan, koska se voisi useimmiten johtaa kohtuuttomaan lopputulokseen (HE 1992/360 S.73). Näin ollen myötävaikutustoimenpiteiden laiminlyönti ei aiheuta kuluttajalle korvausvastuuta elinkeinonharjoittajan kärsimästä vahingosta (Kivivuori 1997 S.164).

Lainkohdassa omaksuttuja periaatteita noudatetaan sekä kaupan purkutilanteissa, että myyjän vaatiessa sopimuksen täyttämistä. Tarkoituksena on ollut säätää kyseisten velvollisuuksien rikkomisen seuraamukset pääpiirteissään samanlaisiksi myyjän viivästystä koskevien vahingonkorvaussäännösten kanssa. (HE 1986/93 S.38-39)

Tästä johtuen ostajallakin on myötävaikutushäiriötilanteissa kontrollivastuu välittömistä vahingoista ja tuottamusvastuu välillisistä menetyksistä. Myös täytännönpanoapulaisista ja tavarantoimittajista johtuvia viivästystilanteita koskeva kaksikertaisen suoritusasteen asettava säännös tulee sovellettaviksi. Näiden edellytysten yleisen sisällön osalta ovat voimassa kaikki viivästysvastuusäännöstä koskevassa kappaleessa mainitut seikat. (HE 93/1986 S.113)

Myötävaikutusvelvollisuutta saatetaan rikkoa niin, että sitä ei täytetä lainkaan, tai suoritetaan liian myöhään. Laiminlyönti voi ilmetä myös siinä, etteivät ostajan toimenpiteet osoittaudu sopimuksen mukaisiksi, tai muuten laadultaan hyväksyttäviksi. Useimmiten tämäntyyppiset ongelmat esiintyvät samanaikaisesti maksu-

viivästyksen kanssa, jolloin myyjä voi turvautua myös maksusuorituksen myöhästymistä koskeviin seuraamuksiin. (HE 1986/93 S.38)

Tavaran vastaanottamisen tai noutamisen laiminlyönnin osalta varsinaiset sopimusrikkomuksen seuraamukset voivat tulla kysymykseen ainoastaan tietyissä poikkeustapauksissa. Ensisijaisesti näissä tilanteissa sovelletaan kaupankohteen huolenpitoa koskevia periaatteita, joiden mukaan myyjällä on oikeus korvaukseen aiheutuneista kustannuksista riippumatta siitä, mistä syystä tavara on jätetty noutamatta tai vastaanottamatta. (HE 1986/93 S.39,104)

Myyjällä ei ole oikeutta vaatia minkään säännöksen perusteella, että tavara noudetaan tai vastaanotetaan (HE 1986/93 S.39). Sen vuoksi pääsääntöisesti kysymyksessä ei ole varsinainen velvollisuus siinä mielessä, että hän voisi aina saada oikeudelta suoritusuomion, joka pakottaa ostajan näihin toimenpiteisiin (Wilhelmsen et al 2006 S.176, Routamo 1996 S.154).

Myyjällä on samanlainen oikeus korvaukseen kuin myötävaikutusvelvollisuuden laiminlyönnin tapauksessa myös silloin, kun vahinkoa aiheutuu siitä, että ostaja viivästyy tavaran noutamisessa tai vastaanottamisessa. Tosin vastuun toteutumisen edellyttää sitä, että sopijapuolen tarkoituksena on päästä tavarasta myymällä eroon. (HE 1986/93 S.39)

Kysymyksessä olevat tilanteet kuvataan laissa niin, että kaupankohteen pois toimittamisella täytyy olla myyjän kannalta sopimuksen tai vallitsevien olosuhteiden perusteella erityistä merkitystä. Säännöksessä ei oteta sen tarkemmin kantaa, milloin tämä edellytys on katsottava täyttyneeksi, mutta näin ei kuitenkaan tapahdu ainoastaan sillä perusteella, että tavanomaiseen liikevaihtoon kuuluvat tavarat jätetään noutamatta tai vastaanottamatta. Lainkohdassa tarkoitettua tilanteesta on kysymys esimerkiksi silloin, kun rakennus myydään purettavaksi tai teollisuusjätettä uudelleenkäyttöä varten tai koko tavaravarasto kaupataan sen vuoksi, että tuotteille uhratut tilat on määrä tyhjentää tai purkaa (HE 1986/93 S.39).

Ostajallekin on asetettu tietynlainen velvollisuuksien täyttämistä koskeva ilmoitusvelvollisuus. Nimittäin hänen on ilmoitettava myyjälle esteestä ja sen vaikutuksista omiin sopimuksen täyttämismahdollisuuksiin, jos ilmenee suoritusvaikeuk-

sia. Tapauksessa, jossa myyjä ei saa kyseistä ilmoitusta kohtuullisen ajan kuluttua siitä, kun este on tullut tai sen olisi pitänyt olla ostajan tiedossa, hänellä on oikeus korvaukseen siitä vahingosta, joka olisi ollut vältettävissä ajoissa saapuneella ilmoituksella. (KL 10 Luku 58§)

Säännöstä ei kuitenkaan sovelleta kuluttajakauppaan (KSL 5 Luku 29§). Tämä merkitsee muun muassa sitä, ettei kuluttaja ole velvollinen ilmoittamaan ennakkoon elinkeinonharjoittajalle uhkaamassa olevasta maksuviivästyksestään (Kivi-vuori 1997 S.162).

Ilmoituksessa on esitettävä esteen laatu ja sen vaikutukset ostajan suorittamismahdollisuuksiin. Laiminlyöntitapauksessa korvausvastuu käsittää esimerkiksi myyjälle aiheutuneet valmisteluihin, valmistamiseen, kuljetukseen tai tavarain säilyttämiseen liittyvät ylimääräiset kustannukset, jotka olisi voitu välttää oikea-aikaisella estettä koskevalla tiedonannolla. (Routamo - Ramberg 1997 S. 413)

Ilmoitusvelvollisuus koskee sekä maksusteitä, että vaikeuksia, joiden takia ostaja ei kykene täyttämään kauppalaain tarkoittamaa myötävaikutusvelvollisuuttaan taikka noutamaan tai vastaanottamaan tavaraa. Säännös vastaa periaatteiltaan myyjän ilmoitusvelvollisuutta koskevaa säännöstä ja tässä yhteydessä voidaan viitata sen perusteluihin. (HE 1986/93 S.113)

4. Välittömien ja välillisten vahinkojen rajanveto

Välittömän ja välillisen vahingon rajanvedolla on huomattava merkitys tilanteessa, jossa vahinkolajien korvausedellytykset ovat erilaiset. Eri laissa ei ole muodostettu yhtenäistä määritelmää kyseisille vahinkotyypeille, vaan tämän asian suhteen esiintyy joitakin yksityiskohtaisia eroja. (Hemmo 2003 S.274)

Irtaimen kauppaa koskevassa laissa on omaksuttu korvausjärjestelmä, jonka mukaan välittömien ja välillisten vahinkojen hyvittämiseen sovelletaan erilaisia vastuuperusteita myyjän viivästyksen ja tavarassa olevan virheen, sekä ostajan puutteellisen myötävaikutuksen tapauksissa. Tämän vuoksi kahden vahinkolajin väli-

nen rajanveto muodostuu tärkeimmäksi vahingonkorvauksen määrää koskevissa säännöksissä käsiteltäväksi kysymykseksi. (HE 1986/93 S.123)

Vahinkolajierottelu ilmentää tausta-ajatusta, jonka mukaan sopimusrikkomus aiheuttaa velkojalle karkeasti ottaen kahden tyyppisiä seuraamuksia. Alkuvaiheessa syntyy suoritusvirheeseen nähden laadultaan ja määrältään tyypillisiä ja helposti ennustettavia välittömiä vahinkoja, joista seuraa velkojan erityisolosuhteista aiheutuvia, velallisen kannalta vaikeammin ennakoitavissa olevia ja syy-yhteyksessä etäisempiä välillisiä menetyksiä. (Savola 1997 S.863, Saarinen 1996 S.60, Hemmo 2003 S.273)

Lähtökohtaisesti viivästyvän myyjän voidaan olettaa tietävän, millaisia seurauksia suorituksen myöhästymisellä sopimusrikkomustyyppinä yleisesti on. Sitä vastoin häneltä ei todennäköisesti voida edellyttää niin hyvää yksittäisen ostajan toiminnan ja olosuhteiden tuntemusta, että kyseinen taho pystyisi ennakoimaan virheellisen menettelynsä vaikutukset tietyn asiakkaansa kannalta. (Saarinen 1996 S.60)

Tilanne saattaa kuitenkin muuttua ratkaisevasti tämän asian suhteen, mikäli osapuolten välillä on ollut esimerkiksi läheinen ja pitkäaikainen liikesuhde, jolloin myyjän voidaan perustellusti olettaa tuntevan juuri kysymyksessä olevan ostajan olosuhteet siinä määrin, että syntyvien vahinkojen ennakointi tulee mahdolliseksi. Yleiseksi välillisen ja välittömän menetyksen rajanvetokriteeriksi voi siten muodostua vahingon laadun ja laajuuden tyypillisuus ja ennakoitavuus sopimusrikkomuksen seurauksena nimenomaan virheelliseen menettelyyn syyllistyvän osapuolen kannalta tarkasteltuna. (Saarinen 1996 S.60-61)

Lähtökohtaisesti välittöminä vahinkoina on mahdollista pitää myös kaikkia sellaisia kustannuksia, joita syntyy suoritusvirheen kohteeksi joutuneelle osapuolelle sopimuksessa tarkoitetun pääsuorituksen saamisesta. Näin ollen muita sopimusrikkomuksesta aiheutuneita haittoja ja taloudellisia menetyksiä olisi pääasiallisesti pidettävä välillisinä vahinkoina. Kyseisen periaatteen mukaan niin kutsutut seurausvahingot, jotka eivät suoranaisesti johdu virheellisestä menettelystä, täytyisi katsoa muuksi kuin suoraksi tappioksi. (Routamo- Ramberg 1997 S.513)

Kauppalainsäädännössä vahinkolajien erotteleminen on toteutettu useista eri syistä määrittelemällä lakitekstissä välilliset vahingot, mikä aiheuttaa sen, että luetteloon kuulumattomia tappioeriä on pidettävä välittömänä menetyksenä ja siitä syystä epäselvissä tapauksissa korvausta täytyy suorittaa noudattamalla ankarampia vastuusääntöjä. Lisäksi kyseisen ratkaisun tarkoituksena on antaa tulkinta-apua tilanteissa, joissa vakiosopimuksissa käytetyissä vastuunrajoitusehdoissa on rajattu välilliset vahingot korvausvastuun ulkopuolelle ottamatta kantaa niiden sisältöön. Tällöin olisi katsottava, että kyseinen ehto koskee laissa nimenomaisesti mainittuja välillisiä vahinkoja, ellei olosuhteista muuta ilmene. (HE 1986/93 S.41)

Kauppalain valmisteluaineiston mukaan välittömien ja välillisten vahinkojen rajavedon taustalla on ollut pääasiassa kaksi oikeuspoliittista perusnäkökohtaa. Ensinnäkin korvattavien vahinkojen piiriin täytyy olla sitä suppeampi, mitä ankarampaa vastuuperustetta noudatetaan, muutoin vahingonkorvausvastuu muodostuisi liian ankaraksi. Siitä syystä kontrollivastuun perusteella korvataan ainoastaan sellaiset välittömät vahingot, joita voidaan pitää sekä määrältään, että laadultaan tavanomaisina asianomaisen sopimusrikkomuksen kannalta. Sitä vastoin syyteyhteyksessä kaukaisemmat ja vahingonaiheuttajan kannalta vaikeammin ennakoitavissa olevat välilliset menetykset korvataan ainoastaan tuottamuksen perusteella. (HE 93/1986 S.41, Savola 1997 S.863)

Sopimusrikkomuksen kohteeksi joutuneella osapuolella on tavallisesti valittavana useita erilaisia keinoja virheellisen menettelyn vaikutusten rajoittamiseksi. Toisen vahingonkorvaussäännösten taustalla olevan näkökohdan mukaan on pyrittykin sellaiseen ratkaisuun, ettei velkojan oikeus korvaukseen olennaisesti riipu virheen jälkeen vahingon rajoittamiseksi valituista keinoista. Tämä omaksuttu periaate on sopusoinnussa myös sopijapuolen vahingon rajoittamisvelvollisuutta koskevien säännösten kanssa. Vahingonkorvaussäännökset eivät saisi vaikuttaa niin, että ostaja oikeuksiensa turvaamiseksi katsoisi paremmaksi valita suurempaa vahinkoa aiheuttavan ratkaisun. (HE 1986/93 S.41, Savola 1997 S.863)

Kauppalakiin onkin sisällytetty myös sopimusrikkomuksesta aiheutuneiden menetysten torjuntatoimenpiteisiin liittyvä välillisten vahinkojen alaa rajoittava säännös, jonka mukaan tuottamuksen perusteella ei korvata sellaisia tappioita, jotka

aiheutuivat muun kuin epäsuorien menetysten luettelossa olevan vahinkoerän rajoittamisesta (KL 13 Luku 67§ 3). Kuluttajansuojalaissakin on asiasisällöltään samanlainen välillisen vahingon määritelmää täydentävä lainkohta, jolla on pyritty estämään ostajan joutumista huonompaan asemaan silloin, kun hän suorittaa lain edellyttämiä toimenpiteitä myyjän sopimusrikkomuksesta aiheutuneen vahingon pienentämiseksi (HE 360/1992 S.11,55).

Säännöksellä rajoitetaan lähtökohtaisesti välillisinä vahinkoina pidettävien erien käsittelemistä epäsuorien menetysten lailla, eli se kasvattaa mahdollisuuksia niiden korvaamiseen välittömän vahingon tavoin (Saarinen 1996 S.57). Lainkohdassa on omaksuttu tietynlainen surrogaattiperiaate, nimittäin rajoittamistoimien aiheuttaessa välilliseksi menetykseksi katsottavia vahinkoeriä nämä kasvaneet epäsuorat tappiot korvataan välittömiä vahinkoja koskevien periaatteiden mukaisesti, koska sillä tavalla olisi hyvitetty myös ilman torjuntatoimenpiteitä aiheutuneet suorat menetykset (Hoppu 1988 S.56).

Ehkäiseviin toimenpiteisiin ryhdytään myös vastapuolen vahingonkorvausvelvollisuuden rajoittamiseksi ja siitä syystä kohtuullisena pidettiin sitä, että sopijapuoli saa korvauksen niiden aiheuttamista kustannuksista. Valitut keinot eivät saisi kuitenkaan johtaa siihen, että velvollisuus tällaisten kulujen hyvittämiseen parantaa vahinkoa kärsineen oikeutta korvaukseen (HE 1986/93 S.43). Sopimusrikkomuksen kohteeksi joutuneen onkin turvaututtava vastapuolen kannalta edullisimpaan ratkaisuun, joka selvitetään tapauskohtaisella harkinnalla. Muuntamismahdollisuus ei voi avata tilaisuutta välillisten vahinkojen korvaamiselle asetettujen yleisten rajoitusten kiertämiseen.(Saarinen 1996 S.62)

Sopijapuolen pyrkiessä rajoittamaan virheellisen menettelyn vuoksi aiheutuneita menetyksiä hänelle voi käytetyistä vähentämistoimenpiteistä johtuen syntyä laissa mainittuja välillisenä vahinkona pidettäviä eriä samalla kun välitön tappio pienee, jolloin kyseisellä tavalla aiheutunut epäsuora vahinko korvataan kontrollivastuusäännösten mukaisesti. Näin ollen rikkomuksesta kärsivä osapuoli ei joudu huonompaan asemaan turvautuessaan välittömän vahingon rajoittamiseksi välillisiä menetyksiä aiheuttavaan toimintavaihtoehtoon.(HE 1986/93 S.129)

Ostaja saattaa esimerkiksi antaa tuotantonsa pysähtyä tai hidastua kateoston suorittamisen tai toisen vastaavanlaisen tavarantoimituksen vuokraamisen sijasta, jos valmistuksen tason vähentymisestä aiheutuvat liikevoiton menetykset muodostuvat pienemmiksi kuin myyjän suoritusvelvoitteesta johtuvat kustannukset. Tällöin ostaja voi saada korvaukset lain mukaan välillisten vahinkojen piiriin kuuluvasta erästä välittömien menetyksien tavoin. (HE 1986/93 S.129)

4.1 Välittömät vahingot

Kauppalain valmisteluaineiston merkitys korostuu vahinkolajien erottelun kannalta sen vuoksi, että siinä käsitellään yksityiskohtaisesti välittömän vahingon käsitettä ja esitetään siitä konkreettisia esimerkkejä. Laissa omaksuttu rajanvetoperiaate edellyttäisi ainoastaan välillisten vahinkojen määrittämistä, koska välittömänä tappiona pidetään muita kuin nimenomaiseen luetteloon kuuluvia menetyksiä. Hallituksen esityksessä on kuitenkin menty tätä pidemmälle ja selvitetty, minkä tyyppiset kuluerät jäävät välittömien vahinkojen ryhmään. (Hoppu 1988 S.56)

Lakiteknistä ratkaisua tärkeämpänä pidettiin vahinkolajien välisen rajanvedon muodostumista sisältönsä osalta, minkä takia esitöissä on pyritty kyseisen asian selventämiseksi määrittämään välittömän vahingon tärkeimmät tyypit. Kontrollivastuun mukaisesti korvattavien menetyksien kuvausta ei kuitenkaan pidetä tyhjentyvänä ja tarkoituksena on, että ainoastaan lakitekstissä mainitut tappiot, sekä muut niihin rinnastettavissa ja vaikeasti ennakoitavissa olevat vahingot täytyy hyvittää noudattamalla sopimusrikkomukseen syyllistyneen kannalta lievempää vastuuperustetta. (HE 1986/93 S.41–42)

Lain valmisteluaineiston mukaan tyyppillisinä välittöminä vahinkoina pidetään vastapuolen sopimusrikkomuksesta aiheutuneita selvittelykustannuksia. Kysymys voi olla puhelin-, telex-, posti- ja matkakuluista, sekä esimerkiksi tavarassa olevan virheen paikantamisesta, tutkimisesta ja sen vaikutusten selvittämisestä aiheutuneista menoista. (HE 1986/93 S.42,125)

Ostajan purkaessa kaupan myyjän rikkomuksen vuoksi maksettava korvaus suorista menetyksistä kattaa muun muassa tullit, verot ja tehdyt maksut siltä osin, kun niitä ei ole palautettu. Välittöminä vahinkoina pidetään myös virheelliseksi osoitautuneen tavaran asentamisesta aiheutuneita ja hyödyttömäksi käyneitä menoja samoin kuin sopimusrikkomuksen vuoksi syntyneitä ylimääräisiä kuljetuskustannuksia ja muita vastaavanlaisia kuluja. Turhiksi osoittautuneita kontrollivastuun perusteella korvattavia menoja voi syntyä esimerkiksi sopimuskumppanin vuokrauksessa varastotilat tuotteille, joita ei toimiteta sovittuna aikana tai, jos virheen vuoksi toimintakyvytön auto, vene tai laiva joudutaan hinaamaan korjattavaksi. (HE 1986/93 S.42,125)

Arvioitaessa, onko tiettyä tappioerää pidettävä välittömänä tai välillisenä, ei ratkaisevaa merkitystä ole sillä, aiheutuiko sopimusrikkomuksesta kärsineelle osapuolelle suoranaisia ulkopuoliselle taholle maksettuja kuluja, vai muodostuiko vahinko yrityksen sisäisistä ylimääräisistä kustannuksista (HE 1986/93 S.42,125). Näin ollen ostajan lähettäessä turhaan kuorma-auton noutamaan tavaraa, jota myyjän viivästyksen vuoksi ei ole mahdollista ottaa vastaan sovittuna aikana, hänen oikeutensa saada aiheutuneet ylimääräiset rahdit korvatuksi välittömänä vahinkona ei periaatteessa riipu siitä, onko käytetty omaa, vai ulkopuolisen yrityksen kuljetuskalustoa (HE 1986/93 S.125).

Välittömiin vahinkoihin kuuluvat myös kaupan johdosta syntyneet, mutta sitoumuksen rikkomuksen vuoksi hyödyttömäksi käyneet kulut ja muut kustannukset. Näihin lukeutuvat esimerkiksi vahinkoa kärsineelle sopijapuolelle jälkeenpäin puretun sopimuksen tekemisestä ja täyttämisestä syntyneet menot, kuten tarjousten laatimisesta aiheutuneet turhiksi käyneet kustannukset. Suoraksi tappioksi voidaan katsoa myös menoerät, joita vahinkoa kärsineelle sopijapuolelle on aiheutunut esimerkiksi korvaavan tavaran vuokraamisesta viivästyksen keston ajaksi, tai siihen saakka kunnes kaupan kohteessa oleva virhe ehditään korjata. (HE 1986/93 S.42)

Myyjä on velvollinen ja toisaalta myös oikeutettu tavarassa olevan virheen korjaamiseen, tai uuden toimituksen suorittamiseen. Hänen jättäessä lain tai sopi-

muksen mukaisen korjausvelvollisuutensa täyttämättä ostajalle syntyy vahingonkorvaussäännöksistä riippumaton oikeus korvaukseen vian poistamiseksi tarvittavista kohtuullisista kuluista. (HE 1986/93 S.126)

Tietyissä tilanteissa edellytykset virheen korjauskulujen korvaamiselle saattavat kuitenkin jäädä täyttymättä, jolloin näistä kustannuksista on mahdollista saada hyvitystä vahingonkorvaussäännösten nojalla. Esimerkiksi voi syntyä tapauksia, joissa vian poistaminen aiheuttaa myyjälle hänen yksilöllisistä olosuhteista johtuen kohtuuttomia menoja tai haittaa, mutta siitä huolimatta kyseinen toimenpide sinänsä katsotaan teknis-taloudellisesti mahdolliseksi ja tarkoituksenmukaiseksi. Tällöin ostajalle viallisen tavaran korjauksesta aiheutuneita kuluja pidetään välittömänä vahinkona.(HE 1986/93 S.125)

Ostajan laiminlyödessä myötävaikutusvelvollisuuteensa kuuluvan tavaran valmistuksessa tarvittavan materiaalin hankinnan myyjä voi ostaa sen itse muualta, jolloin hänelle kyseisestä toimenpiteestä aiheutuneet ylimääräiset kustannukset ovat kokonaisuudessaan välitöntä vahinkoa (HE 1986/93 S.126). Kateostossa tai kate-myynissä syntyvää hinnaneroa, sekä näistä toimenpiteistä aiheutuvia ylimääräisiä kustannuksia pidetään välittömänä vahinkona. Lisäksi myös käyvän hintatason perusteella laskettava alkuperäisen sopimuksen mukaisten ja korvaavassa suorituksessa käytettyjen vastikkeiden välistä eroa on kohdeltava samalla tavalla.(HE 1986/93 S.42,126)

Tuotannolliseen, tai muuhun vastaavaan käyttöön tarkoitettujen tavaran toimituksen viivästyessä tai sen osoittautuessa virheelliseksi ostaja saattaa tilapäisesti vuokrata itselleen korvaavan tuotteen kyetäkseen jatkamaan tuotantoaan, tai muuta toimintaansa, jolloin siitä aiheutuvat kulut ovat välitöntä vahinkoa. Osapuolen onnistuessa rajoittamaan kyseisellä tavalla sopimusrikkomuksesta aiheutuvia tappioita on tätä menettelyä pidettävä kateostoon rinnastettavana toimenpiteenä, josta koituvat kustannukset on hyvittävä samoin perustein.(HE 1986/93 S.126)

Välittömäksi vahingoksi katsotaan myös kulut, joita ostajalle aiheutuu myyjän viivästyneen tai virheellisen suorituksen takia hyväksi käytetyistä korvaavista

ulkopuolisen yrityksen tarjoamista palveluista. Kysymys voi olla esimerkiksi tilatun kopiokoneen toimituksen viivästymisen, tai siinä olevan virheen korjaamisen ajaksi hyödynnetyistä kolmannen osapuolen kopiointipalvelujen aiheuttamista kuluista.(HE 1986/93 S.126)

Myyjän suorituksen korvaamisesta aiheutuvasta kateostoon, vastaavanlaisen tavaran vuokraamiseen tai ulkopuolisten palvelujen käyttämiseen rinnastettavasta vahinkoerästä on kysymys, mikäli kustannuksia aiheutuu ostajan pyrkiessä yrityksensä sisäisin järjestelyin korvaamaan toisen osapuolen virheellisen menettelyn. Esimerkiksi tilatun koneen toimituksen viivästyessä voidaan teettää ylitöitä tuotannon pitämiseksi riittävällä tasolla vanhallakin laitteistolla, jolloin tämäntyyppisestä järjestelystä aiheutuvia kustannuksia, eli lähinnä ylityökorvauksia, on pidettävä välittöminä vahinkoina.(HE 1986/93 S.126)

Välittömänä vahinkona korvataan myös sellaiset erät, jotka ostaja on myyjän suoritusvirheen takia joutunut maksamaan omalle sopimuskumppanilleen suoran menetyksen lailla, mikäli kyseisellä tavalla syntynyt korvausvelvollisuus on todella aiheutunut aikaisemman myyntiportaan sopimusrikkomuksesta, eikä ostajan omasta laiminlyönnistä (HE 1986/93 S.127). Edellytyksenä kuitenkin on, ettei tällaista menetystä voida pitää kauppalaissa nimenomaisesti lueteltuna muuna samankaltaisena, vaikeasti ennakoitavana välillisenä vahinkona (Routamo - Ramberg 1997 S.507).

Näin ollen edelleen myydyn tavaran osoittautuessa virheelliseksi ostaja on oikeutettu korvaukseen niistä suoritetuista ylimääräisistä kuluista, jotka koskivat virheen korjaamista tai uutta toimitusta ja kyseisiä kustannuseriä pidetään välittömänä vahinkona. Sellaisessa tilanteessa sopijapuoli saattaa myös olla velvollinen suorittamaan omalle sopimuskumppanilleen hinnanalennusta tai vahingonkorvusta tavarassa olleen virheen perusteella, jolloin tällaiset sopimusrikkomuksesta aiheutuvat korvaukset aikaansaavat ostajalle takautumisoikeuden myyjää kohtaan ja ne on katsottava suoraksi menetykseksi. Tällöin myyjän korvausvastuu määräytyy hänen ja ostajan välisessä sopimuksessa mainitun vastikkeen perusteella, eikä käytetyn jälleenmyyntihinnan pohjalta.(HE 1986/93 S.127)

Myyjän toimituksen myöhästyminen voi aiheuttaa sen, että ostaja viivästyy suhteessa seuraavaan portaaseen ja on tämän vuoksi velvollinen korvaamaan tällaiselle sopimuskumppanille aiheutuneet välittömät vahingot. Sellaisissa viivästystilanteissakin myyjää kohtaan syntyvä takautumisvaatimus on korvattava suoran tappion lailla. Näin on pyritty kanavoimaan lopullinen vastuu siihen portaaseen, josta viivästys on saanut alkunsa. (Wilhelmsson et al 2006 S.92)

Sitä vastoin ostajan joutuessaan viivästyksen perusteella maksamaan huomattavan suuren sopimussakon on kyseisellä tavalla syntyneitä kuluja yleensä pidettävä välillisenä vahinkona. Näin ollen ostaja ei voi saada korvausta tällaisesta vahinkoerästä välittömiä menetyksiä koskevien periaatteiden mukaisesti siinäkään tapauksessa, jossa hän teettää ylitöitä kyseisen sakon välttämiseksi. (HE 1986/93 S.43,127) Lähtökohdaksi voidaan asettaa se, että osapuolen on sellaisten tilanteiden varalta turvattava asemansa tavarantoimittajaan nähden käyttämällä sopimussakkolausekkeita myös tämän kanssa tehtävissä sitoumuksissa (HE 1986/93 S.127).

Kanavoitaessa vastuuta edelliselle myyntiportaalle ostajan omalle sopimuskumppanille maksetuista välittömistä vahingoista on aina tapauskohtaisesti päätettävä, millä tavalla sivulliselle suoritettava korvaus jakautuu erityyppisten menetysten kesken. Tällöin on kyettävä erottamaan, missä määrin maksettu hyvitys tarkoittaa välittömien ja välillisten vahinkojen johdosta aiheutuneita kustannuksia, mikä voi luonnollisesti osoittautua äärimmäisen epäkäytännölliseksi, tai jopa mahdottomaksi, koska tavallisesti osapuolet kiinnittävät huomiota ainoastaan suoritettuun rahamäärään keskinäisiä välejä selvitettäessä. Kumpikaan ei välttämättä ole kiinnostunut, mistä eristä kokonaissumma täsmällisesti ottaen muodostuu. (Routamoberg 1997 S.511)

Vaadittaessa omalle sopimuskumppanille suoritettua vahingonkorvausta edelliseltä myyntiportaalta ongelmalliseksi voi osoittautua myös sen ratkaiseminen, onko korvausta jouduttu maksamaan kokonaan tai ainoastaan osittain ostaja oman myyjän aiheuttaman suoritushäiriön takia, vai muista syistä. Tätä vaikeuttaa se, että edelleenmyyty tavara saattaa olla hieman erilainen kuin ostohetkellä, koska siihen

on voitu kohdistaa uusia toimenpiteitä, kuten varastointia tai jatkojalostusta. (Routamo-ramberg 1997 S.512)

4.2 Kauppalain mukaiset välilliset vahingot

Vahingonkorvauksen määrää koskeva säännös rakentuu periaatteelle, jonka mukaan välilliset vahingot on määritelty yksityiskohtaisesti, mistä johtuen muita eriä on pidettävä välittömänä menetyksenä ja korvattava tuottamuksesta riippumattoman periaatteen mukaisesti. Tämän vuoksi epäsuorien tappioiden kartoittaminen muodostuu vastuusäännösten kannalta ratkaisevaksi tekijäksi. (Hoppu 1988 S.56)

Kauppalain mukaan välillisenä vahinkona pidetään tuotannon tai liikevaihdon vähentymisestä tai keskeytymisestä aiheutuvia tappioita (KL 13 Luku 67§ 3). Säännöksessä tarkoitetaan tilanteita, joissa ostaja menettää myyjän sopimusrikkomuksen vuoksi mahdollisuuksia toimintansa jatkamiseen ajattelemallaan tavalla, minkä seurauksena hänen tuotantonsa tai liikevaihtonsa määrä alenee (Routamo-Ramberg 1997 S.504-505).

Näin ollen tähän ryhmään kuuluvat ne liiketulon menetykset, joita ostajalle aiheutuu siitä, että hän menettää myyjän suoritushäiriön takia mahdollisuuksia sopimusten tekemiseen omien asiakkaittensa kanssa, tai pitkäaikaisten juoksevien toimitussitoumustensa täyttämiseen (HE 1986/93 S.127). Kysymys on tyypillisesti tilanteista, joissa kaupankohtena on ostajan omassa toiminnassa käytettäväksi tarkoitettu tavara, kuten tuotantolaitteisto, raaka-aine, puolivalmiste tai komponentti (Wilhelmsson et al 2006 S.92).

Liikevaihto saattaa pienentyä esimerkiksi siitä syystä, että tuotannon vähentymisestä tai keskeytymisestä on aiheutunut kapasiteetti- tai varastovajausta, mikä vaikeuttaa tuotteiden markkinointia tai heikentää yrityksen kilpailukykyä sen joutuessa varaamaan itselleen tavallista pidempiä toimitusaikoja. Välilliseksi vahingoksi katsotaan myös liiketulon väheneminen sillä perusteella, että tavaran markkina-arvo laskee toimituksen viivästymisen aikana, mikä takia siitä saadaan jälleennyynnissä alhaisempi hinta. (HE 1986/93 S.127)

Suorituksen myöhästyessä ostaja voi joutua myös normaalin inflaation tai erityisen hintamuutoksen, kuten indeksiehdon vuoksi maksamaan korkeampaa hintaa myyjälle itselleen. Johdonmukaiselta vaikuttaisi se, että myös kyseisellä tavalla lisääntyneet hankintakustannukset on katsottava epäsuoraksi menetykseksi. Eräänä lisäperusteena siihen voidaan mainita se tosiseikka, että sopimusta rikkova myyjä ei kykene useimmissa tilanteissa ennakoimaan, voiko sopijakumppani ja millä tavalla saada omassa hinnoittelussaan hyvityksen tällaisesta kustannusten noususta. Ostajan kannalta tämä ratkaisu tarkoittaisi sitä, että hän voi joutua tilanteeseen, jossa vastapuoli on sopimusrikkomuksesta vastuussa, mutta siitä huolimatta oikeutettu korkeampaan hintaan, ellei virhe aiheutunut myyjän tuottamuksesta menettelystä. (Routamo - Ramberg 1997 S.505)

Säännöksen mukaisia epäsuoria vahinkoja voi syntyä myös silloin, kun kaupan kohteena olevassa tuotantoprosessia varten tarkoitettussa koneessa esiintyy toimintahäiriöitä, minkä seurauksena sillä valmistetut tai työstetyt tavarat ovat heikolaatuisempia. Kyseisessä tapauksessa tuotteet voidaan myydä tavallista alhaisemalla hinnalla, mistä aiheutuu tulojen menetyksiä. (HE 1986/93 S.127)

Välilliseksi tappioksi on katsottava myös se, että ostaja saa kateostossa huonompi-laatuisen tavaran kuin mikä myyjän oli määrä toimittaa ja tämän seurauksena hänen tuotantonsa hidastuu. Lisäksi erilaiset goodwill – menetykset, siltä osin kuin niitä voidaan ylipäänsä pitää korvauskelpoisina erinä, ovat epäsuoria vahinkoja. (HE 1986/93 S.42) Tällaisia tappioita voi aiheutua esimerkiksi liikevaihdon pienentyessä sen vuoksi, että omat suoritukset jäävät kokonaan pois tai viivästyvät, mikä johtaa liikearvon ja sitä kautta markkinaosuuksien menetykseen (Routamo 1996 S.218).

Välillisiä vahinkoja voi aiheutua myös niin, että tuotannon lykkääntyessä valmistuskustannukset nousevat palkankorotusten tai muiden kohonneiden kulujen ja maksujen vuoksi. Ostajan valmistusprosessin pysähtyessä myyjän sopimusrikkomuksen vuoksi hän voi joutua maksamaan työpalkkoja, tai sellaisia immateriaali-oikeuksien lisenssimaksuja, jotka on suoritettava tuotannon määrästä riippumatta. (HE 1986/93 S.42)

Käytännössä lainkohdassa tarkoitettujen epäsuorien vahinkojen korvauskysymykset saattavat muodostua vaikeaksi, mikä johtuu osittain vahingonkorvausvelvollisuuden edellytysten selvittämisen hankaluudesta ja myös aiheutuneen vahingon määrän laskemiongelmista. Ostajan vaatiessa korvausta menetetyn tuotannon tai liikevaihdon perusteella myyjällä on mahdollisuus väittää, että kyseinen vahinko ei ole aiheutunut hänen sopimusrikkomuksestaan, vaan toimialan kiristyneestä kilpailutilanteesta, virheellisistä markkinointitoimista tai taloudellisesta laskusuhdanteesta. Teoreettisella tasolla syy- ja seuraussuhteet ovat eriteltävissä, mutta käytännössä ei voida läheskään aina yksiselitteisesti päätellä, menettikö ostaja mahdollisuutensa sopimusten tekemiseen myyjän virheellisen menettelyn, vai alan kilpailutilanteen tai muun vastaavan syyn vuoksi. (Hoppu 1988 S.59)

Vastaavanlaisia ongelmia esiintyy myös vahingon määrän selvittämisessä, nimittäin tuotannon tai liikevaihdon alentuminen ei vielä sinänsä osoita, että ostaja on kärsinyt vähennyksen verran tappioita. Sellaisessa tilanteessa pienenevät yleensä valmistuksen muuttuvat kustannukset ja niiden alentuneen määrän tarkka selvittäminen voi käytännössä osoittautua työlääksi ja ongelmalliseksi kysymykseksi. Lisäksi myös ostajan velvollisuus rajoittaa sopimusrikkomuksesta aiheutuneita vahinkojaan kohtuullisin toimenpitein kasvattaa korvausmäärän arvioimisen harkinnanvaraisuutta. (Hoppu 1988 S.60)

Kauppalain mukaan välilliseksi menetykseksi katsotaan myös muu vahinko, joka aiheutui siitä, ettei tavaraa voida käyttää tarkoitetulla tavalla (KL 13 Luku 67§ 2). Säännöksen mainituista tilanteista on kysymys, mikäli virhe tai viivästys aiheuttaa taloudellista haittaa, koska vahingonkorvausvelvollisuutta ei voida asettaa, jos menettelystä ei ole aiheutunut konkreettisia tappioita (Hoppu 1988 S.62).

Kyseinen vaatimus täyttyy muun muassa silloin, kun ostaja ottaa palvelukseensa henkilökuntaa käyttämään tilattua konetta ja myyjän toimituksen myöhästyessä voivat palkkakustannukset viivästysajalta käydä hyödyttömiksi sovitusta luovutusajankohdasta lukien, jolloin ne korvataan lainkohdan nojalla välillisenä vahinkona (HE 1986/93 S.42).

Tilatun kopiokoneen tai tekstinkäsittelylaitteen luovutuksen viivästyminen saattaa hidastaa tai vaikeuttaa yrityksen juoksevien toimintojen suorittamista aiheuttamatta kuitenkaan konkreettisia taloudellisia menetyksiä, kuten liikevaihdon alentumista. Vastaavanlainen tilanne on kysymyksessä silloin, kun esimerkiksi maanviljelijän hankkima maatalouskone, tai yrityksen ostama auto on virheen vuoksi tietyn ajan poissa käytöstä ilman, että siitä aiheutuisi tai olisi osoitettavissa suoranaisia taloudellisia vahinkoja. Tällaisesta tavaran käyttöhyödyn menetyksestä yleisten vahingonkorvausperiaatteiden mukaan suoritettavia eriä, kuten niin sanottuja seisontakorvauksia on kuitenkin pidettävä välillisenä vahinkona. (HE 1986/93 S.127–128) Seuraavaa oikeustapausta voidaan käyttää havainnollistavana esimerkkinä säännöksen tarkoittamasta tavaran menetetyistä käyttöhyödyistä.

KKO 1992:86. A oli myynyt B:lle veneen, jonka moottori todettiin myöhemmin vaurioituneeksi, nimittäin ensikäynnistyksen aikana molempien osapuolten läsnä ollessa sylinterilohkossa havaittiin repeämä, joka aiheutui jäähdytysjärjestelmään talveksi jääneen veden jäätymisestä ja joka teki kaupan kohteen käyttökelvottomaksi. Virheestä aiheutui B:lle ylimääräisten kustannusten lisäksi vahinkoa myös siinä, ettei hän voinut tarpeellisten korjaustoimenpiteiden vuoksi käyttää hankittua venettä kolmen kuukauden ajan. Tavarassa olevaa vikaa ei voitu tavallista huolellisuutta noudattaen havaita ennen moottorin käyttöön ottamista, eikä se aiheutunut A:n tuottamuksesta, joten häntä ei asetettu vahingonkorvausvastuuseen siitä välillisestä vahingosta, ettei B pystynyt käyttämään kaupankohdetta.

Kauppalain mukaisena välillisenä vahinkona pidetään myös sivullisen kanssa tehdyn sopimuksen raukeamisen tai sen oikean täyttämättä jättämisen vuoksi saamat- ta jäänyttä voittoa (KL 13 Luku 67§ 3). Säännös on laadittu silmällä pitäen tilanteita, joissa ostaja tekee sopimuksen tilattujen tai hankittujen tavaroiden myymisestä edelleen joko sellaisenaan, tai jatkojalostettuina ja joissa myyjän virheellinen menettely aiheuttaa solmitun jälleenmyyntisopimuksen purkautumisen. Tällöin hän menettää sen voiton, joka muutoin olisi saatu tämäntyyppisen velvoitteen oikeanlaisesta täyttämisestä. (HE 1986/93 S.128)

Kyseisissä tilanteissa aiheutuneen vahingon suuruus riippuu toimenpiteistä, joihin ostaja on ryhtynyt. Lisäksi sopijakumppanin menettämän tuoton määrä saattaa

olla myyjän kannalta vaikeasti ennakoitavissa, koska se riippuu sopimuksesta, johon hän ei pysty vaikuttamaan ja josta myyjäpuoli saattaa olla tietämätönkin. Siitä syystä on pidetty oikeampana, että jälleenmyyntisopimuksen purkautumisen vuoksi saamatta jäänyt voitto täytyy korvata välillisiä vahinkoja koskevien säännösten mukaisesti.(HE 1986/93 S.43)

Ostajan kyetessä täyttämään sitoumuksensa osittain epäsuorana vahinkona pidetään vain saamatta jääneen voiton osuutta. Sitä vastoin hänen joutuessa suorituksensa epätäydellisyyden vuoksi maksamaan omalle asiakkaalleen vahingonkorvusta voidaan tällaiset erät korvata välittömän menetyksen tavoin. (Routamoberg 1997 S.510–511)

Välillisenä vahinkona pidetään myös voittoa, joka menetetään vastapuolen suoritusta edellyttävän, sivullisen kanssa tekeillä olevan sopimuksen raukeamisen vuoksi, mikäli tämä on aiheutunut myyjän laiminlyönnistä. Esimerkiksi ostaja on saattanut tilata erikoislaitteen määrätyn neuvotteluvaiheessa olevan velvoitteen täyttämistä varten ja myyjän toimituksen myöhästymisen vuoksi tämä sivullisen kanssa valmisteilla ollut sopimus jää syntymättä.(HE 1986/93 S.128)

Välillistä vahinkoa ovat myös menetykset, joiden syynä ovat muulle omaisuudelle kuin myydylle tavaralle aiheutuneet vauriot (KL 13 Luku 67§ 4). Kauppalaissa ei nimenomaisesti säännellä siitä, missä määrin virheellisen tavaran aiheuttamia henkilövahinkoja, tai muuhun kuin kaupankohteeseen kohdistuvia vaurioita on arvioitava irtaimen kaupassa noudatettavien vahingonkorvausperiaatteiden mukaisesti (HE 1986/93 S.128).

Oikeuskäytännössä on muodostunut kanta, jonka mukaan myyjän velvollisuus korvata tavaran aiheuttama henkilövahinko ei määräydy sopimusoikeudellisten säännösten perusteella. Sitä vastoin tuotevahinkojen osalta ei ole vakiintunut selkeitä periaatteita sen suhteen, miten laajasti kyseisten vaurioiden arvioinnissa on noudatettava irtaimen kaupassa omaksuttuja vastuusääntöjä. Lähtökohtana siten on, että pääosin sellaiset vauriot jäävät kyseisen lain käyttöalan ulkopuolelle silloinkin, kun menetysten kärsijänä on ostaja.(HE 1986/93 S.128)

Kauppalain vahingonkorvaussäännösten soveltamista voidaan kuitenkin pitää tarkoituksenmukaisena määrätyn suppeahkon tuotevahinkojen ryhmän osalta. Kysymys on sellaisista myydyn tavaran virheestä aiheutuvista muuhun omaisuuteen kohdistuvista vahingoista, jotka läheisesti ja ennalta arvattavasti liittyvät kaupan kohteena olevan tuotteen käyttötarkoitukseen.(HE 1986/93 S.128)

Kysymys on yhtäältä tilanteista, joissa myyty tavara liitetään ainesosaksi muuhun esineeseen, tai aineeseen ja vahinko kohdistuu kyseiseen omaisuuteen. Esimerkkinä tästä voidaan mainita se, että raaka-aine tai komponentti vahingoittaa siitä valmistettavaa esinettä. Tähän ryhmään kuuluvat myös tapaukset, joissa vaurioita aiheutuu varallisuudelle, jonka työstämiseen kaupankohde on tarkoitettu tai jolla on muu samankaltainen välitön käyttöyhteys myytyyn tuotteeseen. Esimerkiksi luovutetussa koneessa oleva vika saattaa vahingoittaa käsiteltävää materiaalia, tai virheellinen sähkölaite vaurioittaa toista laitetta, johon se on käyttötarkoituksensa mukaisesti kytketty.(HE 1986/93 S.128)

Kauppalain mukaan välillisenä vahinkona pidetään myös muuta samankaltaista vaikeasti ennakoitavissa olevaa vahinkoa (KL 13 Luku 67§ 5). Säännös koskee sellaisia mahdollisia tappioeriä, jotka asiallisesti ovat rinnastettavissa muiden laissa mainittujen vahinkotyyppien kanssa. Kyseinen täydentävä lainkohta katsottiin tarpeelliseksi, koska kaikkia mahdollisia ajateltavissa olevia vahinkoja ei voida ottaa lakitekstissä tyhjentävästi huomioon. Lisäksi sillä on pyritty välttämään sellainen lopputulos, jossa kaikki nimenomaisesti mainitsemattomat tappiot katsottaisiin välittömäksi vahingoksi.(HE 1986/93 S.128–129)

Kyseisellä säännöksellä on keskeinen merkitys välittömien ja välillisten vahinkojen rajanvedon ja samalla myös kontrolli- ja tuottamusvastuun perusteella korvattavien menetysten kannalta. Laissa omaksuttujen erotteluperiaatteiden vuoksi välittömien vahinkojen määrä pienenee ja välillisten menetysten ala muodostuu sitä suuremmaksi, mitä pidemmälle tappiot katsotaan samankaltaisiksi lakitekstissä mainittujen tapausten kanssa. (Hoppu 1988 S.64)

Kauppalaisissa oleva välillisiä vahinkoja koskeva luettelo ei näin ollen muodostu tarkkarajaiseksi, vaan epäsuoraksi tappioksi voidaan katsoa myös siitä ilmeneviin

tapauksiin rinnastettavat vahinkotyytit (Hoppu 1988 S.64). Säännöksen tarkoitettaman menetyksen on tavalla tai toisella muistutettava laissa nimenomaisesti mainittuja eriä, minkä lisäksi sen on täytynyt olla vaikeasti ennakoitavissa (Routamo-Ramberg 1997 S.509).

Nämä tunnusmerkit ovat tulkinnanvaraisia ja lainkohtaa sovellettaessa on lueteltuja tapauksia pidettävä ainoastaan esimerkkeinä epäsuorien menetysten tyypeistä ja tämä säännöksen nojalla muutkin samantapaiset vahingot ovat kauppalaan mukaisia välillisiä tappioita. Lisäksi vaikean ennakoitavuuden vaatimus antaa vielä suuremman liikkumavaran harkinnalle. Aiheutunutta kustannusta on pidettävä välittömänä vahinkona ja korvattava tuottamuksesta riippumatta, mikäli nämä edellytykset eivät täyty.(Hoppu 1988 S.65)

Kyseisestä lainkohdasta ilmenee myös se, että menetyksen ennalta arvattavuus nimenomaan korvausvelvollisen osapuolen näkökulmasta tarkasteltuna muodostuu yhdeksi keskeiseksi kriteeriksi vahinkolajien välisessä rajanvedossa (Wilhelmsson et al 2006 S.94). Säännöksen osalta on kuitenkin muistettava, ettei sitä voida lukea siten, että välittömien vahinkojen tavoin korvattaisiin myös vaikeasti ennakoitavatkin menetykset, nimittäin kaikkien vahinkoerien osalta on mietittävä, jäävätkö ne liian etäisinä ja yllätyksellisinä sopimusrikkomuksen seurauksina korvausvelvollisuuden ulkopuolelle (Routamo 1996 S.219).

Toisaalta sitä ei pidä tulkita myöskään niin, että kauppalaan mukaisen välillisen vahingon täytyy aina olla vaikeasti ennakoitava. Useimmissa tapauksissahan voidaan pitää itsestään selvänä sitä, että myöhästynyt tai virheellinen suoritus aiheuttaa muun muassa tuotantokatkoksia tai ongelmia suhteessa kolmansiin.(Routamo 1996 S.219, Wilhelmsson et al 2006 S.94)

Lainkohdan perusteella on välillisenä menetyksenä pidettävä esimerkiksi korkotappiota, jonka ostaja kärsii myyjän suorituksen myöhästyessä sen vuoksi, että sopimuksen mukaisiin ennakkomaksuihin käytetty pääoma on viivästyksen kestäessä hyödyttömässä käytössä. Sama koskee myös tulojen menetyksiä, jotka aiheutuivat yksityiskäyttöön hankitun tavarantoimittajalle siitä, että hänen on käytettävä työaikaansa sopimusrikkomuksen selvittelyyn.(HE 1986/93 S.129)

Selkeänä esimerkkinä säännöksen tarkoittamasta samankaltaisesta välillisestä vahingosta voidaan mainita myös merkkitarvoissa olevan laatuvirheen aiheuttama goodwillin menetys asiakaspiirissä silloin, kun ei ole mahdollista todistaa, että kyseinen seikka on aiheuttanut liikevaihdon alentumista, vaan ainoastaan taloudellista haittaa kustannuksia vaativien selitysten, mainosten tai myyntiponnistusten vuoksi (Routamo - Ramberg 1997 S.514).

4.3 Kuluttajansuojalain mukaiset välilliset vahingot

Kuluttajansuojalaissa huolimattomuuteen perustuvan vastuun piiriin kuuluvat välilliset menetykset on määritelty kauppalaista poiketen. Tämä johtuu siitä, että olosuhteet ja syntyvät vahingot ovat kuluttajankaupassa suurelta osin toisenlaisia kuin elinkeinonharjoittajien välisessä vaihdannassa.(HE 360/1992 S.10)

Kyseisen lain mukaan välillisenä vahinkona pidetään tulon menetystä, joka aiheutuu ostajalle sopimusrikkomuksen tai siitä johtuvien toimenpiteiden vuoksi (KSL 5 Luku 10§ 3). Säännöksessä tarkoitettuja tappioita voi syntyä esimerkiksi, mikäli sopijakumppani joutuu käyttämään työaikaan virheen selvittämiseen tai sen vaatimien toimenpiteiden hoitamiseen, mikä aiheuttaa hänelle ansionmenetyksiä (HE 360/1992 S.10,66).

Epäsuorana vahinkona pidetään myös erää, jotka aiheutuivat muuhun sopimukseen perustuvasta velvoitteesta (KSL 5 Luku 10§ 3). Säännös on laadittu sellaisia tilanteita varten, joissa vahinkoa aiheutuu myyjän suoritusvirheen vuoksi kuluttajan toisessa sopimussuhteessa. Esimerkiksi ostaja voi joutua viivästystilanteissa korvaamaan tilaamalleen asentajalle aiheutuneita turhia matkakuluja.(HE 360/1992 S.10,54)

Kuluttajansuojalain mukaan välillisenä vahinkona on korvattava myös tavaran käyttöhyödyn olennainen menetys, josta ei aiheudu suoranaisia taloudellisia tappioita, sekä muuta siihen rinnastettavaa merkittäväksi katsottavaa haittaa (KSL 5 Luku 10§ 3). Ostajan käyttäessä kaupankohteessa olevan virheen vuoksi tilapäisesti hyväkseen muita korvaavia palveluja, tai vuokratessa vastaavanlaisen tavaran

muualta kyseisistä toimenpiteistä aiheutuvat kustannukset voidaan korvata välittömän vahingon tavoin (HE 360/1992 S.10,66).

Kaikissa tapauksissa tämäntyyppistä korvaavaa suoritusta ei kuitenkaan ole mahdollista saada, tai siihen turvautuminen voi osoittautua sen periaatteen vastaiseksi, että vahingonkärsineellä on velvollisuus rajoittaa aiheutuneita tappioitaan. Kyseisissä tilanteissakin saattaa tavaran käyttöhyödyn menetyksestä aiheutua ostajalle konkreettista haittaa esimerkiksi hänen joutuessa käyttämään ylimääräistä aikaa niihin tehtäviin, joiden nopeammaksi suorittamiseksi myyty tavaran on tarkoitettu. (HE 360/1992 S.66)

Kuluttajat hankkivat tuotteita ensisijaisesti niiden käyttöhyödyn vuoksi, joten maksettu kauppahinta voidaan pääosin katsoa vastikkeeksi juuri kyseisestä edusta. Tämän vuoksi sen menettämällä on ostajalle taloudellistakin merkitystä, vaikka hän saisi itselleen sopimusta vastaavan tavaran esimerkiksi virheen korjaamisen tai uuden toimituksen jälkeen. (HE 360/1992 S.11)

Käytännössä olennainen käyttöhyödyn menetys saatetaan korvata välittömänä vahinkona, eli noudattamalla huolimattomuusvastuuta ankarampaa perustetta. Tämä johtuu sääntöratkaisusta, jonka mukaan suoran menetyksen rajoittamisesta aiheutuvat välilliseksi tappioksi luokiteltavat erät on hyvitetävä välittömiä vahinkoja koskevien periaatteiden mukaisesti. (Kivivuori 1996 S.125–126)

Ostajalle voi syntyä tavaran käyttöhyödyn menetyksestä myös muuta olennaista haittaa, vaikka se ei aiheuttaisikaan taloudellista vahinkoa. Kysymys on kuluttajan tavanomaisessa elämässä sopimusrikkomuksen vuoksi aiheutuvasta konkreettisesti rasitteesta, mutta ei mieliharmista, tai henkisestä kärsimyksestä sinänsä. Esimerkiksi tärkeän apuvälineen käyttökelvottomuus voi tuottaa hänelle suuria hankaluuksia ja paljon ajanhukkaa. (HE 360/1992 S.11)

Siitä saattaa olla kysymys tilattujen rakennustarvikkeiden saapuessa niin paljon myöhästyneenä, ettei niitä vuodenajan vaihtumisen vuoksi ole mahdollista käyttää ennen kuin seuraavana vuonna, minkä takia ostajalle syntyy asumishaittaa. Samanlainen rasite voi aiheutua esimerkiksi ostajan kotona suoritettavista pitempiaikaisista virheen korjaustoista. Korvauksen määrä on kyseisissä tilanteissa harkin-

nanvarainen ja luonnollisesti se suhteutetaan haitan laatuun ja olennaisuuteen nähdessä. (HE 360/1992 S.54,66)

Kauppalaissa muuhun omaisuuteen kuin myytyyn tavaraan kohdistuvia vaurioita pidetään tietyin edellytyksin välillisenä vahinkona. Sen sijaan kuluttajakauppaa varten on laadittu nimenomainen säännös, jossa täsmennetään, missä laajuudessa tuotevahingot voidaan korvata sopimusoikeudellisen virhevastuun perusteella. (HE 1992/360 S.11)

Kuluttajansuojalain mukaan myyjän korvausvelvollisuus kaupankohteen aiheuttamista tuotevahingoista määräytyy yleisen virhettä koskevan säännöksen perusteella edellyttäen, että vaurio kohdistuu omaisuuteen, jolla on välitön käyttöyhteys myytyyn tavaraan (KSL 5 Luku 21§ 1).

Muilta osin kaupankohteen muulle varallisuudelle aiheuttamat vahingot jäävät lainkohdassa tarkoitetun vahingonkorvausvastuun ulkopuolelle (HE 1992/360 S.11,67). Lisäksi tämän säännöksen nojalla ei korvata tavaran ominaisuuksista aiheutuneita henkilövahinkoja (KSL 5 Luku 21§ 3).

Välittömästä käyttöyhteydestä on kysymys muun muassa virheellisen tavaran aiheuttaessa vahinkoa omaisuudelle, jonka käsittelemiseen kaupankohde on tarkoitettu. Esimerkkeinä sopimusoikeudellisen vastuun rajoissa korvattavasta tuotevahingosta voidaan mainita, että virheellinen astian- tai pyykinpesukone vaurioittaa pestäviä astioita tai tekstiilejä, ruuat pilaantuvat pakastimessa tai silitysrauta vahingoittaa käsiteltävää vaatetta. Sama on tilanne, jos pesu- tai tahrannoistoina tarvelee pintaa, jonka käsittelyyn se on tarkoitettu. (HE 1992/360 S.12,67)

Kyseisissä tapauksissa vahinko on ennalta-arvattava seuraus tavaran virheestä, eikä myyjän asettamista korvausvastuuseen tällaisesta vauriosta voida pitää kohtuuttomana, vaikka se ei aiheutuisi huolimattomuudesta hänen puolellaan. Sitä vastoin pesukoneessa olevan virheen aiheuttaessa vesivahinkoja ympäröiville lattiat- tai seinäpinnoille taikka huonekaluille jäävät tämäntyyppiset vauriot säännöksessä tarkoitetun korvausvastuun ulkopuolelle. (HE 1992/360 S.12,67)

Viittaus virhevastuun perussääntöihin tarkoittaa sitä, että välittömät tuotevahingot on korvattava aiheuttamisperiaatteen mukaisesti ja välilliset menetykset tuotannon perusteella (Kivivuori 1996 S.121, Ämmälä 2002 S.203). Näin ollen korvausvastuu omaisuuden vahingoittumisesta, kuten arvonalennuksesta tai korjauskuluista, syntyy riippumatta siitä, onko virhe tai vahinko aiheutunut myyjän huolimattomasta menettelystä. Sitä vastoin tällaisesta esinevahingosta mahdollisesti aiheutuva tulon ja olennaisen käyttöhyödyn menetys tai muu merkittävä haitta korvataan vain tuotannon tapauksessa. (HE 1992/360 S.67)

Myyjän joutuessa kuluttajaan nähden vastuuseen tavarahan aiheuttamasta esinevahingosta hänelle siirtyy tuotevastuulain mukainen oikeus korvaukseen vastaavalla osin (KSL 5 Luku 21§ 2). Säännöksen tarkoituksena on estää kyseisen vahingon jääminen lopullisesti myyjäpuolen kannettavaksi (HE 1992/360 S.12).

Polttonesteiden toimituksissa käytetään myös kolmatta osapuolta, eli itsenäistä rahdinkuljettajaa, jonka merkitys korostuu siitä syystä, että hänen toimintansa vaikuttaa ratkaisevasti siihen, millaisen kuvan ostaja saa öljy-yhtiön asiakaspalvelustasta. Lisäksi kuljettajan tehtäviin kuuluvat koko toimitusketjun vaarallisimmat osa-alueet, nimittäin säiliöauton kaatuminen matkan aikana esimerkiksi pohjavesialueella voi aiheuttaa suuria taloudellisia vahinkoja. Rahdinkuljettaja on useimmiten toimituksen loppuvaiheessa välittömissä yhteydessä asiakkaaseen ja hän suorittaa myös polttonesteen purkamisen kiinteistöllä olevaan öljysäiliöön ja käytännössä tämän vaiheen aikana sattuu eniten toimitusvahinkoja. Sen vuoksi itsenäisen kuljetusliikkeen vahingonkorvausvastuun selvittäminen on erittäin tärkeää ja sitä käsitellään seuraavassa kappaleessa.

5. Rahdinkuljettajan tavara- ja viivästysvastuu

Tiekuljetussopimuslain mukaan rahdinkuljettaja on vastuussa tavarankatoamisesta, vähentymisestä tai vahingoittumisesta sen kuljetettavaksi ottamisen ja luovuttamisen välisenä aikana. Hänellä on myös korvausvelvollisuus vahingoista, jotka aiheutuivat toimituksen viivästymisestä. (TKSL 4 Luku 27§ 1)

Tavaravastuun kannalta ratkaisevaa on vahingon syyn sijoittuminen kuljetuksen ajanjaksolle ja rahdinkuljettaja on pääsääntöisesti velvollinen korvaamaan vahingot, vaikka ne eivät aiheutuisikaan itse kuljettamisen vuoksi. Yleensä vastuu kattaa ulkopuolisten aiheuttamat vauriot ja myös ne, joiden syy jäi tuntemattomaksi. (Viinikka 2006 S.56–57)

Tavaravastuutyyppejä kutsutaan ankaraksi vastuuksi tietyin force majeure – poikkeuksin. Rahdinkuljettajan korvausvelvollisuus ei riipu siitä, onko toiminnassa menetelty huolimattomasti, vaan riittävänä pidetään tavarankatoamista, vähentymistä tai vahingoittumista kuljetuksen aikana. (Viinikka 2006 S.56, Nyman 2006 S.36, Sisula-Tulokas 2003 S.156) Vastuuperuste on samanlainen myös viivästysvahinkojen osalta (Sisula - Tulokas 2003 S.162).

Ankaraa vastuuta on perusteltu kuljetussuoritusten erikoisluonteella, nimittäin lähettäjä voi ainoastaan harvoissa tapauksissa tietää, onko vahinkoa aiheutunut onnettomuuden vai tuottamuksen vuoksi. Näytön esittäminen huolimattomuudesta muodostuisi entistäkin vaikeammaksi. Vastuuta lieventävät kuitenkin vapautusperusteet ja korvausvelvollisuudelle asetetut rahamääräiset ylärajat. (Viinikka 2006 S.56)

Vahingonkärsineen on näytettävä lain tarkoittaman tavaravahingon aiheutuneen tavarankuljetettavaksi ottamisen ja luovuttamisen välisenä aikana ja hänellä on samanlainen todistustaakka myös viivästystilanteissa (HE 1978/107 S.19). Lisäksi kyseisen tahon on yleisten vahingonkorvausoikeudellisten periaatteiden mukaisesti osoitettava, että näistä tapahtumista on aiheutunut taloudellista vahinkoa (Ny-

man 2006 S.36). Syntyneiden tappioiden laatu ja laajuus kuuluvat tämä näyttövelvollisuuden piiriin (Viinikka 2006 S. 57).

Kuljetuksen suorittajan on luovutettava tavara samanmääräisenä ja – kuntoisena kuin se oli vastaanottaessa, minkä takia vahinkoa kärsineeltä edellytetään näyttöä sen määrästä ja tilasta sekä nouto-, että luovutushetkellä. Menetysten konkreettista syytä ei kuitenkaan tarvitse osoittaa, eli missä paikassa, millä hetkellä ja kuinka vahinkoa on aiheutunut.(Viinikka 2006 S. 57)

Rahdinkuljettaja on vastuussa palveluksessaan olevien tai hänen lukuunsa kuljetuksessa toimivien henkilöiden menettelystä kuten omista teoistaan ja laiminlyönneistään (TKSL 3 Luku 10§). Lainkohdan nojalla hän on velvollinen korvaamaan kyseisten tahojen aiheuttamat tavara- ja viivästysvahingot, sekä menetykset, jotka aiheutuivat näiden tehtävien suorittamisessa antamista vääristä tiedoista ja muista toimenpiteistä. Vastuuvapautta ei synny sillä perusteella, että kyseiset tahot ovat noudattaneet toiminnassaan riittävää huolellisuutta. (HE 1978/107 S.12)

Rahdinkuljettajan tavaravastuu on rajoitettu 20 euroon tavaran kokonaispainosta puuttuvaa kiloa kohti (TKSL 4 Luku 32§ 2). Arvokkaan ja kevyen tuotteen omistaja voi katsoa rahdinkuljettajan enimmäisvastuun epäoikeudenmukaiseksi, mutta on kuitenkin huomioitava, ettei myöskään kuljetussuorituksesta maksettava korvaus perustu tavaran arvoon, vaan sen tilavuuteen ja painoon (Nyman 2006 S.49).

Tavaravahingon seuraukset vaihtelevat. Tuotetta ei ehkä voida käyttää aiottuun tarkoitukseen ja tämä saattaa merkitä esimerkiksi kauppavoiton menettämistä tai seisontavahinkoja tehtaan raaka-ainetoimituksen tai koneiden varaosien ollessa kyseessä. Kuljetussopimuksia koskevan lainsäädännön mukaan korvattavana vahinkona pidetään kuitenkin vain tavaran arvon alentumista.(Viinikka 2006 S.235–236)

Viivästyksestä aiheutuvat vahingot on korvattava enintään rahtia vastaavaan rahamäärään saakka (TKSL 4 Luku 35§ 1). Korvausvelvollisuutta rajoittaviin säännöksiin on yleensä mahdollista vedota, vaikka kuljetuksen suorittaja itse tai joku

hänen vastuupiiriinsä kuuluva on aiheuttanut vahinkoa huolimattomuudellaan. Kyseinen järjestely poikkeaa yleisistä vahingonkorvausperiaatteista, mutta se on ymmärrettävissä, jos otetaan huomioon, että vastuu ulottuu myös tapauksiin, joissa korvausvelvollisuus ei muutoin toteutuisi. (Viinikka 2006 S.273)

Toimituksen myöhästyessä yli neljätoista päivää sovittu luovutusajan päättymisestä, tai mikäli kyseistä määräaika ei ole asetettu enemmän kuin kaksikymmentäkahdeksan vuorokautta tavarankuljetettavaksi ottamisesta, tavaraan oikeutettu voi vaatia korvausta niin kuin toimitettava erä olisi kadonnut (TKSL 4 Luku 31 § 1). Viivästysvahinko muuttuu siis esinevahingoksi, mikä kasvattaa myös enimmäiskorvausmäärää. Asiakkaan käyttäessä tätä mahdollisuutta erillistä hyvitystä viivästyksen aiheuttamista menetyksistä ei tämän ohella makseta. (Sisula-Tulokas 2003 S.162)

Perusteluja lakisääteisille summamääräisille vastuunrajoituksille voidaan hakea historiallisesta kehityksestä, nimittäin aikaisemmin kuljetuksia pidettiin uhkayrityksinä, joiden osalta riskin piti olla yhteinen molemmille osapuolille. Vielä nykyinkin on jotain vanhasta ajattelutavasta jäljellä. Erilaiset riskinjakovaatimukset ovat välttämättömiä, jotta kuljetuksia ylipäätään suoritettaisiin. Rajoittamattoman vastuun tapauksessa rahdinkuljettajalla ei olisi mahdollisuutta saada vakuutusturvaa kohtuullisiin kustannuksiin ja lisäksi rahtimaksut nousisivat korkeiksi. Lakisääteisiä vastuunrajoitusehtoja pidetään kuljetusoikeudellisen korvausjärjestelmän peruskivinä. (Sisula - Tulokas 2003 S.68–69)

Korvausmaksimit toimivat vastapainona rahdinkuljettajan ankaralle vastuulle ja vähentävät epävarmuutta elinkeinotoiminnassa. Asetetun ylärajan ylittävät vahingot lähettäjä saa kärsiä itse, mutta hänellä saattaa olla muun muassa irtaimen kauppaa koskevien sääntöjen nojalla oikeus korvaukseen muulta sopimuskumppanilta, tai tavaravakuutuksen perusteella vakuutusyhtiöltä. Vastuun enimmäismäärän ollessa tiedossa molempien osapuolten riskien arviointi helpottuu merkittävästi. (Viinikka 2006 S.236)

Määrällisesti rajoitetun korvausvastuujärjestelmän kiertämiseksi menetyksiä kärsinyt saattaa esittää yleisiin vahingonkorvausoikeudellisiin periaatteisiin nojautu-

via vaatimuksia, mikäli hän kykenee osoittamaan rahdinkuljettajan tuottamuksen. Sama tavoite voidaan saavuttaa vaatimalla korvauksia kuljetuksen suorittamisessa käytetyiltä avustajilta.(HE 1978/107 S.23) Tämän vuoksi vastuuvapautta, korvausvelvollisuuden rajoittamista tai sen määrää koskevia säännöksiä noudatetaan myös silloin, kun rahdinkuljettajalta, tai joltakin hänen vastuupiiriin kuuluvalta taholta vaaditaan korvausta tavara- tai viivästysvahingoista, vaikka kanne ei perustuisikaan kuljetussopimukseen (TKSL 4 Luku 37§ 1).

5.1 Vastuuvapausperusteet

Rahdinkuljettaja on velvollinen korvaamaan vastuuajana aiheutuneet menetykset, mutta hän voi vapautua vastuusta osoittamalla vahingon aiheutuneen jostakin tiekuljetussopimuslaissa mainitusta olosuhdetekijästä, nimittäin kyseinen laki sisältää kaksi eri vastuuvapausperusteiden ryhmää (Sisula-Tulokas 2003 S.156, Nyman 2006 S.37). Nämä lieventävät ankaraksi säädettyä vastuuta ja muodostavat poikkeuksen pääsäännöstä, mikä tuo mukanaan lähtökohtaisesti suppean tulokintatavan (Viinikka 2006 S.107).

Arvioitaessa rahdinkuljettajan mahdollisuuksia vedota vapautumisperusteisiin on huomiota kiinnitettävä hänelle kuuluvaan tietynasteiseen huolenpitovelvollisyyteen tavarasta. Kyseisen tahon on kaikissa tapauksissa ryhdyttävä toimenpiteisiin vahingon välttämiseksi ja rajoittamiseksi. Vasta sen jälkeen, kun hän on saavuttanut ja osoittanut vaadittavan huolenpidon asteen, voidaan olosuhteita pitää sellaisina, että niistä aiheutuva vahinko on ollut väistämätön.(Viinikka 2006 S.109)

Ensimmäiseen ryhmäkokonaisuuteen kuuluvien tekijöiden perusteella rahdinkuljettaja voi vapautua sekä tavara-, että viivästysvastuusta (HE 1978/107 S.20). Hänen on näytettävä, että katoaminen, vähentyminen, vahingoittuminen tai luovutuksen myöhästyminen on aiheutunut laissa mainituista seikoista (TKSL 4 Luku 28§ 1). Kyseisellä taholla on siten todistustaakka näiden vastuuvapausperusteiden osalta, eli hänen on kyettävä vakuuttamaan tuomioistuimelta, että vahinko on todellakin aiheutunut säännöksessä mainitusta syystä, josta hän ei ole vastuussa (Sisula - Tulokas 2003 S.158-159).

Ensinnäkin korvausvelvollisuutta ei synny, mikäli vahinko on aiheutunut lähettäjän tai vastaanottajan virheestä tai laiminlyönnistä (TKSL 4 Luku 28§ 1). Sama koskee myös näiden palveluksessa olevien tai heidän lukuunsa toimivien henkilöiden menettelyä tehtävien suorittamisessa (Viinikka 2005 S.140).

Lainvalmisteluaineiston mukaan tarkoituksena on, että esimerkiksi lähettävän osapuolen virheelliseen menettelyyn voidaan vedota myös silloin, kun korvausta vaatii tavarantoimittaja. Muutoin rahdinkuljettajan vastuu riippuisi siitä, kuka vahingonkorvausvaatimuksen esittää. (HE 1978/107 S.20)

Myös tiekuljetussopimuksen luonne kolmikantasopimuksena on sopusoinnussa esitöissä mainitun näkemyksen kanssa. Tämä merkitsee sitä, että johdonmukaisuuden vuoksi rahdinkuljettaja voi vedota sekä lähettäjän, että vastaanottajan virheeseen tai laiminlyöntiin silloinkin, kun joku muu osapuoli nostaa kanteen. Lain säännöksissä ei ole rajoitettu sitä henkilöpiiriä, jota vastaan on mahdollista vedota eri vastuuvapausperusteisiin. (Viinikka 2005 S.143)

Korvausvelvollisuudesta on mahdollista vapautua myös näyttämällä, että vahinko aiheutui lähettäjän tai vastaanottajan ohjeista edellyttäen, ettei niitä anneta rahdinkuljettajan oman virheen tai laiminlyönnin vuoksi (TKSL 4 Luku 28§ 1).

Oikeus vedota ohjeeseen ei tässä tapauksessa edellytä sen antajan tuottamusta. Toisaalta vahinkoon johtava neuvo osoittautuu useimmissa tilanteissa virheelliseksi. Vastuuvollisuus kuitenkin syntyy, mikäli ohje on annettu esimerkiksi kuljettajan luovuttaman väärän tiedon takia. Kysymys voi olla myös tapauksesta, jossa neuvoja luovutetaan sopimusrikkomuksesta seuranneen hätätilanteen vuoksi. (HE 1978/107 S.20, Viinikka 2005 S.144–146)

Rahdinkuljettaja voi vapautua vastuusta lähettäjän antaman ohjeen perusteella silloin, kun korvausta vaatii vastaanottaja ja päinvastoin. Johdonmukaisuuden vuoksi siihen on mahdollista vedota myös muita mahdollisia kanteen nostajia vastaan. (Viinikka 2005 S.143)

Lain mukainen vastuun poistava ohje on mikä tahansa pätevään sopimukseen perustuva neuvo, kunhan se ei ole lain tai viranomaismääräysten vastainen. Se voi-

daan antaa rahtikirjassa, kuljetussopimusta tehtäessä, matkan aikana tai vastaanottaja saattaa täsmentää tavarán luovuttamista koskevia tietoja.(Viinikka 2005 S.144)

Annetun ohjeen täytyy olla riittävän täsmällinen, nimittäin epäselvän neuvon tapauksessa rahdinkuljettajan on pyydettävä tarkennusta sen antajalta korvausvelvollisuuden uhalla, muuten ohje saattaa jäädä noudattamatta tarkoitetulla tavalla. Säännöksen tarkoittamasta neuvosta ei ole kysymys, jos kuljetusasiakas antaa vain eri toimintavaihtoehtoja jättäen lopullisen päätöksen tekemisen kuljettajalle.(Viinikka 2005 S.145)

Ohjeeseen vetoaminen ei lain sanamuodon mukaan edellytä sen sitovuutta. Rahdinkuljettaja pyrkiessään asianmukaiseen kuljetusasiakasta tyydyttävään suorittamiseen on tietyllä tavalla velvoitettu noudattamaan kaikkia saatuja neuvoja, minkä takia ohjeen seuraukset näyttäisivät kuuluvat luonnollisemmin sen antajan vastuualueelle.(Viinikka 2005 S.145)

Tosin korvausvelvollisuudesta ei ole mahdollista vapautua, mikäli on selvää, että ohjeen mukaisesta toiminnasta aiheutuu vahinkoja. Kyseisessä tilanteessa on huolenpitovelvollisuuden perusteella vähintäänkin huomautettava neuvon virheellisyydestä. Lähettäjä saattaa kuitenkin olla halukas ottamaan riskin kyseisestä ilmoituksesta huolimatta, jolloin vapautumisperusteeseen on mahdollista vedota. Ongelmallisemmaksi muodostuu tilanne, jossa rahdinkuljettajan olisi pitänyt havaita vaaratekijä, mutta näin ei ole tapahtunut. Tällöin vastuun jakamista osapuolten kesken voidaan pitää luonnollisena ratkaisuna.(Viinikka 2005 S.145)

Kolmas tähän ryhmäkokonaisuuteen kuuluva vastuuvapausperuste on vahingon aiheutuminen tavarán puutteellisen laadun vuoksi (TKSL 4 Luku 28§ 1). Siihen ei ole mahdollista vedota, jos kuljetettava hyödyke on yleisten ominaisuuksiensa vuoksi esimerkiksi helposti särkyvää. Säännöksen tarkoittamassa tilanteessa tuotteen laatu on ollut alhaisempi kuin vastaavanlaisella tarvikkeella yleensä.(HE 1978/107 S.20)

Näin ollen vastuusta voidaan vapautua, jos esimerkiksi liha on ollut pilaantunutta tai kone haljennut sitä kuljetettavaksi otettaessa (HE 1978/107 S.20). Vastuu laa-

dusta kuuluu lähettäjälle, eikä rahdinkuljettajan oikeus vedota tähän perusteeseen riipu siitä, kuka on tietoinen tuotteen viallisuudesta (Viinikka 2006 S.148).

Tavaran on kestettävä kuljetuksesta johtuvat tavanomaiset rasiot, mutta sitä ei katsota vialliseksi, jos vaurioita on syntynyt rahdinkuljettajan huolimattomuuden vuoksi. Laadultaan puutteellinen tuote voi aiheuttaa vahinkoa itselleen tai toiselle kunnossa olevalle hyödykkeelle, jolloin virheellisyys ilmenee vain tavararyhmän tietyillä edustajilla. (Viinikka 2006 S.146–147)

Käytännön kannalta tärkein vapautumisperuste on tiekuljetussopimuslain mukainen ylivoimainen este (HE 1978/107 S.20). Nimittäin rahdinkuljettaja vapautuu vastuusta, mikäli vahinko on aiheutunut olosuhteesta, jota hän ei voinut välttää ja jonka seurauksia ei ollut mahdollista ehkäistä (TKSL 4 Luku 28§ 1).

Tämä olosuhdetekijä on merkityksellisin, mutta samalla sen sisältö on vaikeimmin tulkittavissa oleva. Vahingon syynä on pitänyt olla epätavallinen ja odottamaton tapahtuma, jonka vaikutuksia ei voitu kohtuullisin kustannuksin välttää. Ylivoimaisen esteen soveltamisala on kaikkein laajin, joten käytännössä siihen on mahdollista vedota esimerkiksi silloin, kun mikään muu vapautumisperuste ei käy. (Viinikka 2006 S.110, Sisula-Tulokas 2003 S. 157)

Tiekuljetussopimuslain mukaisen olosuhteen käsitettä on mahdotonta määritellä tyhjentävästi ja sen sisältö jääkin yleensä tuomioistuimen, välimesoikeuden tai Vakuutuslautakunnan ratkaistavaksi kussakin yksittäistapauksessa. Kyseinen olosuhde täyttää useimmiten yleisten määritelmien mukaisen ylivoimaisen esteen tunnusmerkit. Tiettyjä eroja kuitenkin esiintyy, nimittäin sen ei tarvitse aina olla ulkopuolisesta syystä johtuva, eikä ennalta arvaamaton. (Viinikka 2006 S.138)

Perinteisesti selvimpinä vastuusta vapauttavina seikkoina pidetään ainakin sotaa, liikekannallepanoa, luonnonkatastrofia, tai muita odottamattomia luonnontapahtumia, sekä viranomaisten kieltoja ja käskyjä, joista ei ole tiedetty ajoissa. Kyseiset tapahtumat ovat niin sanottuja klassisia ylivoimaisia esteitä, jotka eivät juuri lainkaan aiheuta tulkintaongelmia tiekuljetuksissa. Näiden osalta kiistaton tapaus on muun muassa lentokoneesta putoava esine, joka aiheuttaa vahinkoa maantiellä kuljetettavalle tavaralle. (Viinikka 2006 S.111-112)

Laiassa käytetty sanamuoto viittaa lähinnä rahdinkuljettajan subjektiiviseen mahdollisuuteen, mutta este saattaa vaikuttaa kaikkien toimintaan. Tietoisuus vaaratekijöistä kasvattaa vahingon torjumiselle asetettuja vaatimuksia, eivätkä osapuolten subjektiiviset seikat lievennä ehkäiseviltä toimenpiteiltä edellytettävää tasoa. (Viinikka 2006 S.139–140)

Tosiasialliseen tiedon puutteeseen ei ole mahdollista vedota sellaisen vaaran osalta, joka olisi pitänyt huomioida. Yrityksen koolla, kuljetusliikkeen tai yksittäisen kuljettajan kokemattomuudella ei ole merkitystä, mutta alan yleinen tiedon taso vaikuttaa arviointiin. Sitä vastoin toimialan tapaan vetoaminen ei useimmiten ole vahva vastuuvapauden puolesta puhuva argumentti. (Viinikka 2006 S.139–140)

Sää on niin tavanomainen olosuhde, että rahdinkuljettajan on selviydyttävä siitä, eli voimakastakaan sadetta, tuulta, tai pakkasta ei tavallisesti pidetä tiekuljetussopimuslain mukaisena ylivoimaisena esteenä. Kovaakin kylmyyttä vastaan voidaan useimmiten varautua ja talvisin se on ennakoitavissa, mikä koskee myös esimerkiksi liukkaita jyrkässä ylämäessä, joten sitä varten on valmistauduttava hyvissä ajoin tarvittavin varustein. Poikkeuksellisenkin luonnonolosuhteen, esimerkiksi myrskyn, tapauksessa on yleensä riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia ryhtyä toimenpiteisiin vahingon estämiseksi. (Viinikka 2006 S.126-127)

Ylivoimaiseksi esteeksi katsottava olosuhde voi aiheuttaa ajoneuvon rikkoutumisen ja sen myötä vahinkoja, mutta viallinen kalusto itsessäänkin saattaa aiheuttaa ongelmia toimituksissa ja nämä tilanteet on pidettävä erillään vastuuta tarkasteltaessa. (Viinikka 2006 S. 127) Nimittäin korvausvelvollisuudesta ei voida vapautua kuljetuksessa käytetyn moottoriajoneuvon puutteellisuuden tai sen vuokralle antajan tai tämän palveluksessa olevan henkilön virheellisen menettelyn tai laiminlyönnin takia (TKSL 4 Luku 28§ 2). Öljykuljetusten osalta säännöksen sisältöä voidaan havainnollistaa seuraavalla Tiekuljetusvakuutuslautakunnan tapauksella.

TVL 3/46/82. Rahdinkuljettaja otti polttoöljyä ja bensiiniä kuljettavaksi. Toimituksen aikana ajoneuvoyhdistelmän vetoauton ja perävaunun välinen kytkentä murtui, minkä seurauksena perävaunu suistui ojaan ja kaatui, jolloin polttoainetta valuin maahan noin 2000–3000 litraa. Lähettäjä vaati korvausta menetetyin kuor-

man arvosta. Lautakunta katsoi, että rahdinkuljettaja on tiekuljetussopimuslain mukaisessa vastuussa aiheutuneesta vahingosta, koska hän ei voi vapautua korvausvelvollisuudesta vetoamalla käytetyn moottoriajoneuvon puutteellisuuteen.

Rahdinkuljettaja on siten vastuussa omien ja vuokrattujen ajoneuvojen kunnosta ja niiden toimintakelpoisuudesta. Hänen on huolehdittava siitä, että kalusto ja kuormatila ovat kuljetuksen edellyttämässä kunnossa. (Nyman 2006 S.24) Tämä rajoittaa mahdollisuuksia vedota ylivoimaiseen esteeseen vapautumisperusteena (Viinikka 2006 S. 127–128).

Tosin vastuuta lieventäväksi, tai kokonaan poistavaksi tekijäksi saattaa joissakin tapauksissa osoittautua se, että lähettäjä on hyväksynyt puutteellisen ajoneuvon käytön. Ainakin hänen ostaman kaluston viallisuus puoltaisi rahdinkuljettajan vapauttamista korvausvelvollisuudesta.(Viinikka – Monthan 1995 S.93)

Ylivoimaiseen esteeseen on mahdollista vedota, mikäli ajoneuvon puutteellisuus syntyy toimituksen aikana rahdinkuljettajan vaikutuspiiriin ulkopuolelta tulevasta syystä. Esimerkiksi renkaan puhjetessa vastuusta voidaan vapautua, jos kyseinen tapahtuma on aiheutunut tiellä olevasta lasista tai ilkeivallasta, mutta ei sen sijaan valmistus- tai asennusvirheestä. Riittämättömänä pidetään myös ainoastaan renkaiden uutuuden osoittamista. (Viinikka 2006 S. 128)

Rahdinkuljettajan oma toiminta saattaa rikkoa moitteettomassa kunnossa olleen ajoneuvon. Esimerkiksi hän voi vaurioittaa renkaan ajamalla reunakivetykseen, jolloin ratkaisu on omiaan kääntymään kyseiselle taholle epäedulliseksi, mikäli todellista korvausvelvollisuudesta vapauttavaa syytä ei voida osoittaa. Vastuuseen saattaa myös johtaa maantiellä oleva esinekin, jos sen havaitseminen ja välttäminen olisi ollut mahdollista riittävää huolellisuutta noudattaen.(Viinikka 2006 S.128-129)

Korvausta kuljetusvälineen aiheuttamista vahingoista on mahdollista vaatia rahdinkuljettajan lisäksi myös tuotevastuulain nojalla esimerkiksi kaluston valmistajalta, jos se on turvallisuudeltaan ollut sillä tavalla puutteellinen, että kysymyksessä on tuotevahinko (Viinikka- Monthan 1995 S.94).

Liikenneonnettomuudet ovat yleensä estettävissä huolellisella toiminnalla, joten niiden osalta ylivoimaiseen esteeseen onnistunut vetoaminen on vaikeaa. Esimerkiksi edessä ajavan auton pysähtyessä yllättäen ja rahdinkuljettajan menettäessä ajoneuvonsa hallinnan mutaisella tiellä onnettomuudelta olisi voitu välttyä pienemmällä tilannenopeudella ja isommalla turvavälillä. (Viinikka 2006 S. 129)

Tiekuljetussopimuslain mukaiseksi olosuhteeksi on mahdollista arvioida yksinomaan ulkopuolisten aiheuttamat vahingot, eli vastuusta voidaan vapautua toisen kulkuneuvon tai jalankulkijan toimiessa virheellisesti ja odottamattomasti. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, ettei onnettomuutta ja sen seurauksia voitu välttää suurta huolellisuutta noudattamallaan, nimittäin rahdinkuljettajan on toimittava moitteettomasti liikenteessä. (Viinikka 2006 S.131) Tiekuljetussopimuslain mukaisen esteen tunnusmerkit täyttyivät seuraavassa tapauksessa, jossa onnettomuus aiheutui jalankulkijan ennalta arvaamattomasta käyttäytymisestä.

TVL 8/179/88. Ajoneuvoyhdistelmän eteen ilmestyi jalankulkija, joka ei käyttänyt heijastinta. Hän lähti ylittämään tietä, mutta pysähtyi yllättäen keskelle ja kääntyi kuorma-autoa kohti. Onnettomuuden välttämiseksi kuljettaja ohjasi ajoneuvonsa ulos tieltä, minkä seurauksena lasti tuhoutui täysin. Tapahtumahetkellä oli pimeää ja vallitsi sakea lumisade. Lisäksi tienpinta oli liukas ja ajoneuvon nopeus noin 80 km/h. Jalankulkijan käyttäytymistä ei voida ennakoita, joten vahingon katsottiin aiheutuneen ennalta arvaamattomasta, äkillisestä ja ulkopuolisesta syystä. Kysymyksessä oli olosuhde, jota kuljettaja ei ole voinut välttää ja jonka seurauksia ei ollut mahdollista ehkäistä. Tämä perusteella hänet vapautettiin vastuusta tapahtuneesta onnettomuudesta.

Rahdinkuljettajan syyllistyessä esimerkiksi liikenerikkomukseen, kuten ylinopeuden ajamiseen ylivoimaiseen esteeseen ei ole mahdollista vedota. Yleensä sama on voimassa myös silloin, kun toisen aiheuttamaan onnettomuuteen liittyy omaa myötävaikutusta. (Viinikka 2006 S.133)

Voimakkaatkin väistöliikkeet ja jarrutukset ovat tavallisia liikenteessä, eikä onnettomuuden estämiseksi tehtyä, tavarankulkumiseen ja vahingoittumiseen johtavaa väistöä pidetä vastuusta vapauttavana olosuhteena. Yleensä liikeneruuhkia, tien

kuntoa, maantietöitä tai muita tämänkaltaisia seikkoja ei katsota tiekuljetussopimuslaissa tarkoitetuksi olosuhteeksi, koska useimmiten nämä on mahdollista välttää valitsemalla eri reitti.(Viinikka 2006 S.130)

Kuljetettavan tavaran laatu on joka tapauksessa syytä huomioida ajoreittien suunnittelussa, esimerkiksi helposti särkyvien tuotteiden toimituksissa tien kunnolla on suuri merkitys. Kuorma-auton osuessa kiinteään esineeseen, kuten siltaan, rahdinkuljettaja ei vapaudu vastuusta. Tosin ylivoimainen este voi joissakin tapauksissa tulla kysymykseen, jos sellaisesta rakennelmasta varoitettava liikennemerkki on virheellinen tai puuttuu kokonaan. (Viinikka 2006 S.130-131)

Onnettomuuden syynä voi olla myös eläimen yllättävä ilmestyminen ajoneuvon eteen, jolloin kysymys on yksinomaan toisen aiheuttamasta vahingosta. Näin ollen rahdinkuljettajan pitäisi vapautua korvausvelvollisuudesta kyseisissä tilanteissa. (Viinikka 2006 S.131)

Eläinten käyttäytymistä ei voida pitää ennalta arvattavana ja yleensä se on ulkopuolisesta syystä johtuvaa. Ylivoimainen este on käsillä, jos kuljettaja noudattaa nopeusrajoituksia ja muutenkin toimii moitteettomasti liikenteessä. Tosin esimerkiksi hirvivaara-alueella on kuitenkin noudatettava erityistä varovaisuutta, koska muussa tapauksessa ennalta arvaamattomuuden vaatimus ei välttämättä täyty.(Viinikka 2006 S.133) Seuraavassa Vakuutuslautakunnan tapauksessa hirvikolaria pidettiin tiekuljetussopimuslain mukaisena ylivoimaisena esteenä ja rahdinkuljettaja vapautettiin vastuusta.

VKL 306/04. Kuorma-auton eteen juoksi yllättäen uroshirvi tien vasemmalta puolelta. Kuljettaja pyrki ehkäisemään vahingon jarruttamalla ja yrittämällä väistää sitä, mutta siitä huolimatta eläin törmäsi auton keulaan. Tämän seurauksena hän menetti auton hallinnan ja se suistui ojaan kaatuen lopulta oikealle kyljelleen. Lastina ollut henkilöauto vaurioitui ulosajossa. Vahinkoalueella nopeusrajoitus oli 80 km/h, tienpinta jäinen ja onnettomuus tapahtui pimeäaikaan. Lisäksi kyseinen tieosuus sijaitsi hirvivaarasta varoitettavan liikennemerkin vaikutusalueella ja ajoneuvon nopeus vahinkohetkellä oli 75 – 80 km/h. Kuljettaja yritti kaikin mahdollisin tavoin välttää onnettomuuden, eikä hänen menettelyään katsottu huolimatto-

maksi. Sallitun nopeuden noudattamista hirvivaara alueella ei pidetty riittävänä perusteena tiekuljetussopimuslain mukaiselle korvausvastuulle, joten vahinko katsottiin johtuneeksi olosuhteesta, jota rahdinkuljettaja ei voinut välttää ja jonka seurauksia ei ollut mahdollista ehkäistä.

Toisen vastuuvapausperusteryhmän muodostavat olosuhdetekijät, joihin liittyy poikkeuksellisen suuria riskejä (Sisula-Tulokas 2003 S.159). Tietyt vahingot ovat luonteeltaan sellaisia, että niiden voidaan olettaa aiheutuneen toimituksiin liittyvästä erityisestä vaarasta, eikä rahdinkuljettajan puolella olevasta syystä (HE 1978/107 S.21).

Lisäksi kyseiset olosuhteet ovat olemassa jo toimituksen alkaessa ja siitä syystä ne kuuluvat paremmin kuljetusasiakkaan vastuualueelle (Viinikka 2006 S.108). Näitä perusteita ei kuitenkaan sovelleta viivästysvahinkoihin, joten ne voivat vapauttaa ainoastaan tiekuljetussopimuslain mukaisesta tavaravastuusta (HE/1978/107 S.21).

Kyseisten vastuuvapausperusteiden osalta rahdinkuljettajan todistustaakka on lievempi kuin ensimmäiseen ryhmäkokonaisuuteen kuuluvista (Viinikka 2006 S.108, Nyman 2006 S.42). Nimittäin kyseisen tahon osoittaessa, että tavarankatoaminen, vähentyminen tai vahingoittuminen on vallitsevat olosuhteet huomioon ottaen voinut johtua kyseisestä tekijästä, vahingon oletetaan aiheutuneen siitä, ellei muuta näytetä (TKSL 4 Luku 29§ 2).

Todellisen syyn jäädessä selvittämättä korvausvelvollisuus lankeaa kuitenkin tavaravastuun pääsäännön mukaisesti kuljetusliikkeelle (Viinikka 2006 S.109). Näyttötaakkaedun vuoksi rahdinkuljettajan saattaa olla edullisempaa vedota toiseen ryhmäkokonaisuuteen kuuluviin vastuuvapausperusteisiin tapauksissa, joissa molempia voidaan soveltaa. Korvausvelvollisuuden välttämiseksi on mahdollista käyttää useampaakin olosuhdetekijää.(Viinikka 2006 S.108)

Öljykuljetusten kannalta merkitykselliseksi saattaa osoittautua ainoastaan yksi laissa mainittu erityinen vaara. Nimittäin se, että eräät tavararyhmät voivat olla erityisen alttiita katoamiselle, vähentymiselle tai vahingoittumiselle erityisesti

murtumisen, ruostumisen, turmeltumisen, kuivumisen, vuodon, tavanomaisen hukkaantumisen taikka tuhohyönteisten tai jyrsijöiden takia (TKSL 4 Luku 29§ 1). Kysymys on vahingosta, joka aiheutui koko tavararyhmälle ominaisesta vaurioalttiudesta, eikä se rajoitu ainoastaan yksittäiseen toimitettavana olevaan tuotteeseen (HE 1978/107 S.21).

Rahdinkuljettajan oikeus vedota kyseiseen vastuuvapausperusteeseen on rajoitetumpi, mikäli tavaroita toimitetaan moottoriajoneuvolla, joka on varustettu erityisillä laitteilla niiden suojaamiseksi kuumuudelta, kylmyydeltä, lämmönvaihteluilta tai ilman kosteudelta. Nimittäin kyseisessä tapauksessa korvausvelvollisuudesta vapautuminen edellyttää näyttöä siitä, että on ryhdytty kaikkiin tilanteen vaatimiin toimenpiteisiin kyseisten varusteiden valinnassa, kunnossapidossa ja käytössä ja että on noudatettu kaikkia saatuja erityisohjeita. (TKSL 4 Luku 29§ 3)

5.2 Rahdinkuljettajan tahallisuus tai törkeä huolimattomuus ja sen vaikutukset vastuukysymyksiin

Törkeästä huolimattomuudesta ja tahallisuudesta voidaan käyttää yhteistä kvalifioidun tuottamuksen nimitystä. Maantiekuljetuksissa vahingon aiheuttaminen tarkoituksellisesti on kuitenkin harvinaista, joten merkitystä on vain törkeän ja sitä lievemman tuottamuksen välisellä rajanvedolla. (Viinikka 2001 S.1236)

Tiekuljetussopimuslaissa ei määritellä törkeän huolimattomuuden sisältöä, eikä esitöissäkään puututa tämän käsitteen tulkintaan, vaan se on jätetty oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden varaan (Viinikka 2006 S.281). Asia on tulkinnanvarainen ja se ratkaistaan tilannekohtaisella harkinnalla. Viime kädessä korkeimman oikeuden jäsenten enemmistö päättää siitä, täyttyvätkö törkeän tuottamuksen tunnusmerkit. (Sisula - Tulokas 2003 S.70, Saarnilehto 2005 S.7)

Tuottamusastetta arvioitaessa menettelyä voidaan verrata siihen, millä tavalla huolellisen ja vastuuntuntoisen henkilön olisi pitänyt toimia tai minkälaista huolellisuustasoa esimerkiksi tiettyyn ammattiryhmään kuuluvan tahon täytyy osoittaa (Viinikka 2006 S.270). Yksittäistapauksessa törkeän huolimaton menettely

poikkeaa tavallista tuottamusta enemmän hyväksyttävästä toiminnasta (Virtanen 2005 S.498 alav 75).

Vahingonkorvausoikeudellisen tuottamusopin mukaan toiminnassa on noudatettava tiettyjä huolellisuus vaatimuksia ja vältettävä perusteetonta riskinottoa. Vaadittava huolellisuustaso määräytyy pääsääntöisesti sen mukaan, mitä henkilö teon tai laiminlyönnin hetkellä tietää tapahtumakulun muodostumista koskevista olosuhteista ja luonnonlaeista. (Viinikka 2006 S.270–271) Kvalifioidun tuottamuksen raja ylittyy tavallista helpommin, jos harjoitettu toiminta vaatii poikkeuksellista asiantuntemusta tai erityisen tarkkoja vahinkoriskin pienentämiseen tähtäviä toimia (Hemmo 2003 S.291, Viinikka 2006 S.271).

Useimmiten voidaan kuitenkin osoittaa yleissääntöä tarkempia ratkaisuun vaikuttavia tekijöitä, esimerkiksi lainsäädännössä tai viranomaisen ohjeessa annetun yksityiskohtaisen vahingon välttämiseksi tarkoitetun menettelytavan tai ohjeen rikkominen luo vähintäänkin oletettaman tuottamuksesta. Rahdinkuljettajan törkeä huolimattomuus voidaan siten todeta, jos hän on toiminut tiekuljetussopimuslain säännösten vastaisesti ja myös sopimuskumppanin antamalla noudattamatta jääneellä ohjeella saattaa olla samanlainen vaikutus. (Viinikka 2006 S.270,292)

Oikeuskirjallisuudessa on todettu törkeän tuottamuksen määrittelyminen ongelmalliseksi ja päädytty esittämään erilaisia tunnistamiskriteerejä, eli selvittämään seikkoja, jotka tavallisesti puoltavat toiminnan katsomista kvalifioiduksi tuottamukseksi (Viinikka 2006 S.270).

Vahingonkorvausoikeudessa yleisesti esitetyt arviointikriteerit sopivat myös tiekuljetusoikeuteen, eli törkeän huolimattomuuden käsitettä on tulkittava suppeasti. Rahdinkuljettajan kvalifioitu tuottamus on kysymyksessä ainakin silloin, kun toiminta on lähellä tahallisuutta tai herättää epäilyksiä siitä, vaikka toteennäyttämisen ei onnistukaan. Viitteitä siitä ovat muun muassa toiminnan selkeä piittaamattomuus, perustavanlaatuisen mittavien vahinkojen välttämiseksi tarvittavien turvallisuustoimenpiteiden laiminlyönti ja ryhtyminen erityysoasaamista vaativiin tehtäviin, joihin taidot eivät selvästikään riitä. (Viinikka 2006 S.282)

Lisäksi tietoisuudella tai tiedottomuudella on tärkeä asema tuottamusasteen määrittelyssä. Lähtökohtaisesti voidaan olettaa, että tietyn alan asiantuntija on hyvin perillä vaaditun toiminnan sisällöstä ja vahinkoja aikaisemminkin aiheuttaneet tilanteet viittaavat toistuessaan tietoisuuteen. Tärkeässä tuottamuksessa huolellisuusvaatimuksista on yleensä poikettu merkittävästi ja tietoisesti. (Viinikka 2006 S.272)

Arvioinnin kannalta merkityksellistä on myös se, millä tavalla osapuolet suhteutuvat vallitsevaan riskiin. Vahingonkärsijän edellyttäessä tehokkaita, yksilöityjä turvallisuustoimenpiteitä menettelyä on yleensä pidettävä tärkeänä huolimattomuutena, mikäli niiden suorittaminen laiminlyödään. Sitä vastoin virheellisen menettelyn kohteeksi joutuneen suhtautuessa välinpitämättömästi riskien alentamiseen tai ollessa haluton maksamaan ylimääräistä turvallisuutta parantavista toimista, arviointi kallistuu toiseen suuntaan. (Hemmo 2003 S.288–289, Viinikka 2006 S.271)

Tärkeän huolimattomuuden tunnistamisessa voidaan hyödyntää myös varallisuus-oikeuteen kuuluvia varautumis-, luottamuksensuoja- ja avoimuusperiaatteita. Nämä säännöt on mahdollista nähdä juridisiksi elementeiksi, joita käytetään perustana tuottamusasteen arvioinnissa, eli mitä enemmän on poikettu kunkin periaatteen edellyttämästä toimintatavasta, sitä lähempänä ollaan tahallisuutta tai törkeää tuottamusta. (Pöyhönen 2001 S.89)

Tiekuljetusoikeuden vahingonkorvausarviointi ei poikkea muusta, vaan siinäkin törkeän huolimaton toiminta on yleensä tietoista piittaamattomuutta vahingon syntymisen estämiseksi tarpeellisista varotoimenpiteistä. Tosin huomaamattomuutta, erehdystä tai tavanomaista arviointivirhettä ei pidetä kvalifioituna tuottamuksena. (Viinikka 2006 S.282)

Huolenpito tavarasta kuuluu rahdinkuljettajan päävelvoitteisiin ja sen merkitys korostuu erityisesti vahingoittumiselle alttiiden tuotteiden tapauksessa. Tärkeä huolimattomuus on käsillä, mikäli kyseistä velvollisuutta olennaisesti rikotaan. Yleensäkin kuljetussopimuksen vastaisen toiminnan tapauksessa kvalifioitu tuottamus on harkittavana. (Viinikka 2006 S.293–294)

Liikenneturvallisuuden kannalta tavaraa on käsiteltävä asianmukaisesti, joten laiminlyönti tässä suhteessa ylittää useimmiten törkeän huolimattomuuden kynnyksen (Viinikka 2006 S.297). Lisäksi ajoneuvon riittävän merkittävällä puutteellisuudella voi olla samanlainen vaikutus. Kaluston huollon täydellisen laiminlyönnin seuraukset kuuluvat kuljetusalalla toimivan perustietoihin, mikä on rahdinkuljettajaa vastaan puhuva tosiseikka.(Viinikka 2006 S.294)

Oikeuskäytännöstä voidaan hakea tulkinta-apua poimimalla tiekuljetusten törkeää tuottamusta koskevista ennakkoratkaisuista seuraavanlaisia ilmaisuja: ”rahdinkuljettajan tietoista riskinottoa, tai piittaamattomuutta tavaraturvallisuudesta”(KKO 2005:77) ja ”huomiota on kiinnitettävä rahdinkuljettajan tietoisuuteen vahinkorisistä ja suhtautumiseen siihen”(KKO 2001:17).

Lisäksi ”omien vakiintuneiden toimintatapojensa vastaisesti tai noudattamatta kuljetusalalla tavanomaista huolellisuutta”(KKO 2001:17), ”menettely ei poikennut alalla tavanomaisesti noudatettavasta käytännöstä”(KKO 2005:77), ”varomattomuus, joka on luonteeltaan erittäin vakavaa”(KKO 1995:71), ”millaista menettelyä ammattitaitoiselta ja huolelliselta rahdinkuljettajalta voidaan edellyttää”(KKO 2001:17) sekä ”huolimattomuutta on pidetty törkeänä usein toiminnan ollessa lähellä tahallista menettelyä ja siten häikäilemätöntä ja välinpitämätöntä”(KKO 1995:71).

Korkeimman oikeuden perusteluista ilmenee muun muassa, että alan tavanomaisen käytännön mukaisesti toimiminen saattaa vaikuttaa siihen, ettei menettelyä pidetä törkeänä huolimattomuutena. Vastaavasti tietyllä alalla vallitsevien menettelytapojen noudattamatta jättämisellä saattaa helposti olla päinvastainen vaikutus. Samaa voidaan todeta myös sopimuskumppaneiden välille muodostuneesta vakiintuneesta tavasta tai sen vastaisesta toiminnasta.(Viinikka 2006 S. 284)

Lausuntojen mukaan myös velallisyriityksen sisällä noudatetut käytännöt saattavat vaikuttaa tuottamusasteen arviointiin. Erityisesti tavallista korkeampaan moitittavuuteen voi johtaa vakava poikkeaminen vahinkojen välttämiseksi kehitetyistä toimintamalleista.(Hemmo 2003 S.290)

Tosin ainoastaan yhtiön omien menettelytapojen noudattaminen ei kuitenkaan aiheuta sitä, ettei tekoa voida katsoa törkeän huolimattomaksi, vaan lisäksi on otettava kantaa siihen, ovatko nämä turvallisuustoimenpiteet asianmukaisia. Luonnollisesti puutteita voi esiintyä yksittäiseen sopimukseen liittyvien tekijöiden ohella myös siinä, miten velvoitteiden täyttäminen on yleisellä tasolla suunniteltu ja varmistettu. Kvalifioitu tuottamus ei juuri voi olla kysymyksessä, mikäli tämännäköisistä riittävän tasoista vakioimenettelyistä ei poiketa olennaisesti. (Hemmo 2003 S.290 alav 89)

Todistustaakkaa törkeän tuottamuksen olemassaolosta on rahdinkuljettajan vastapuolella ja periaatteessa hänen on esitettävä konkreettiset vahinkoa aiheuttaneet tapahtumat. Näyttövelvollisuus voi useimmissa tapauksissa muodostua raskaaksi, nimittäin onnettomuuteen johtaneet olosuhteet ovat yleensä paremmin kuljetusyrityksen tiedossa. (Viinikka 2006 S.290)

Toisaalta rahdinkuljettajan osallistumattomuus vahingon selvittämiseen voi puhua häntä vastaan, jos asiakkaalla ei ole mahdollisuuksia osoittaa tapahtumien kulkua. Sellaisessa tapauksessa kuljetusyrityksen on erityisesti esitettävä, millaisia varotoimenpiteitä käytettiin onnettomuuden välttämiseksi. (Viinikka 2006 S.291)

Osapuolen tilanne saattaa kuitenkin huonontua, jos hän vahinkotapahtuman jälkeen antaa kuljetusliikkeelle uusia toimeksiantoja, minkä voidaan katsoa viittaavan siihen, ettei menettelyä pidetä tarpeeksi moitittavana, koska yhteistoimintaa halutaan edelleen jatkaa. Tämän perusteella ei kuitenkaan pidä vetää liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä, koska tilanne saattaa olla esimerkiksi sellainen, ettei vaihtoehtoisia sopimuskumppaneita ole kyseisellä hetkellä tarjolla. (Viinikka 2006 S.291 alav 98)

Kvalifioitu tuottamus vaikuttaa vahingonkorvausvastuuseen usealla eri tavalla. Ensinnäkin vastuunrajoitusehtojen käyttöön liittyy kansainvälisesti yksimielisesti hyväksytty periaate, jonka mukaan ne menettävät sitovuutensa, mikäli sopimusrikkomus on aiheutettu tahallisella tai törkeän huolimattomalla teolla (Hemmo 2005 S.323, Saarnilehto 2005 S.14, Virtanen 2005 S. 484–485).

Sääntö koskee kaikenlaisia korvausvelvollisuuteen liittyviä ehtoja, eli esimerkiksi kvalifioidulla tuottamuksella aikaan saatu välillinen vahinko on korvattava, vaikka sentyyppiset menetykset olisikin suljettu sopimuksessa vastuun piiristä (Saarnilehto 2005 S.15). Toisaalta kyseistä oppia ei voida tulkita niin, että korvausvastuun rajoittaminen olisi kaikissa tapauksissa sitovaa, mikäli vahingot aiheutetaan törkeää lievemällä huolimattomuudella, koska erityisesti välittömiä menetyksiä koskeva ehto saattaa muodostua kohtuuttomaksi (Hemmo 2003 S.292).

Kyseinen periaate on voimassa myös lakisääteisten vastuuta rajoittavia ehtojen osalta (Hemmo 2003 S.287). Nimittäin tiekuljetussopimuslain mukaan rahdinkuljettajan aiheuttaessa vahingon tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella hänellä ei ole oikeutta vedota vastuuvapausperusteisiin, summamääräisiin vastuunrajoituksiin tai todistamisvelvollisuuden toiselle osapuolelle siirtäviin säännöksiin (TKSL 4 Luku 38§ 1).

Näin on myös silloin, kun sellaiseen tekoon on toimessaan syyllistynyt taho, jonka menettelystä rahdinkuljettaja on lain mukaan vastuussa. Tällöin kyseinen osapuolikaan ei voi oman henkilökohtaisen korvausvelvollisuutensa alentamiseksi hyödyntää edellä mainittuja tekijöitä.(TKSL 4 Luku 38§ 2)

Törkeä tuottamus aiheuttaa siten määrältään rajoittamattoman vastuun tavaravahingosta. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki menetykset on hyvitetävä, eli myös välilliset vahingot, kuten saamatta jäänyt voitto, sisältyvät korvausvelvollisuuden piiriin. Sellaisessa tapauksessa vahinkoa ei tulisi käsittää suppeasti fyysisenä vaurioitumisena, vaan myös vähentymisenä ja katoamisena. (Viinikka 2006 S.273)

Rahdinkuljettajan kannalta on tärkeää huomioida, että kvalifioidun tuottamuksen tapauksessa tiekuljetusvastuuvakuutus ei kata aiheutuneita vahinkoja, joten taloudelliset seuraamukset ovat usein huomattavat (Nyman 2006 S.50). Toimiessaan tahallaan tai törkeä huolimattomasti hän menettää lähes kaiken sen suojan, mitä muuten olisi tarjolla. Merkitystä on kuitenkin sillä, mitä vahinkoa kvalifioidusta tuottamuksesta on seurannut.(Viinikka 2006 S.274)

Oma kysymyksensä on, millä tavalla erilaisten täytäntöönpanoapulaisten törkeä huolimattomuus vaikuttaa toimeksiantajan ja hänen sopimuskumppaninsa välisten

vastuunrajoitusehtojen sitovuuteen. Asiasta ei ole muodostunut yksiselitteisiä vastauksia, mutta pääsääntöisesti sellaisen tahon kvalifioidun tuottamuksen tunnusmerkit täyttävä menettely todennäköisesti estää velallista vetoamasta kyseisiin ehtoihin, ellei toisin ole sovittu. Täysin poikkeuksettomaksi sääntöä ei kuitenkaan voitane katsoa, nimittäin suoritusvelvollisen pyrkimykset riskinhallintaan puoltasivat vastuunrajoituksen sitovuutta. (Hemmo 2005 S.323, Hemmo 2003 S.291)

Lisäksi on katsottu, että velallinen voi vapautua velvollisuudesta korvata apulaisena kvalifioidusta tuottamuksesta aiheutuneet vahingot, jos hän ei ole menetellyt huolimattomasti kolmannen osapuolen valinnassa tai opastamisessa. Sopimusvelllisen hyödyntäessä riittävän luotettavana pidetyn täytäntöönpanoapulaisen palveluja ja muutenkin täyttäessä kaikki avustajan käyttöön liittyvät huolellisuusvaatimukset, muistuttaa sellaisen tahon törkeällä huolimattomuudella aikaansaama sopimusrikkomus odottamattomien vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle jäävien suoritusesteiden tilanteita. Tämäntyyppisten riskien osalta vastuun rajoittamista on useimmiten pidetty hyväksyttävänä. (Hemmo 1994 S.305–307)

Asiaa tarkasteltaessa on otettava huomioon, koskeeko ehto korvattavien vahinkojen laajuutta vai vastuun syntyedellytyksiä. Ensin mainitut rajoitusehdot ovat velkojan kannalta yleensä lievempiä ja niitä on mahdollista pitää monesti sitovina täytäntöönpanoapulaisen kvalifioidusta tuottamuksesta huolimatta. Harkintaan vaikuttaa myös sopimuksen täyttämässä käytetyn tahon asema, nimittäin mahdollisuudet vapautua velallisen oman työntekijän törkeän huolimattomuuden seurauksista ovat todennäköisesti rajoitetummat kuin itsenäisen oikeushenkilön aiheuttamista vahingoista. (Hemmo 1994 S.307)

Kvalifioitu tuottamus johtaa pääsääntöisesti myös sovittelun epäämiseen (Viinikka 2006 S.277). Tiekuljetussopimuslain mukaan tahallisesti aiheutetut vahingot on korvattava kokonaisuudessaan, ellei vastuun alentamista harkita kohtuulliseksi erityisestä syystä. Tämä on voimassa silloinkin, kun vaateita esitetään rahdinkuljettajan vastuupiiriin kuuluvalla taholle. (TKSL 5 Luku 39§ 1,2)

Korvausvelvollisuuden määräytymisessä voidaan törkeän tuottamuksellisesta menettelystä huolimatta kiinnittää huomiota kuljetusasiakkaan osuuteen vahingon

syntymisessä. Hän saattaa myötävaikuttaa menetysten aiheutumiseen tai suuruuteen esimerkiksi laiminlyömällä erityistä vahingoittumisriskiä koskevien tietojen antamisen, tai onnettomuuden jälkeen velvollisuutensa estää lisävahinkojen syntymistä. (Viinikka 2006 S.277–278)

5.3 Tavaran luovutusvastuu

Rahdinkuljettajan on luovutettava tavara rahtikirjassa mainitulle taholle tai kuljetuksen aikana annettujen ohjeiden mukaiselle vastaanottajalle. Kyseinen asiakirja ei ole esittämis- tai legitimaatiopaperi, joten sitä ei tarvitse näyttää tuotteiden luovutuksessa. (Sisula-Tulokas 2003 S.164)

Tiekuljetussopimuslaissa ei nimenomaisesti säännellä vastuuta vahingoista, jotka aiheutuivat tavaran antamisesta määräpaikkakunnalla väärälle taholle (Sisula-Tulokas 2003 S.164, Viinikka 2006 S.83). Luovutuksesta on kuitenkin syytä pidättäytyä, mikäli ilmenee pienintäkin epäselvyyttä oikeasta vastaanottajasta, kunnes asiasta saadaan täysi varmuus. Tavaraan oikeutettuna esiintyvän henkilöllisyys on tarkistettava. (Viinikka 2006 S.305)

Rahdinkuljettajalle onkin asetettu eräänlainen tiedusteluvelvollisuus, jos määräpaikkakunnalla ilmenee esteitä luovutukselle, eli hänen on kyseisessä tilanteessa pyydettävä lähettäjältä lisäohjeita (3 Luku 23§ 1). Useimmiten kuljetusasiakas kykenee poistamaan nämä vaikeudet esimerkiksi täsmentämällä vastaanottajan osoitteen (HE 1978/107 S.18).

Virheluovutusten kohdalla on huomioitava, että tavaraan oikeutettu voi vaatia korvausta niin kuin tavara olisi kadonnut, ellei sitä toimiteta määrätyssä ajassa. Rahdinkuljettaja vastaa siten vahingosta tavaravastuun pääsäännön mukaisesti, eli näissä tapauksissa tavallista on rajoitettu korvausvelvollisuus. (Viinikka 2006 S.89)

Tosin vahinkoa kärsinyt taho voi myös virheluovutustilanteissa vedota tahallisuuteen tai törkeään huolimattomuuteen ja vaatia täyttä korvausta (Sisula-Tulokas 2003 S.164–165). Törkeän tuottamuksen suuntaan viittaisi se, että rahdinkuljettaja oman etunsa vuoksi ja ilman kuljetuksen kannalta riittäviä perusteltuja syitä lai-

minlyö ryhtyä tarpeellisiin varotoimenpiteisiin, vaikka hänellä on syytä epäillä vastaanottajan oikeutta ottaa tavara haltuun (Viinikka 2006 S.306–307).

Kuljetuksen suorittajan luovuttaessa tuotteet tietoisesti muulle kuin rahtikirjassa mainitulle taholle varmistumatta tarkemmin tämä oikeudesta tavarahan lähestytään helposti törkeää huolimattomuutta. Sellaiselta menettelyltä edellytetään tilanteen vaatimien virheluovutusten ehkäisemiseksi tarpeellisten toimenpiteiden selvää laiminlyöntiä.(Viinikka 2006 S.306–307)

Tarkasteltaessa rahdinkuljettajan vastuuta vahingoista, jotka aiheutuivat lämmitysöljyn toimittamisesta väärään säiliöön, on ratkaisua haettava Vakuutus- ja Tiekuljetusvakuutuslautakunnan päätöksistä. Seuraavissa tapauksissa on käsitelty tilanteita, joissa öljyä purettiin samalla kiinteistöllä sijaitsevasta väärästä täyttöputkesta ja myös toimituksia kokonaan väärään osoitteeseen.

VKL 656/00. Asiakas tilasi polttonestettä 2000 litraa, mutta rahdinkuljettajalla oli säiliöautossa vain 1800 litraa. Tämä määrä polttoöljyä laskettiin rakennuksen päädyssä olevaan käytöstä poistettuun täyttöputkeen, minkä seurauksena öljyä valui kellarin kautta yleiseen viemäriin. Uusi öljyputki sijaitsi talon etusivulla kellariin johtavassa portaikossa. Öljy-yhtiön laatimassa kuormakirjassa luki ”kiire on täyteen” ja lisäksi siihen merkittiin kiinteistön omistajan puhelinnumero. Liikennöitsijä toimitti öljyä ensimmäistä kyseiseen osoitteeseen, eikä hän tiennyt uudesta säiliöstä ja sen täyttöputken sijainnista. Vanhasta öljyputkesta oli poistettu korkki, ylitäytönestimen pistotulppa ja sen viereen kuuluva täyttöpainekyltti. Lisäksi kyseisen putken eteen oli istutettu pensaita. Aluksi ylitäytönestimen johto oli irti, mutta se asetettiin paikalleen. Säiliöön purettiin vähemmän öljyä kuin mitä oli tilattu, joten rahdinkuljettaja ei voinut huomata ylitäytönestimen toimimattomuutta. Autonkuljettajan olisi pitänyt ottaa yhteyttä asiakkaaseen ja ilmoittaa viallisesti ylitäytönestimestä Öljyalan Keskusliiton laatimassa kuljettajan käsikirjassa olevien ohjeiden mukaisesti. Sen vuoksi kuorman purussa on menetelty huolimattomasti, koska sellainen ilmoitus jätettiin tekemättä, eikä asiakas ole ollut paikalla tankkaamisen aikana. Kiinteistön omistajan olisi pitänyt tehdä selkeämmin vanha täyttöputki käyttökelvottomaksi tulppaamalla, tai poistamalla se kokonaan. Kyseisellä tavalla ei kuitenkaan toimittu, joten hän myötävaikutti vahingon syntyyn,

minkä takia rahdinkuljettaja veloitettiin korvaamaan ainoastaan puolet aiheutuneista vahingoista.

TVL 11/212/90. Liikennöitsijä toimitti kiinteistölle 1500 litraa lämmitysöljyä. Autonkuljettaja saapui perille aamuyöllä ja tarkisti oven nimikilvestä toimitusosoitteen oikeellisuuden. Samalla hän huomasi talon seinässä olevan öljysäiliön täyttöputken, josta kuorma purettiin. Myöhemmin havaittiin, että lämmitysöljyä oli tankattu väärästä käytöstä poistettuun säiliöön johtavasta täyttöputkesta, jossa ei ollut ylitäytön estintä pistokkeineen. Vanhaa putkea ei kuitenkaan suljettu, eikä sitä merkitty millään tavalla käytöstä poistetuksi. Uusi säiliö sijaitsi noin 3.5 metrin päässä asunnon ovesta, josta osoite tarkistettiin asianmukaisesti, eikä kuljettaja huomannut kiinteistön etupihalla ollutta uutta täyttöputkea ylitäytön estimeen ja nimikilpineen. Kuljetusliike toimitti kerran aikaisemmin polttonestettä kiinteistölle oikeaan lämmitysöljysäiliöön, mutta tapaukseen liittyvä autonkuljettaja ei ollut tietoinen uudesta öljyntäyttöaukosta. Öljyä laskettiin ylitäytön estimen puuttumisen vuoksi ainoastaan 1250 litraa. Virheellisen täytön vuoksi vanha öljysäiliö oli sitä ympäröivine maa-aineksineen jouduttu kaivamaan ylös, ja ympäristölle vaarallinen kuoppa täytettiin maalla ja pinnalle toimitettiin multakerros. Lisäksi purettu lämmitysöljy todettiin vahingoittuneeksi. Kiinteistön omistaja vastasi osaltaan tapahtuneesta vahingosta, koska käytöstä poistetun öljysäiliön täyttöputkea ei ollut suljettu, eikä sen käyttöä muullakaan tavalla estetty Kauppa- ja teollisuusministeriön öljylämmityslaitteistoista annetun päätöksen mukaisesti. Lisäksi vastaanottaja ei kyseisessä erillisessä tilauksessa antanut riittäviä purkamisohjeita. Rahdinkuljettajan katsottiin olevan vastuussa neljäsosasta aiheutuneen vahingon määrästä.

VKL 206/97. Rahdinkuljettajalle annettiin lähettämöllä virheellisellä toimitusosoitteella varustettu kuormakirja, johon oli tilatuksi määräksi merkitty 1500 litraa ja ”huomautukset” – kohdassa oli maininta ”loppunut”. Oikea asiakas tilasi öljyn välittäjältä, joka luovutti tiedot öljy-yhtiön tilauskeskukseen. Kiinteistöllä säiliöt sijaitsivat kellarissa, joten niitä ei pystytty tarkistamaan ennen täytön aloittamista. Lisäksi paikalla ei ollut ketään, minkä takia toimitusosoitteen oikeellisuudesta ei voitu varmistua. Kuorma-auton ylitäytönestimen johto kytkettiin rakennuksen öljysäiliön pistokkeeseen ja kuljettaja oli purun aikana täyttöputken

vieressä kuuntelemassa, poistuiko ilma säiliöstä. Äkkiarvaamatta öljyä suihkusi ilmaputkesta rakennuksen ulkoseinälle ja putken edustalle maahan 2-3 litraa. Yli-täytönestin katkaisi tankkauksen vasta tässä vaiheessa. Öljyä valui myös säiliön tilavuusmittarin rikkoutuneesta lasiaukosta rakennuksen sisällä säiliöhuoneen lat-tialle noin 2-3 cm:n korkeudelle. Öljysäiliöt ja purkamiseen liittyneet laitteet yli-täytönestimineen olivat ennen täyttöä asianmukaisessa kunnossa. Vahinkoa aiheu-tui siitä, että väärässä toimitusosoitteessa käytettiin liian kovaa purkausnopeutta siihen nähden, että öljysäiliöt olivat lähes täynnä, minkä vuoksi niihin mahtui ai-noastaan 789 litraa. Todennäköisesti onnettomuudelta olisi vältytty, mikäli säiliöt olisivat olleet tyhjiä, niin kuin kuormakirjan perusteella oli syytä olettaa. Vahin-gon syyksi katsottiin virheellisesti ilmoitettu osoite, eikä rahdinkuljettajaa asetettu korvausvastuuseen tuottamuksen perusteella, koska hänellä ei ollut syytä epäillä kuljetusasiakirjassa olevien tietojen oikeellisuutta.

Edellisten tapausten perusteella voidaan tehdä sellaiset johtopäätökset, että rah-dinkuljettaja ei ole lainkaan vastuussa vahingoista, jotka aiheutuivat öljyn purka-misesta väärään säiliöön, mikäli hänelle on luovutettu väärällä toimitusosoitteella varustettu kuormakirja. Tosin vastuuvapauden edellytyksenä näyttäisi olevan se, ettei hänellä ole ollut mahdollisuuksia varmistua osoitteen oikeellisuudesta tai säiliöiden täyttöasteesta. Kuljettajan purkaessa öljyn väärästä samalla kiinteistöllä sijaitsevasta täyttöputkesta hän on yleensä osittain vastuussa syntyneestä vahin-gosta, jos asiakas ei ole tehnyt kyseistä täyttöaukkoa käyttökelvottomaksi riittävän selkeällä tavalla.

6. Shellin lämmitysöljyjen toimituksiin liittyvien toimintojen kuvaus

Suomeen Shellin myymät öljytuotteet toimitetaan laivoilla ja junilla Oulussa, Vaasassa, Porissa, Godbyssä, Helsingissä ja Varkaudessa sijaitseviin säiliövarastoihin, joista polttoaineita kuljetetaan säiliöautoilla eri puolille maata yksityisten sopimusliikennöitsijöiden voimin (www.shell.com).

Shell käytti joskus omaa kalustoa pääasiassa bensiinin toimittamiseen, mutta ajan mittaan siitä luovuttiin ja tämä mahdollisti keskittymisen ainoastaan omaan ydinliiketoimintaan. Kyseinen öljy-yhtiö ei ole erikoistunut polttoaineiden toimituksiin, minkä takia kuljetuspalvelut haluttiin ostaa alan ammattilaisilta, jotka osaavat tehdä sen paremmin ja halvemmalla. (Kuru 2006a) Viimeisistäkin omista säiliöautoista luovuttiin huonompien vuosien aikana, koska suhteellisen pienen kaluston hallinnoimiseen kului kohtuuttoman paljon resursseja ja sidottua pääomaa (Kuru 2006 b).

Shellin logistiikkaosastolla lämmitysöljyjen myytiin ja toimitusten käytännön järjestelyihin osallistuvat asiakaspalvelun ja kuljetussuunnittelun työntekijät. Ensin mainitut ottavat vastaan tilauksia, antavat hinta- ja tuotetietoja ja auttavat asiakkaita valitsemaan käyttötarpeisiin nähden mahdollisimman hyvän polttonesteen. Tässä vaiheessa käydään myös läpi eri laskutusvaihtoehtoja. Asiakaspalvelijan toimintaan liittyy useita eri riskejä, nimittäin hän saattaa hinnoitella tilauksen väärin, sekoittaa arvonlisäverokannat, kirjata väärän toimitusosoitteen, merkitä tietokantoihin puutteelliset purkuohjeet ja virheitä voi syntyä myös asiakasnumeroita tallennettaessa. (Kinnunen 2007)

Kaikkien mahdollisten virhetilanteiden ehkäisemisen kannalta on äärimmäisen tärkeää, että tilaustiedot toistetaan asiakkaalle niiden oikeellisuuden varmistamiseksi. Syntyneet virheet rekisteröidään ja niistä laaditaan palaute, joka annetaan myös virheentekijälle. Kaikista ongelmista laaditaan kuukausittain kooste, joka käydään lävitse yhdessä kaikkien asiakaspalvelijoiden kanssa. Shellin lämmitysöljyjä on

mahdollista tilata myös välittäjien kautta, mikä tapahtuu niin, että asiakas soittaa suoraan kyseiselle taholle ja tämä jättää tiedot öljy-yhtiön tilauskeskukseen joko puhelimitse, tai internetin välityksellä. Asiakkaat voivat itsekin tilata polttonesteitä suoraan online – palvelun kautta. (Kinnunen 2007)

Asiakaspalvelussa as/400 – järjestelmään vastaanotetut ja kuljetussuunnittelijoiden hoidossa olevien pinnanmittauspaikkojen tiedot siirretään sähköisesti Cross - kuormansuunnitteluohjelmaan. Tämän jälkeen kuljetussuunnittelussa työskentelevät ottavat Crossissa huomioon pinnanmittausasiakkaiden tarpeet ja tutustuvat omalle alueelle sijoittuviin tilauksiin. Näiden tietojen perusteella laaditaan niin turvallisia, tehokkaita, taloudellisia ja asiakaspalveluhenkisiä kuormia kuin mahdollista. (Ferm 2007b)

Säiliöittämisessä kyseiset henkilöt ottavat huomioon muun muassa kuormien painopisteen jakautumisen, asiakkaille tehdyt toimitusaikoja koskevat lupaukset, lastien jakoprosenttien kannattavuudet liikennöitsijöille sekä ajankäytön, nimittäin lämmitysöljyt toimitetaan päiväsaikaan, mutta asemille polttoainetta voi purkaa myös yöllä. Crossissa laaditut kuormat siirretään as/400 – järjestelmään, minkä jälkeen ne lähetetään säiliövarastoille, joista kuljettajat hakevat lastit ja toimittavat tuotteet asiakkaille lähettämöllä tulostetuissa kuormakirjoissa olevien ohjeiden mukaisesti. (Ferm 2007b)

6.1 Klaukkalassa 22.9.2006 kuluttaja-asiakkaan kiinteistöllä tapahtunut öljyonnettomuus

Rahdinkuljettajalle annettiin lähettämöllä kuormakirja, jossa ilmoitettiin kuljetettavan polttoaineen laatu, tilattu määrä 1400 litraa, toimitusosoite, asiakkaan puhelinnumero, kiinteistöllä sijaitsevan säiliön 1500 litran koko ja lisätietojen kohdassa oli merkintä ”täyteen.kiint” (Kuormakirja nro 780905). Kyseinen ohje merkitsee sitä, että asiakas haluaa säiliönsä täyteen ja arvioi sen täyttyvän kokonaan tilatun määrä tankkaamisen jälkeen. Tässä toimitustavassa kuljettaja tankkaa öljyä siihen saakka, kunnes ylitäytönestien katkaisee polttoaineen virtauksen, mikä on ainoa keino, jolla öljysäiliöt saadaan täytettyä. (Ferm 2006)

Kyseisellä kiinteistöllä öljyn täyttöputki on takapihalla ja lujitemuovinen 1.5 m³:n lämmitysöljysäiliö sijaitsee omakotitalon alakerrassa pannuhuoneen viereisessä tilassa ja se on asennettu suoja-altaaseen. Säiliössä oli ennen täytön alkamista noin 100 litraa öljyä. (Kuoppala 2006 S.1)

Öljysäiliöitä täytettiin normaalisti ja hetken kuluttua rakennuksen sisältä kuului kohinaa (Kaipainen 2006 S.1). Kuluneen ajankin puolesta kuljettaja alkoi epäillä, että kuorman olisi pitänyt jo mennä säiliöön, minkä takia hän keskeytti pumppauksen ja meni katsomaan mittaria, joka näytti 2348 litraa (Koskelainen 2007). Tästä voidaan päätellä, että öljyn tankkausta jatkettiin vielä noin 2-3 minuutin verran sen jälkeen, kun 1400 litran kuorma oli purettu (Ferm 2007a).

Kuljettaja soitti asiakkaalle, joka neuvoi avaimenpaikan kellaritiloihin. Alakerrassa hän havaitsi lattialle valuneen öljyn ja hälytti paikalle pelastuslaitoksen. (Koskelainen 2007) Noin 10m²:n kokoiseen säiliöhuoneeseen muodostui arviolta 5 cm öljykerros ja polttoainetta imeytyi talon rakenteisiin (Kaipainen 2006 S.2).

Tankkauksen aikana täyttöputki irtosi ja tarkastuksessa selvisi, että muovinen tiiviste säiliön ja täyttöputken välillä oli liikkunut, minkä takia öljyä pääsi säiliön ulkopuolelle. Ylitäytönestien ei missään vaiheessa katkaissut kuorman purkua ja sen vuoksi kellariin pääsi polttoöljyä noin 500–1000 litraa (Asiakirja 2006). Lämmitysöljysäiliö ei täyttynyt kokonaan ja sen suoja-altaaseen kerääntyi polttonestettä noin 3/5 tilavuudesta. Sitä roiskui myös vieressä oleville vaatteille ja sohvalle. Saavuttuaan paikalle pelastuslaitoksen henkilökunta levitti imetysmattoja lattialle. (Kuoppala 2006 S.1)

Polttoöljyä valui myös talon rakenteiden alle, joista se kulkeutui salaojia pitkin eteenpäin viereisellä Antintiellä sijaitsevaan sadevesikaivoon, josta ei kuitenkaan tapahtunut ylivirtausta. Kyseisestä kaivosta vesi virtaa läheiseen metsikköön Luchtajokea kohti, mutta sadevesiviemärin purkupaikalla todettiin, ettei öljyä päässyt maastoon. (Kuoppala 2006 S.1-2)

Paikalle tilattiin loka-auto, joka aloitti öljyn imemisen vesikaivosta Antintien puolelta. Omakotitalon päähän kaivettiin kuoppa, joka katkaisi salaojaputken ja öljyn valumisen eteenpäin. Siihen kerääntynyt polttoneste imettiin erottimen kautta erilliseen kiinteistölle tuotavaan säiliöön. (Kuoppala 2006 S.1, Kaipainen 2006 S.2) Töiden loppuvaiheessa salaojaputki oli tarkoitus imeä tyhjäksi ja polttoöljyä on saattanut valua myös alapuolella sijaitsevan kiinteistön puolelle (Kuoppala 2006 S.2).

Kuljettajan tarkoituksena oli purkaa öljyä siihen saakka, kunnes ylitäytönestoin katkaisee virtauksen. Säiliöauto jätettiin määräysten mukaisesti kadulle ja öljyntäyttöputki sijaitsi pihanpuolella 40 metrin päässä. Varsinkin pimeällä mittarin lukemia on mahdotonta nähdä sellaiselta etäisyydeltä laitekaapin asianmukaisesta valaistuksesta huolimatta. Autonkuljettaja oli koko pumppauksen ajan täyttöputken vieressä käsi pistoolin venttiilissä kiinni ja hän tarkkaili ilmaputkea ja myös sitä, ettei liitoskohdissa ole vuotoja. Tässä tapauksessa hänen toiminnassaan ei havaittu mitään määräystenvastaista. (Koskelainen 2007)

Ölly- ja kaasualan keskusliiton antamien toimintaohjeiden mukaan kuljettajan täytyykin olla täyttöputken lähettyvillä koko tankkauksen ajan, mikäli asiakas on tilannut säiliön täyteen. Öljyn pumppaus on aloitettava hitaasti ja varmistuttava siitä, että ilma poistuu esteettömästi ilmaputkesta. Mahdollisuuksien mukaan on koko prosessin aikana tarkkailtava ilman virtausta öljyvahingon ja säiliön vaurioitumisen estämiseksi. Täyttöliittimestä on pidettävä kiinni, ettei se pääse irtoamaan asiakkaan täyttöputkesta. Purkauksen aikana paikalta poistuminen on kiellettyä, koska kuljettajan on tarkkailtava, ettei mahdollisia vuotoja esiinny ja lopetettava tankkaus välittömästi, jos ilma ei poistu säiliöstä. Sama koskee myös tilanteita, joissa pumpattu määrä on ylittänyt säiliön koon. (Kuljettajan käsikirja 2003 S.93, 98- 99)

Onnettomuuden syyksi todettiin täyttöputken liitoskohtaan kuuluvan kiristyspannan puuttuminen (Kaipainen 2006 S.1). Se oli kuitenkin asennettu kyseisen putken vaakasuoraan osaan ennen varsinaista vauriokohtaa (Seppänen 2006a). Putki-

en välissä olevan tiivisteiden liikkumisen tarkkaa ajankohtaan ei voida määrittää (Koskelainen 2007).

Valtuutettu lämmityslaitteiden asentaja tuli onnettomuuden jälkeen samana iltpäivänä toimitusosoitteessa ja totesi, ettei hän ole asentanut kyseistä öljysäiliötä. Aikaisemmin hänen poikansa oli pyynnöstä käynyt purkamassa laitteet vesivahingon takia, jolloin sovittiin, että tarpeen vaatiessa he laittavat säiliöt takaisin, mutta näin ei kuitenkaan käynyt. Asentajan mielestä näytti vahvasti siltä, että laitteiston on kytkenyt joku muu kuin alan ammattilainen. (Seppänen 2006b)

Öljylämmityslaitteistojen asennustöitä voi suorittaa ainoastaan turvatekniikan keskuksen päteväksi arvioima toiminnanharjoittaja. Niihin liittyviä putkistoja saa kytkeä myös taho, jonka tekniset toimintaedellytykset on arvioitu riittäviksi painestioita koskevien säännösten ja määräysten mukaisesti. (Asetus öljylämmityslaitteistoista 4 Luku 25§, 26§) Lisäksi asennusliikkeen on tarkastettava putkistojen tiiviys ennen kuin lämmityslaitteet voidaan ottaa käyttöön (KTM:n päätös öljylämmityslaitteistoista 8 luku 44§).

Töiden suorittamisen jälkeen auktorisoitu asentaja on vastuussa siitä, että hänen kytkemä öljylämmityslaitteisto tai siihen tehty rakenteellinen muutos täyttää kaikkien määräysten ja säännösten mukaiset vaatimukset (Asetus öljylämmityslaitteistoista 4 Luku 33§).

Säiliön ja sen varusteiden rakenteen täytyy olla tiivis ja polttoöljyn syövyttävää vaikutusta kestävä (KTM:n päätös öljylämmityslaitteistoista 2 luku 5§). Putkisto on valmistettava sellaisista aineista ja asennettava niin, että laite kestää tavallisessa käytössä siihen kohdistuvat mekaaniset, kemialliset ja lämpötilojen vaihteluista johtuvat rasitukset. Putket täytyy yhdistää kierre-, puristus-, tai laippaliitoksia, ellei liitoskohtia hitsata tai kovajuoteta. Niissä käytettävä tiivistysaine ei saa kuivumisen jälkeen kovettua eikä haurastua ja sen täytyy kestää öljyä ja palorasitusta. (KTM:n päätös öljylämmityslaitteistoista 4 luku 24§)

Tässä tapauksessa kiinteistön omistaja on selvästi rikkonut öljysäiliöitä ja niiden asentamista koskevia määräyksiä. Kytkeminen suoritettiin jonkun muun kuin siihen erikoistuneen ammattilaisen toimesta, minkä takia täyttöputken liitoskohtaa oli käsitelty virheellisesti. Todennäköisesti myös asennusliikkeen pakolliseksi säädetty lämmityslaitteistojen koekäyttö jäi tekemättä. Vakuutuslautakunnassa on aikaisemmin käsitelty lähes samanlaista tapausta, jossa vahinkoa aiheutui öljysäiliöissä olevan vian takia, eikä rahdinkuljettajan tuottamuksellisen menettelyn vuoksi.

VKL 241/96. Kuljetusliike toimitti lämmitysöljyä omakotitaloon ja kuormakirjan mukaan sitä oli tilattu säiliö täyteen. Autonkuljettaja saapui aamulla toimitusosoitteeseen ja veti letkun tieltä talon päädyssä noin 40 metrin etäisyydellä sijaitsevaan täyttöputkeen. Tankattuaan suunnilleen 3000 litraa hän lopetti öljyn pumppauksen ja alkoi ihmetellä, miksi säiliö ei ruvennut täyttymään. Hän meni kysymään asiakkaalta lämmitysöljysäiliön tilavuutta, kun ylitäytönestini ei vielä tässä vaiheessa katkaissut purkua. Kahden 1500 litran säiliöiden välisen yhdysputken liitos aukesi tankkauksen aikana ja öljyä virtasi noin 600 litran verran niiden valuma-altaaseen, jonka seinämissä olevista halkeamista sitä valui kellarin lattialle. Kuljettaja esti öljyn menemisen viemäriverkostoon levittämällä lattialle ja kaivon ympärille autossa olevat imetyshuovat. Sekä kuorma-autossa, että öljysäiliöissä olevat ylitäytönestävät laitteet todettiin toimiviksi. Yhdysputken ollessa kunnossa ylimääräinen öljy olisi purkautunut rakennuksen ulkopuolelle ilmanpoistoputken kautta, vaikka ylitäytönestini ei olisikaan toiminut. Putkiliitos irtosi todennäköisesti siitä syystä, että säiliöt pääsivät tankkauksen aikana liikkumaan niiden tukisiteiden peittäessä. Säiliöautonkuljettaja ei voinut havaita niiden vioittumista, eikä yhdysputken irtoamisen ajankohtaa. Lisäksi hänellä ei myöskään ollut mahdollisuutta selvittää niiden todellista täyttöastetta ennen tankkauksen aloittamista. Vakuutuslautakunnan mukaan öljysäiliöiden rakenteiden on kestävä täytön aikana syntyvän paineen, sekä sen rasituksen, joka niihin kohdistuu säiliöiden ollessa täynnä. Ylitäytönestimet keskeyttävät öljyn purkamisen lämmitysöljysäiliön täytyessä kokonaan, minkä vuoksi kuljettajan ei tarvitse jatkuvasti seurata, kuinka paljon niihin on mennyt polttonestettä. Kyseiset laitteet olivat kunnossa ja tässä tapauksessa ne eivät reagoineet, koska säiliö ei vuodon takia täytynyt kokonaan. Kuljet-

taja on keskeyttänyt pumppauksen välittömästi sen jälkeen, kun hän huomasi, että öljysäiliöön on mennyt epätavallisen paljon polttoainetta. Hänen toimintansa oli asianmukaista, eikä vahinko johtunut säiliöautonkuljettajan huolimattomuudesta tai laiminlyönnistä, vaan onnettomuuden syyksi on katsottava öljysäiliöiden pettäminen.

Mielestäni samanlaiseen ratkaisuun on päädyttävä myös tarkasteltavassa Shellin tapauksessakin, eli vahingon syyksi katsotaan täyttöputken vaurioituminen ja kerätyn materiaalin perusteella näyttäisi siltä, että vahinko jää kiinteistön omistajan kannettavaksi. Täytöntöönpanoapulaisena käytetty rahdinkuljettaja toimi tavanomaisen käytännön mukaisesti, joten häntä ei voida pitää syyllisenä vahinkoon. Sen vuoksi kyseisen tahot tuottamusta ei ole mahdollista vierittää sopimusoskellisten sääntöjen mukaisesti kuljetustoimeksiantajan harteille. Muutenkin Shellin yleisissä toimitusehdoissa on varauduttu tämäntyyppisiä tilanteita varten ottamalla vastuunrajoitusehto, jonka mukaan myyjä ei ole velvollinen korvaamaan viranomaisten määräysten vastaisten laitteiden aiheuttamia vahinkoja (Shell yleiset toimitusehdot kohta 7).

Tässä tapauksessa kuljetusliikkeellä olisi mahdollisuus vedota kolmeen eri vastuuvapausperusteeseen. Mielestäni rahtikirjassa olevaa merkintää ”täyteen.kiint” voidaan pitää tiekuljetussopimuslain mukaisena tavarän lähettäjän tai vastaanottajan ohjeena, joka vapauttaa rahdinkuljettajan korvausvastuusta. Lisäksi öljylämmityslaitteiston määräysten vastainen asentaminen täyttää aika suurella todennäköisyydellä edellä mainitun lain tarkoittaman vastaanottajan virheen tai laiminlyönnin määritelmän. Kolmanneksi täyttöputken pettäminen tankkauksen aikana tapauksessa mainitulla tavalla on mahdollista katsoa tiekuljetussopimuslain mukaiseksi ylivoimaiseksi esteeksi, eli olosuhteeksi, jota hän ei voinut välttää ja jonka seurauksia ei ollut mahdollista ehkäistä. Mahdollisessa oikeudenkäynnissä rahdinkuljettaja voisi vapautua vastuusta todistamalla, että öljyvahinko on aiheutunut näiden kolmen tosiseikan vuoksi. Hän saisi vapaasti harkita, mitä vastuuvapausperustetta on järkevää käyttää, tai mahdollisesti vedota niihin kaikkiin.

Tässä tapauksessa kuljettaja toimi moitteettomasti, mutta tuottamuksellisesta menettelystä voi olla kysymys, jos hän vastaavanlaisessa tilanteessa purkaa öljyä selvästi yli sen ajan, joka tavallisesti kuluu 1500 litran säiliön täyttämiseen. Lisäksi paikalta poistuminen pitkäksi ajaksi kesken tankkauksen saattaisi täyttää törkeä huolimattomuuden tai tahallisuuden tunnusmerkit. Rahdinkuljettajan käsikirjan sisältöä voidaan pitää tietynlaisena viranomaisen ohjeena, joka ilmentää alalla noudatettavaa tavanomaista huolellisuutta ja vallitsevia vakiintuneita yksityiskohtaisia vahinkoriskin pienentämiseksi tähtääviä menettelytapoja. Tämän tyyppinen toiminta sisältäisi perusteetonta riskinottoa, luonteeltaan erittäin vakavaa varomattomuutta ja ilmentäisi myös piittaamattomuutta turvallisuudesta. Kaikki edellä mainitut tekijät puoltaisivat menettelyn katsomista törkeän huolimattomaksi.

Sellaisessa tapauksessa rahdinkuljettajan vastuu muuttuisi rajoittamattomaksi, eikä hän voisi hyödyntää tiekuljetussopimuslain mukaisia vastuuvapausperusteita, tai todistamisvelvollisuutta toiselle osapuolelle siirtäviä säännöksiä. Lisäksi hänen vakuutuksensa ei kattaisi vahinkoja, joten taloudelliset seuraamukset saattaisivat olla huomattavia. Pääsääntöisesti täytäntöönpanoapulaisena toimivan rahdinkuljettajan kvalifioitu tuottamus aiheuttaisi myös sen, että asiakkaan kanssa solmittavissa sopimuksissa olevat vastuunrajoitusehdot menettäisivät sitovuutensa, eli todennäköisesti joitakin Shellin yleisissä toimitusehdoissa olevia kohtia ei otettaisi huomioon vastuunjakautumista pohdittaessa.

Toisaalta Shell voisi regressio-oikeutensa perusteella saada kuljetusliikkeeltä koko maksetun vahingonkorvauksen lakisääteisten summamääräisten vastuunrajoi- tusten poistuessa. Lisäksi törkeästä tuottamuksesta huolimatta voitaisiin käsiteltävässä tapauksessa ottaa huomioon asiakkaan osuus vahingon aiheutumisessa korvausvelvollisuutta määrättäessä, nimittäin hän myötävaikutti onnettomuuden syntymiseen määräysten vastaisella öljylämmityslaitteistolla.

7. Johtopäätökset ja yhteenveto

Tutkimustyön tavoitteena oli polttonesteiden toimituksiin osallistuvien osapuolten vastuun selvittäminen. Vastausta tähän kysymykseen haettiin tarkastelemalla valmiita aineistoja, eli muun muassa voimassa olevia lakeja, Korkeimman oikeuden ratkaisuja ja oikeuskirjallisuudessa esitettyjä näkemyksiä. Seuraavaksi esitellään tutkimusongelman kannalta olennaisimmat lopputulokset.

Viivästystilanteissa myyjällä on sekä liike-, että kuluttajankaupassa kontrollivastuu välittömistä ja tuottamusperusteinen vastuu välillisistä vahingoista. Hän on velvollinen korvaamaan suorat menetykset, jos ei onnistu näyttämään, että toimituksen myöhästymisen on johtunut tietyt tunnusmerkit täyttävästä esteestä ja huolimaton menettely tuo mukanaan myös epäsuorat vahingot korvausvelvollisuuden piiriin. Vastuusta vapauttava este koostuu neljästä tunnusmerkistä ja niiden kaikkien on täytyttävä, jotta vastuuvapaus toteutuisi. Näin ollen vahinkoa kärsinyt saa korvaukset, jos hän onnistuu osoittamaan, että yksikin laissa mainittu edellytys ei täyttynyt oman sisältövaatimuksensa osalta.

Täytäntöönpanoapulaisia käytettäessä myyjä voi vapautua korvausvastuusta, mikäli lain edellyttämä suorituseste on vallinnut hänen, itsenäisen avustajan ja myös tämän omien avustajien kohdalla. Sen vuoksi viivästysvastuusta vapautuminen on sitä vaikeampaa, pidemmäksi myyjästä poispäin ulottuva täytäntöönpanoapulaisten sopimusketju muodostuu.

Kaksinkertaisen suoritusesteen vaatimus ulottuu yksittäisen sopimuksen täytäntöönpanoon osallistuvien tahojen lisäksi myös tavarantoimittajiin ja aikaisempaan myyntiportaaseen. Siitä voidaan poiketa ainoastaan perusinfrastruktuuria ylläpitävän itsenäisen yrittäjän kohdalla. Myyjällä on myös itsenäinen viivästysvastuusäännöksestä riippumaton korvausvelvollisuus vahingoista, jotka aiheutuivat kaikki lain tunnusmerkit täyttävään esteeseen liittyvän ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnistä.

Tavaran virhettäkin koskeva korvausjärjestelmä perustuu kaksinkertaiselle vahinkolajikohtaiselle vastuuperuste-erottelulle. Virhevastuun osalta myyjän välittömiä vahinkoja koskeva korvausvelvollisuus poikkeaa sen mukaan, onko kysymyksessä kuluttaja- vai yritysasiakas. Liikekaupassa myyjällä on näiden osalta kontrollivastuu, mutta kuluttajansuojalaki on tässä suhteessa ankarampi, koska myyjä on aina velvollinen korvaamaan aiheuttamisvastuun nojalla kuluttajalle virheellisestä tavaraista johtuvat välittömät vahingot. Muilta osin näiden lakien virhevastuusäännökset eivät poikkeaa toisistaan, eli myyjällä on molempia vahinkolajeja koskeva sekä tuottamukseen, että erityiseen sitoumukseen perustuva korvausvastuu.

Ostajan vastuuperuste maksuviivästystilanteissa sijoittuu puhtaan aiheuttamisvastuun ja kontrollivastuun väliin ja on hieman ankarampi kuin vastaavanlainen myyjän korvausvelvollisuus myöhästyneen toimituksen tapauksessa. Se koskee kaikkia mahdollisia vahinkolajeja, joten jaottelulla välittömän ja välillisen menetyksen kesken ei ole merkitystä. Kuluttajankaupassa vastuuperuste on hieman lievempi, koska kuluttajan vastuuvapaus ei edellytä sitä, ettei maksu estettä kyetty ennakoimaan kaupantekohetkellä.

Ostajan velvollisuuksien osalta laissa on nimenomaiset säännökset koskien sellaista myötävaikutusvelvollisuutta, joka on edellytyksenä sille, että myyjä kykenee täyttämään omat suoritusvelvollisuutensa. Lisäksi irtaimen kauppaa koskevien lakien mukaan ostajan on myös vastaanotettava tai noudettava tavara. Muut sopimuksesta johtuvat sivuvelvoitteet ja niiden laiminlyönnin seuraamukset jäävät yleisen sopimusoikeudellisen lojaliteettiperiaatteen varaan.

Lain tarkoittaman ostajan myötävaikutusvelvollisuuden laiminlyönnistä aiheutuvat vahingot korvataan myyjän viivästysvastuusäännöksen mukaisesti. Tämä koskee myös tavaran noutamista tai vastaanottamista, jos sopimuksesta tai olosuhteista ilmenee, että sen pois toimittamisella on myyjäpuolelle erityistä merkitystä. Näitä vahingonkorvausvastuusäännöksiä ei sovelleta kuluttajakauppaan. Ostajalakin on erillinen estettä koskeva ilmoitusvelvollisuus ja sen laiminlyönnistä johtuva vahingonkorvausvelvollisuus, mutta tämä ei koske kuluttaja-asiakkaita.

Vastuuperusteen määräytyessä eri vahinkotyyppien perusteella kahden eri vahinkolajin välinen rajanveto on merkittävä tekijä lopullisen vastuun muodostumisen kannalta. Lisäksi asia on tärkeä Shellin eri tahojen kanssa solmimien sopimusten kannalta, koska niissä on useimmiten rajattu epäsuorat vahingot korvausvastuun ulkopuolelle ottamatta kantaa niiden sisältöön. Lainsäädäntötasolla on päädytty määrittelemään välilliset vahingot, mikä aiheuttaa sen, että muita eriiä on pidettävä välittöminä menetyksinä ja korvattava lievemmän vastuuperusteen mukaisesti. Niiden aineellinen sisältö vaihtelee riippuen siitä, onko kysymyksessä kuluttaja- vai yritysasiakas.

Rahdinkuljettajan vastuu tavarán- ja viivästysvahingoista on niin sanottua ankaraa vastuuta tietyin *force majeure* poikkeuksin. Tavallisesti korvausvelvollisuus on rajoitettua, nimittäin kuljetusoikeudellisten säännösten mukaan tavarán arvon alentumisesta suoritettava korvaus on enintään 20 euroa painokiloa kohti ja viivästysvahingot on korvattava rahtia vastaavaan rahamäärään saakka.

Itsenäistä kuljetusliikettä pidetään irtaimen kauppaa koskevan säännösten mukaisena sopimuksen täytäntöönpanoapulaisena, jonka toiminnasta myyjä on vastuussa sekä yritys, että kuluttaja-asiakkaita kohtaan. Tämän vuoksi summamääräiset vastuunrajoitukset vaikuttavat muun muassa siihen, miten paljon korvausta rahdinkuljettajalta on mahdollista saada takautumisoikeuden perusteella vahinkojen sattuessa. Ne ovat voimassa myös silloin, jos vaatimuksia esitetään muun kuin kuljetussopimuksen perusteella.

Rahdinkuljettaja voi myös vapautua kokonaan vastuusta, mikäli hän kykenee osoittamaan että vahinko on aiheutunut jostakin tiekuljetussopimuslaisissa nimenomaisesti mainitusta vastuuvapausperusteesta. Toisaalta tahallinen tai törkeän huolimaton menettely aiheuttaa täyden vahingonkorvausvastuun ja voi saada aikaan myös sen, ettei kuljetusliikettä täytäntöönpanoapulaisena käyttävällä myyjällä ole oikeutta vedota asiakkaiden kanssa tehtävissä sopimuksissa oleviin vastuunrajoitusehtoihin.

Kirjoitetusta laista ei löydy nimenomaista säännöstä, joka koskisi vastuuta virhe-
luovutuksista yleisesti, tai öljyn purkamisesta väärään säiliöön. Viivästyksen kes-
täessä riittävän kauan korvausta on kuitenkin suoritettava niin kuin tavara olisi
kadonnut, joten kyseisissä tilanteissa noudatetaan tavaravastuuta koskevia periaat-
teita, eli rahdinkuljettajalla on useimmiten rajoitettu korvausvelvollisuus. Tosin
myös tavaran virheellinen luovuttaminen voi täyttää tahallisuuden tai törkeän huo-
limattomuuden tunnusmerkit, jolloin vastuu muuttuu rajoittamattomaksi.

Työssä käsiteltyjen Vakuutuslautakunnan lausuntojen perusteella rahdinkuljettaja
ei ole lainkaan vastuussa vahingoista, jotka aiheutuivat öljyn purkamisesta vää-
rään säiliöön, jos lähettämöllä on annettu virheellisellä osoitteella varustettu
kuormakirja, eikä hänellä olosuhteet huomioon ottaen ollut mahdollisuuksia var-
mistua toimitusosoitteen oikeellisuudesta tai säiliöiden tilasta. Luovutuksen tapah-
tuessa samalla kiinteistöllä sijaitsevasta väärästä täyttöputkesta, jota ei ole poistet-
tu käytöstä riittävän selkeästi, vastuu näyttäisi rajoittuvan tiettyyn murto-osaan.

Tutkimustyö ei anna vastausta kaikkiin mahdollisiin vahingonkorvausvelvollisuu-
teen liittyviin kysymyksiin, nimittäin siinä on käsitelty ainoastaan sopimukseen
perustuvaa vastuuta. Toimintoja ulkoistavan yrityksen kannalta mielenkiintoisiksi
muodostuu kuitenkin työnantajan isännänvastuu. Vahingonkorvauslain säännösten
perusteella ulkoistajayritys voi tietysin edellytyksin joutua vastuuseen työntekijään
rinnastettavan itsenäisen yrittäjän työtehtävien aikana kolmannelle aiheuttamista
vahingoista. Saman voi aiheuttaa omalla toiminnallaan myös ympäristövahinko-
laissa tarkoitettu toiminnanharjoittajaan rinnastettava taho. Näitä kaikkia asioita ei
kuitenkaan voitu sisällyttää yhteen tutkielmaan.

Tämä tutkimustyö voi avata mahdollisuuden jatkokeskustelulle, nimittäin useiden
tulkinnanvaraisten asioiden osalta on käsitelty eri oikeuslähteissä esitettyjä näke-
myksiä päätyttä kuitenkin tiettyyn lopputulokseen. Tarkastelemalla kootusti
esitettyä aineistoa joku saattaa keksiä uuden ratkaisuvaihtoehdon, joka myöhem-
min hyväksytään yleisesti. Työssä on todettu myyjän tuottamusperusteisen ja
kontrollivastuun ulottuvuus samanlaiseksi, mutta avoimeksi on jäänyt se, tulisiko
myös kauppa- ja kuluttajansuojalain mukaisen korvausvelvollisuuden laajuutta

pitää yhtäläisenä. Toisin sanoen ei ole käsitelty sitä, onko myyjän vastuulle kuuluva itsenäisten yrittäjien joukko samanlainen kuluttaja- ja yritysasiakkaan tapauksessa. Tämä kysymys voisi muodostua hyväksi tutkimuskohteeksi.

Lähdeluettelo

Ensimmäinen ilmoitus vahingosta tai läheltä piti tilanteesta. Shellin vahinkotapah-
tumaan liittyvä asiakirja 22.9.2006.

Ferm Marko 2006. (Sähköpostiviesti) marko.ferm@shell.com 20.12.2006.

Ferm Marko 2007a.(Sähköpostiviesti) marko.ferm@shell.com 23.1.2007.

Ferm Marko 2007b. (sähköpostiviesti) marko.ferm@shell.com 27.6.2007.

Hemmo Mika 1994, Vahingonkorvauksen määräytymisestä sopimussuhteissa,
siviilioikeudellinen tutkimus. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

Hemmo Mika 1998, Sopimus ja delikti, tutkimus vahingonkorvausoikeuden vas-
tuumuodoista. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Hemmo Mika 1999, Vuoden 2000 ongelma ja siviilioikeus. Oikeustiede nro 33,
sivut 9-79.

Hemmo Mika 2003. Sopimusoikeus II. Helsinki: Talentum.

Hemmo Mika 2005. Vahingonkorvausoikeus. Helsinki: WSOY.

Hoppu Esko 1988. Vahingonkorvausvastuusta kauppalain mukaan. Lakimies 86,
nro 1, sivut 51-65.

Kiiha Jarkko 2002, Yritystoiminnan ulkoistaminen ja sopimusvastuu. Helsinki:
Lakimiesliiton Kustannus.

Kivivuori Antti 1997. Irtaimen kaupasta. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.

Kinnunen Sanna 2007. Gradu (sähköpostiviesti) sanna.kinnunen@shell.com
21.8.2007.

Kuljettajan käsikirja 2003. Öljy- ja kaasualan keskusliitto. Helsinki: Öljyalan palvelukeskus.

Kuoppala Jukka 2006. Tarkastuspöytäkirja. Öljysäiliön täytön yhteydessä tapahtunut öljyonnettomuus. Nurmijärvi 22.9.2006.

Kuru Mika 2006 a. (Sähköpostiviesti) mika.kuru@shell.com 12.11.2006

Kuru Mika 2006 b. (Sähköpostiviesti) mika.kuru@shell.com 13.11.2006

Kaipainen Kalle 2006. Keski- Uudenmaan pelastuslaitoksen onnettomuusseloste 16.10.2006.

Koskelainen Tapani 2007. Marjamäentie 26:en öljyonnettomuus (Sähköpostiviesti) koskelainen@koskelainenoy.fi 2.2.2007.

Luukka Kari 1991. Laskentatoimen tutkimuksen epistemologiset perusteet. Liiketaloudellinen aikakauskirja 2, sivut 161-186.

Muukkonen P. J 1993. Sopimusoikeuden yleinen lojaliteettiperiaate. Lakimies 91, nro 7, sivut 1030-1048.

Neilimo Kari – Näsi Juha 1980. Nomoteettinen tutkimusote ja suomalainen yrityksen taloustiede: tutkimus positivismiin soveltamisesta. Tampere.

Nyman Robert 2006. Kuljetusoikeus ja rahdinkuljettajan vastuu tiekuljetuksissa. Suomen Säiliöautoliitto RY.

oy Shell ab:n yleiset polttoaine- ja voiteluainetoimituksia koskevat toimitusehdot.

oy Shell ab:n kuormakirja nro 780905.

Pöyhönen Juha 2001. Törkeä tuottamus ja vastuunrajoitusehdot. Asianajotoimisto Borenius & Kempainen 90 vuotta. Helsinki: Gummerus.

Routamo Eero - Jan Ramberg 1997. Kauppalain kommentaari. Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus.

Routamo Eero - Pauli Ståhlberg - Karhu Juha 2006. Suomen vahingonkorvausoi-
keus. Viides uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Routamo Eero 1996. Kaupan lait: kotimainen ja kansainvälinen irtaimen kauppaa.
Toinen uudistettu painos. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Rudanko Matti 1988. Ostajan velvollisuudet ja sopimusrikkomus kauppalain mu-
kaan. Lakimies 86, nro 1, sivut 24-50.

Savola Mika 1997. Havaintoja kauppalain 67 §:stä ja sen soveltamiskäytännöstä.
Defensor Legis, nro 6, sivut 862-872.

Saarinen Timo 1996. Sopimusoikeudellisesta vahingonkorvausvastuusta erityises-
ti kauppalain valossa. Turku: Turun yliopisto.

Saarnilehto Ari 2005. Vastuun rajoitukset riskien hallinnassa ja vakioehdot (verk-
kodokumentti). (Viitattu 27.8.07). Saatavilla www.edilex.fi/lakikirjasto/2666.pdf

Seppänen Susanna 2006 a. Materiaali öljyvahinkoon liittyen. (sähköpostiviesti)
susanna.seppanen@shell.com 29.12.2006.

Seppänen Susanna 2006 b. Öljysäiliövahinko 220906_asennustodistukset? (säh-
köpostiviesti) susanna.seppanen@shell.com 5.10.2006

Sisula-Tulokas Lena 2003. Kuljetusoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.

Viinikka - Monthan Tuija 1995. Rahdinkuljettajan tavaravastuu maantiekuljetuksissa. Turku: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja.

Viinikka Tuija 2001. Törkeä huolimattomuus tiekuljetussopimuksissa. Lakimies 99, nro 8, S.1236-1271.

Viinikka Tuija 2006. Rahdinkuljettajan tavaravastuu tiekuljetuksissa. Helsinki: WSOYpro.

Virtanen Jenny 2005. Todistustaakan ja vastuunrajoitusehtojen merkityksestä sopimusvastuussa. Defensor Legis 86, nro 3, sivut 484-504.

Ämmälä Tuula 2006. Suomen kuluttajaoikeus. Helsinki: Talentum.

www.shell.com/static/fi-fi/downloads/ymparisto/jakeluketju.pdf

Virallislähteet

Kauppalaki 27.3.1987/355.

Kuluttajansuojalaki 20.1.1978/38.

Tiekuljetussopimuslaki 23.3.1979/345.

Asetus öljylämmityslaitteistoista 27.10.1995/1211.

Kauppa- ja teollisuusministeriön päätös öljylämmityslaitteistoista 15.4.1985/314.

Hallituksen esitys Eduskunnalle kauppalaiksi HE 93/1986.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kuluttajansuojalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi HE 360/1992.

Hallituksen esitys Eduskunnalle tiekuljetussopimuslainsäädännöksi HE 107/1978.

Korkeimman oikeuden ratkaisut ja Tiekuljetusvakuutuksen lautakunnan ja Vakuutuslautakunnan lausunnot

KKO 1950 II 77	TVL 3/46/82
KKO 1989:110	TVL 8/179/88
KKO 1992:86	TVL 11/212/90
KKO 1994:98	VKL 241/96
KKO 1995:71	VKL 206/97
KKO 2001:17	VKL 656/00
KKO 2001:77	VKL 306/04
KKO 2005:77	